

Aki Lemmetyinen

ERÄÄN ANARKISTIN OMAVALTAINEN VALLANKUMOUS

Arvid Järnefeltin hullu vuosi 1917

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu

Joulukuu 2020

TIIVISTELMÄ

Aki Lemmetyinen: Erään anarkistin omavaltainen vallankumous

Pro gradu

Tampereen yliopisto

Historian tutkinto-ohjelma

Joulukuu 2020

Kun Venäjän vallankumous tuli Suomeen maaliskuussa 1917, se sai liikkeelle myös Arvid Järnefeltin, 55-vuotiaan tunnetun kirjailijan. Hän meni Helsinkiin ja järjesti kaupungin kirkkoissa luvattomia puhetilaisuuksia, joissa saarnasi Leo Tolstoin kristillistä anarkismia yrittäessään estää vallankumouksen muuttumisen yhteiskuntaluokkien väliseksi väkivallaksi. Kolmen kirkkotilaisuuden jälkeen Järnefelt palasi kesäksi kotiinsa Lohjalle, jossa hän yritti saada Lohjaa julistautumaan itsenäiseksi kansankokousten kautta. Syksyn ja alkutalven ajan Järnefelt teki passiivista vastarintaa oikeuslaitosta vastaan kieltäytymällä osallistumasta kirkkopuheiden oikeudenkäyntiin.

Tässä työssä tutkin Arvid Järnefeltin toimintaa vuonna 1917 ja pyrin asettamaan sen anarkismin aatteelliseen viitekehykseen. Järnefeltiä on Suomessa tutkittu paljon, mutta anarkismia vähän, minkä takia Järnefeltiäkään ei ole tutkittu suhteessa anarkismiin vaan pelkästään tolstoilaisuutena. Tämän puutteen pyrin tutkielmassani korjaamaan ja osoittamaan Arvid Järnefeltin olleen ajatuksissaan ja toimissaan johdonmukainen anarkisti ja tolstoilaisuuden olevan osa klassisen anarkismin aateperintöä.

Työn lähdeaineistona on käytetty ajan sanomalehtiä sekä tutkimus- ja muistelukirjallisuutta. Näistä on rakennettu kokonaiskuva tapahtumien kulusta, jota analysoidaan anarkismia koskevaa tutkimuskirjallisuutta vasten.

Avainsanat: Arvid Järnefelt, tolstoilaisuus, anarkismi, 1917, vallankumous, Suomi, Helsinki, Lohja

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Arvid Järnefelt.....	11
2.1. Ensimmäinen herääminen.....	12
2.3. Toinen herääminen.....	15
3. Vallankumous.....	20
3.1. Yhteiskunta hajoaa.....	23
3.2. Hyökkäykseen järjestäytyminen.....	27
3.3. Vapaus.....	31
3.4. Veljeys.....	39
3.5. Järki, rakkaus ja mellakka.....	48
3.6. Kommuuni.....	58
3.7. Tuomiopäivät.....	69
4. Anarkismi.....	76
4.1. Köyhästä maalaisesta renegaattiruhtinaaseen.....	78
4.2. Kummallinen kreivi.....	85
4.2. Uskonto.....	89
4.3. Väkivalta.....	92
5. Arvid Järnefeltin anarkistinen vallankumous.....	97
Lähteet ja kirjallisuus.....	101
Sanomalehdet.....	101
Verkkolähteet.....	101
Kirjallisuus.....	101

Tulkaa kaikki. Me avaamme teille kirkot selko selälleen. Sekä pyhänä että arkena olkoot ovet auki, ja jokainen saa tulla ja mennä mielin määrin. Milloin hyvänsä saatte hakea täältä lohdutusta ja rauhaa, kuunnellen omia puhujianne. Saatte vapaasti soitella uruillamme, saatte laulaa omia laulujanne, saatte tuoda tänne korkeimman taiteenne tuotteita kaiken kansan ihailtaviksi.
Kirkko olkoon tästä päivästä teidän. Tulkaa!

– Arvid Järnefelt

Kallion kirkossa 20. toukokuuta 1917

1. Johdanto

Pitkänäperjantaina se alkoi. Valtavat tunnontuskat kuin Kristuksen kärsimykset. Kertaalleen hän oli jo heräämisensä kokenut, hyljännyt alkuperäisen luokkansa mukavuudet ja etuoikeudet sekä kääntänyt selkensä pääkaupungin seurapiireille ja upealle uraputkelle. Oli opetellut työläisammatin ja vienyt perheensä maaseudulle elämään suoraan omasta maasta. Omilla käsillä itse veistänyt hirsiiä ja salvonut nurkkia, kyläläisille järjestänyt lukemista ja rientoja, vuorisaarnan opilla koittanut tuoda uutta yhteiskuntaa tekemättä pahalle vastarintaa. Mutta minkä tähden? Hän oli kyllä elättänyt perhettään suoraan omien kättensä töillä, mutta maailma ympärillä riutui järjettömässä suursodassa. Eikä hän enää ollut mikään vetreä nuorukainen, kun arkiaskareet ottivat jo sydämen päälle. Hiukset ja partakin harmaantuneet. Nyt oli suursodan keskelle puhjennut vallankumous ja kaikki oli muuttuva. Mutta mihin suuntaan? Tunnontuskia. Hän koki jumalan puhuvan hänelle suoraan. Se oli kuin toinen herääminen. Hänellä oli tehtävä ja hän oli tuon tehtävän täyttävä: kirkot oli otettava seurakunnilta ja avattava kaiken kansan vapaaseen käyttöön, vallankumouksen muuttuminen väkivallaksi oli estettävä.

Keväällä 1917 Arvid Järnefelt oli 55-vuotias tunnetun aatelissuvun jälkeläinen, kirjailija, taiteilija ja omintakeinen yhteiskunta-ajattelija, jonka historiaan oli mahtunut yksi jos toinenkin yhteiskunnan

sovinnaisuuksia ravistellut skandaali. Hän oli vakuuttunut siitä, että yhteiskunnan tulisi järjestäytyä hierarkiattomasti, ilman käskijöitä ja käskettäviä. Että kaikilla tulisi olla yhtäläinen oikeus maahan, josta ihmisten pitäisi omalla työllään hankkia elämisen tarpeensa, yleismaailmallisen veljesrakkauden vallitessa. Mutta tuon saavuttamiseksi hän ei haaveillut pyssyistä, pommeista ja väkivaltaisesta vanhan vallan kaatamisesta, vaan vannoi ehdottoman väkivallattomuuden nimeen. Hän uskoi siihen, että yhteiskunnan hyväosaiset voitaisiin saada luopumaan etuoikeuksistaan vapaaehtoisesti, ja että yhteiskunnan vähäosaiset voisivat saavuttaa yhteiskunnallisen tasa-arvon ja oikeamielisen osuutensa maailmasta, ottamatta sitä väkivaltaisesti pakottamalla. Tämä tapahtuisi seuraamalla Jeesuksen opetuksia, vuorisäärnan opilla, kuten venäläinen kirjailija Leo Tolstoi oli sen tulkinnut.

Vuosi 1917 oli kaikin puolin levotonta ja sekavaa aikaa. Maaliskuun vallankumous tuntui välittömästi myös suuriruhtinaskunnan pääkaupungissa, johon oli sijoitettu runsaasti Venäjän laivastoa ja sotilaita, jotka ottivat vallankumouksen vastaan ampumalla upseereita ja perustamalla sotilasneuvostoja. Maailma meni kerrasta raiteiltaan, vanhat totuudet lakkasivat olemasta ja tulevaisuus oli täysin auki. Väliön reaktio yhteiskunnassa oli valtava riemu, kun suuria vallankumousjuhlia järjestettiin eri puolilla maata. Nopeasti kuitenkin eteen tuli myös kipeitä käytännön kysymyksiä, kun vanha valta lakkasi olemasta ja alkoi kamppailu uudesta vallasta. Alemmat yhteiskuntaluokat alkoivat nopeasti ja voimallisesti vaatia oikeuksia ja uudistuksia, joita ylemmät yhteiskuntaluokat eivät olleet heille valmiita antamaan, ainakaan halutussa ajassa. Kunnallinen äänioikeus, torpparien vapaus ja työpäivän mitta herätti suuria tunteita kaduilla ja kabineteissa.

Kun yhteiskunnasta tuli poliittisen ja taloudellisen vallan avoin ja aktiivinen taistelukenttä uudella tavalla, siitä tuli entistä vahvemmin myös ajatusten ja ideologioiden areena. Vallankumoukselliset ja vastavallankumoukselliset liikkeet ja ajattelijat nostivat päätään ja yrittivät saada otetta yhteiskunnallisesta kuohunnasta. Helsingin järjestäytyneestä työväenliikkeestä erottui nopeasti useampi kilpaileva suuntaus, puolueen kipuillessa hallitusvastuun, ideologisen peruslinjan ja kentältä tulevan paineen välillä. Sotilasneuvostoissa käytiin aktiivista valtakamppailua kilpailevien vallankumouksellisten kesken, minkä lisäksi toreille ja kansankokouksiin ilmestyi omaehtoisia agitaattoreita ajamaan asiaansa muuttuneessa tilanteessa, jossa ihmiset olivat aiempaa avoimempia uusille ajatuksille.

Yksi tällainen agitaattori oli Arvid Järnefelt, joka oli edellisenä keväänä kokenut jonkinlaisen henkilökohtaisen järkytyksen havahduttuaan oman ikääntymisensä tuomiin rajoitteisiin. Hän oli järkyttynyt ympärillä riehuneesta maailmansodasta, ja historiansa lukeneena pelkäsi maaliskuun vallanku-

mouksen kärjistyvän avoimeksi työväestön ja porvariston yhteenotoksi myös Suomessa. Tunnettuna henkilönä hänellä oli jo valmiiksi jonkin verran seuraajia ja kannatusta, minkä turvin Järnefelt järjestäytyi lähimpien kannattajiensa kanssa ja otti tavoitteekseen saada kirkot avattua kaiken kansan vapaaseen käyttöön. Järnefelt uskoi, että tätä kautta riitaisat yhteiskuntaluokat voisivat löytää vuorisaarnan opetuksen ja tehdä tarvittavat yhteiskunnalliset uudistukset turvautumatta väkivaltaan. Kirkkopuheiden jälkeen Järnefelt järjesti kansankokouksia, jotka yrittävät saada Lohjan julistautumaan itsenäiseksi, minkä jälkeen hän pitkin syksyä kieltäytyi osallistumasta kirkkopuheiden oikeudenkäynteihin.

Ajatusten ja ideologioiden saralla tolstoilaisuus ja Järnefelt tuntuvat osuvan lähelle anarkismia, joka on eurooppalaisesta valistusperinteestä 1800-luvulla muodostunut yhteiskunnallinen ideologia. Sen perusmääritelmänä voidaan pitää valtionvastaisuutta ja yritystä saavuttaa vapaan ja tasa-arvoisen yhteiskunnan edistysmielinen utopia suoralla toiminnalla, käyttämättä välineenä valtiota, muodollisia hierarkioita tai pakkovaltaa. Anarkismi on kuitenkin alusta asti liitetty vahvasti väkivaltaan ja terrorismiin, minkä takia vuoden 1917 valtakunnanankarkistin titteli on yleensä varattu Jean Boldtille, joka torikokouksissaan ajoi väkivaltaista, aseellista vallankumousta, ja jäi historiankirjoihin Järnefeltin kirkkopuheiden tapaan lähinnä erikoisena hetken hahmona. Boldt tavataan liittää automaattisesti anarkismiin tämän väkivaltaisten menetelmien kannattamisen vuoksi, mutta nähdäkseni myös Järnefelt ansaitsee tulla tutkituksi nimenomaisesti suhteessa anarkismiin, vaikka hänen toimintansa ei väkivaltaista laatua ollutkaan.

Vuotta 1917 koskettavaa ja sivuavaa tutkimusta on Suomessa tehty runsaasti, mutta niiden painopiste on asemoitunut siten, että Järnefelt ja Boldt ovat jääneet lähinnä muutamaan sivulauseeseen. Tästä poikkeuksen muodostaa Hanna Fageruddin kirkkohistorian pro gradu -tutkielma vuodelta 2017, joka keskittyi nimenomaan Järnefeltiin ja Boldtiin vuoden 1917 tapahtumissa sekä näiden herättämiin mielikuviin aikalaisjulkisuudessa, mutta ei varsinaisesti käsittele Järnefeltiä anarkistina tai suhteessa anarkismiin. Anthony F. Uptonin kaksiosainen *Vallankumous Suomessa 1917-1918* tarjoaa hyvän kokonaiskatsauksen aikaan, mutta Järnefeltin käsittely jäi pariin lauseeseen.¹ Maailmansodan aikaista Helsinkiä väitöskirjassaan tutkinut Samu Nyström sivuaa Järnefeltiä parilla kappaleella käsitellessään kevään 1917 levottomuutta ja epämuodollisia kokouksia.²

1 Upton 1980, 114.

2 Nyström 2013, 136.

Arvid Järnefeltiä itsessään on tutkittu useampaan otteeseen, mutta niissäkään häntä ei ole tutkittu suhteessa anarkismiin, siihen miten hänen ajatuksensa peilautuvat anarkismin ideologiaa vasten. Juhani Niemi kirjoitti Järnefeltistä elämäkerran *Kirjailija ajassa ja ikuisuudessa*, joka keskittyy yksityiskohtaisesti Järnefeltin kirjalliseen tuotantoon, minkä lisäksi hän on toimittanut koosteen Järnefeltin päiväkirjamerkinnöistä 1916-1920. Mikko Ripatti on tehnyt väitöskirjan Järnefeltistä kasvatustajattelijana, jossa Järnefelt ja Tolstoi todetaan anarkisteiksi ja viitataan jälkimmäisen ottaneen oppia Proudhonilta, mutta anarkismi jää varsinaisesti käsittelemättä.³ Armo Nokkala on tutkinut tolstoilaisuutta Suomessa, mutta hänen lähtökohtansa on lähinnä uskonnollinen. Minna Turtiaisen ja Tuija Wahlroosin toimittama *Maaemon lapset – tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa* käsittelee tolstoilaisuutta suomalaisessa sivistyneistössä, mutta anarkismi mainitaan siinäkin vain ohimennen.⁴ Järnefeltin läheinen ystävä Pekka Häkli on myös kirjoittanut elämäkerran, joka tarkastelee Järnefeltin elämänkaarta läheltä ja sympaattisesti, mutta ei pureudu anarkismin aatteelliseen ulottuvuuteen. Pertti Karkama on kirjoittanut perusteellisen tutkimuksen Arvid Järnefeltin ajatusmaailmasta, jossa Järnefelt todetaan useaan otteeseen yksilöanarkistiksi, mutta anarkismia ei varsinaisesti käsitellä muuten kuin pinnallisilla viittauksilla.⁵ Routavuosien passiivista vastarintaa tutkinut Steven Huxley määrittelee Tolstoin kristilliseksi anarkistiksi, ja käsittelee anarkismin ja passiivisen vastarinnan suhdetta lähinnä individualistisen anarkismin kautta, määrittelemättä anarkismia kuitenkaan sen syvemmin.⁶

Anarkismin käsittelyssään Tolstoita ja Järnefeltiä käsittelevä tutkimus ei eroa muusta historiallisesta tutkimuksesta Suomessa, jossa anarkismia ei ole tutkittu juuri ollenkaan. Pääasiassa anarkismia sivutaan pinnallisilla viittauksilla, mutta sitä ei kunnolla määritellä eikä lukija pääse varsinaisesti perehtymään anarkismin historiaan. Anarkismiin viitataan yleisesti vain ohimennen metodologiana, niin että se olisi lähinnä yleisnimi väkivaltaisen vallankumouksen ja terrorismin kannattajille. Anarkismia ideologiana on käsitelty lähinnä Pentti Airas, jolta julkaistiin 1986 kirja *Anarkismin ideologia ja terrori*, joka keskittyy ennen kaikkea Mihail Bakuninin ympärille. Kirjoitusajankohdasta ja suomalaisen anarkismitradition ohkaisuudesta johtuen Airaksen käytössä ollut kirjallisuus on kuitenkin ollut pääosin saksankielistä ja hajanaista, jolloin kokonaisuus on jäänyt hieman yksipuoliseksi ja suppeaksi.

3 Ripatti 2002, 69-70.

4 Nokkala 1958, 62, 99-101, 222, 231, 241, 243; Turtiainen & Wahlroos 2010, 6; Karkama 2010b, 53-54

5 Karkama 2010a, 15, 121-122, 129, 132, 180, 193, 272, 296, 337-341, 352-360, 435-442, 501, 504, 510, 617.

6 Huxley 1990, 57-59, 177-178.

Anarkismin suhteen on siis turvauduttava kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen, jota onneksi on englanniksi saatavilla kohtalaisen runsaasti. Keskeisimpänä perusteoksena voidaan pitää Peter Marshallin 1990 julkaisemaa laajamittaista teosta *Demanding the Impossible: A History of Anarchism*, joka käsittelee anarkismin historiaa perusteellisesti antiikin protoanarkismista lähtien. Tiiviimpi yleisteos on George Woodcockin vuonna 1962 julkaisema *Anarchism: A History of Libertarian Ideas and Movements*, joka tarjoaa rajatumman mutta silti monipuolisen yleiskatsauksen aiheeseen. Kolmas keskeinen yleisteos on klassisen anarkismin aikalaishistorioitsija Max Nettlaun moniosaisesta pääteoksesta *Geschichte der Anarchie* 1930-luvulla tehty englanninkielinen tiivistelmä *A Short History of Anarchism*, joka tarjoaa kurkistuksen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun anarkismiin sen sisältä käsin. Sekä Marshall että Woodcock antavat anarkistisia ajattelijoita käsitellessään kumpikin Tolstoille yhden pääluvuistaan, ja myös Nettlau käsittelee Tolstoita.

Anarkismin keskeisistä ajatteliijoista löytyy englanniksi myös elämäkertoja ja tutkimuskirjallisuutta. *Cambridge Texts in the History of Political Thought* -sarjassa on julkaistu sekä Pierre-Joseph Proudhonin, Mihail Bakuninin että Pjotr Kropotkinin tärkeimmät työt. Jokaisessa osassa on mukana varsin kattava elämäkertamainen johdanto kirjoittajasta. George Woodcock on kirjoittanut elämäkerrat sekä Proudhonista että Kropotkinista, jotka avaavat yksityiskohtaisesti heidän elämänkaartaan ja ajattelunsa kehittymistä. Bakuninista on elämäkerran kirjoittanut sekä E.H. Carr vuonna 1937 että Mark Leier vuonna 2006. Lisäksi etenkin englanniksi anarkismista on saatavilla varsin paljon täsmällisiä, aihekohtaisia historiikkeja sekä toimitettuja kokoelmia keskeisten ajattelijoiden töistä, joiden kaikkien listaaminen ei tässä yhteydessä ole mielekäästä.

Aikaisempi tutkimus tarjoaa runsaasti hyödyllistä ja välttämätöntä pohjatietoa, mutta Järnefeltin ja anarkismin kohdalla siihen on kuitenkin jäänyt ilmeinen aukko. Tähän on nähdäkseni parikin syytä. Ensinnäkin Järnefelt oli tuottelias novelli- ja näytelmäkirjailija, taidemaalari sekä yhteiskunnallinen ajattelija, josta – kuten tehdyistä tutkimuksista näkyy – riittää ammennettavaa moneen lähtöön. Toiseksi anarkismi on ollut yhteiskunnassa siinä määrin marginaalinen aate, että se ei ole sellaisenaan herättänyt riittävästi mielenkiintoa tutkijoissa. Kolmantena syynä voidaan pitää sitä, että Järnefeltin hengellinen pasifismi on jäänyt anarkismin sisälläkin marginaaliseksi aatteeksi, valtavirran ollessa korostetun ateistista ja väkivaltaan myötäsukaisesti suhtautuvaa, että vaikka pasifisteja on anarkistien joukkoon mahtunutkin, hengelliset pasifistit ovat olleet vähissä. Tämän seurauksena Järnefeltiä ei yksinkertaisesti ole yhdistetty anarkismiin kovinkaan voimakkaasti sen koommin tutkijoiden kuin edes anarkistien ja anarkismista kiinnostuneiden parissa. Boldtin räyhähenkisyys on istunut paremmin mielikuvaan anarkistista kuin Järnefeltin pyynnöt seurata vuorisaarnan oppia.

Aihe on siinä määrin myös ajankohtainen, että anarkistit eivät ole kadonneet julkisesta keskustelusta ja mielikuvituksesta, ja nousevat sinne aina aika ajoin, usein jonkinlaisen väkivaltaisuudeksi yltyneen tapahtuman yhteydessä. Mielikuvat anarkisteista eivät ole sanottavammin sadassa vuodessa muuttuneet, minkä takia Järnefeltin käsittely anarkismin kautta saattaa hyvinkin tuoda lisää syvyyttä ja laajuutta siihen tapaan miten anarkismista yhteiskunnassa keskustellaan. Lisäksi vuosien 1917-18 haamu ei ole lakannut leijumasta yhteiskunnan yllä, jolloin on paikallaan tuoda esiin, millaisia ajatuksia ja suuntia tuohon aikaan oli ilmassa, vaikka kaikki tiedämmekin sen, mikä lopulta toteutui.

Tutkielman peruskysymys on siinä, missä määrin Arvid Järnefeltin toimet ja näkemykset vallankumousvuonna 1917 olivat anarkismia. Se jakautuu kolmeen pääluukuun. Ensimmäisessä vastataan kysymykseen siitä, kuka oli Arvid Järnefelt? Siinä katsotaan taustat sekä Arvid Järnefeltin elämälle että ajatusmaailmalle. Millä tavalla arvostettuun aatelissukuun syntynyt herra päätyi asumaan pientä maatilaa Lohjalla ja pohtimaan puiden minuutta vallankumouksen kynnyksellä? Järnefeltin heräämiskokemuksia tarkastellaan erillisissä alaluvuissaan.

Toinen pääluuku vastaa kysymykseen siitä, mitä tapahtui vallankumousvuonna 1917? Ensin käydään läpi vallankumouksen vaikutukset Helsingissä, kamppailu poliittisesta vallasta, kuohunta kaduilla ja ylipäätään se välitön ympäristö, johon Järnefelt asettautui tullessaan kaupunkiin pääsiäisen jälkeen. Siitä päästään varsinaiseen asiaan, eli Järnefeltin seikkailuihin vallankumouksen sykkeessä, hänen ajatuksiinsa, kirjoituksiinsa ja kirkoissa järjestettyihin puhetilaisuuksiinsa, niiden synnyttämiin reaktioihin eri puolilla yhteiskuntaa sekä Järnefeltin toimintaan kirkkopuheiden jälkeen. Tapahtumat käsitellään mahdollisimman yksityiskohtaisesti, jotta saadaan rakennettua huolellinen kokonaiskuva siitä, mitä Järnefelt oikein puuhasi tapahtumien keskellä.

Kolmas pääluuku vastaa kysymykseen siitä, mitä on anarkismi. Se tarkastelee sekä anarkismia aatteena että Järnefeltin ja Tolstoin suhdetta anarkismiin. Siinä käydään läpi anarkismin perusajatukset ja kehityskaari, jossa keskeisiksi ja määrittäviksi ajattelijoiksi nousee Pierre-Joseph Proudhon, Mihail Bakunin sekä Pjotr Kropotkin. Tämän jälkeen tarkastellaan Leo Tolstoin ajatusmaailman kehittymistä sekä anarkismin suhdetta uskontoon ja väkivaltaan.

Lopuksi kokonaisuus vedetään yhteen ja vastataan kysymykseen siitä, mikä oli Arvid Järnefeltin anarkistinen vallankumous hulluna vuonna 1917?

Työ etenee Järnefeltistä vallankumouksen kautta anarkismiin, koska näin saadaan nähdäkseni saavutettua paitsi hyvä kerronnallinen tasapaino, myös looginen tarkastelujärjestys, jossa anarkismia tarkastellessa sitä voidaan punnita Järnefeltin vallankumousvuoden tekoihin ja ajatuksiin. Toimijasta liikutaan tapahtumien kautta reflektioon eikä tapahtumavirtaa jatkuvasti rikota hyppimällä ajallisesti ja paikallisesti sinne ja tänne pohdiskelemaan yksityiskohtia, vaan kutakin osatekijää pyritään käsittelemään omana itsenään, mutta kuitenkin niin, että ne yhdessä muodostavat kokonaisuuden.

Olen tässä työssä koittanut parhaani mukaan kiinnittää huomiota kerronnan sujuvuuteen, minkä takia en karta leikittelyä kielellisellä ilmaisulla. Historia on tieteen lisäksi myös taidetta, kirjallista ilmaisua, minkä takia yhtenä sen laadun mittarina voidaan ja tulee käyttää lukukelpoisuutta. Ranke-laisen positivistisen paradigman elähdyttämät saksalaiset 1800-luvun historioitsijat keskittyivät huolehtimaan ennen kaikkea teknisestä puolesta ja viitteiden runsaudesta. Lopputuloksena oli eksaktia kirjoitusta, jota ei kukaan lukenut, koska saksalainenkin yleisö luki enemmän brittiläistä ja ranskalaisista historiaa, sitä kun pystyi lukemaan.⁷ Ja vaikka tutkielmaa ei välttämättä koskaan lukisi ketkään muut kuin sen tarkastajat, pyrin parhaani mukaan kirjoittamaan tavalliselle lukijalle, jolla on taustanaan keskiverto historiallinen yleissivistys. Eric Hobsbawm kirjoitti siitä, että jos historioitsijat haluavat oikeuttaa ne kovin maltillisetkin resurssit, joita yhteiskunta heille osoittaa, heidän tulee sen vastineeksi kirjoittaa muillekin kuin toisilleen.⁸

Historia on kuitenkin ennen kaikkea tiedettä, eli kaunokirjallisuuden alttarille ei voi uhrata sisällön perustumista menneisyyden jäänteiden tulkintaan. Tutkielman keskeiset lähteet jakautuvat luvuittain. Ensimmäisessä pääluvussa nojataan ennen kaikkea aikaisempaan tutkimus- ja elämäkertakirjallisuuteen. Toisessa pääluvussa taustalla on myös tutkimus- ja elämäkertakirjallisuus, mutta huomattavaan rooliin nousee ajan sanomalehdet, joissa tapahtumia selostettiin seikkaperäisesti. Kolmannessa luvussa taas nojataan tutkimuskirjallisuuden lisäksi lähinnä anarkistien kirjoitelmiin ja teoreettisiin pohdintoihin. Arkistolähteitä käytetään työssä vain sekundaarisesti tutkimuskirjallisuuden kautta. Syyt siihen ovat yksinomaan käytännölliset, joista alempana lisää. Katson kuitenkin nykyisen tutkielman olevan riittävä ilman arkistolähteiden käyttöä, joskin esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineistosta olisi kenties ollut saatavilla mielenkiintoisia yksityiskohtia, mutta tuskin mitään sellaista mikä vaikuttaisi tutkielman pääkysymyksiin.

7 Evans 1999, 22-23.

8 Hobsbawm 2004, 9.

Lähteiden luonne vaihtelee melkoisesti keskenään. Esimerkiksi Häklin kirjoittama elämäkerta Järnefeltistä ei ole tieteellinen tutkimus, mutta tarjoaa ainutkertaisen katsauksen Järnefeltiin ja tämän lähimaailmaan sitä kautta, että kirjoittaja oli Järnefeltin läheinen ystävä ja on kirjassaan laajalti hyödyntänyt paitsi omia muistojaan, myös Järnefeltin lasten ja lähipiirin haastatteluita. Muisteluihin liittyy tietenkin aina väistämättömiä epätarkkuuksia, mutta niiden hyöty kokonaiskuvalla kumpuaa henkilökohtaisuudesta ja siitä millaiset asiat ihmisille ovat jääneet mieleen. Ne myös tarjoavat pääsyn sellaisiin tunteisiin ja tunnelmaan, mihin pelkät tilastot tai viranomaisdokumentit eivät ylety.

Tarkempaa aikalaisaineistoa Järnefeltin sielunelämästä tarjoaa päiväkirjat, mutta koska ne on kirjoitettu ajan erikoisella pikakirjoitusmenetelmällä, alkuperäisten lukeminen olisi ollut kohtuuttoman vaivan takana, jolloin päiväkirjoihin päästään käsiksi vain sitä kautta, miten niitä on muussa kirjallisuudessa käsitelty. Nekin on kirjoitettu luettavaksi ja ovat kirjoittajansa kuva itsestään, mutta Järnefeltin tapauksessa päiväkirjat vaikuttavat laskelmoidun sijaan varsin rehellisiltä siinä miten ne kuvaavat kirjailijan kulloistakin sielunelämää, etenkin kun asiaa tarkastellaan tapahtumiin nähden.

Tapahtumakuvauksessa keskeiseen asemaan nousee ajan sanomalehdet, jotka tarjoavat samalla kurkistusikkunan myös tapahtumista käytyyn julkiseen keskusteluun. Lehdet olivat avoimesti puolueellisia eivätkä yrittäneetkään olla mitään muuta, mutta tapahtumakuvausten luotettavuutta lisää se, että silloin jos niiden kulusta oli epäselvyyttä, se tapasi näkyä kilpailevien lehtien palstoilla, minkä lisäksi lehdet uutisoivat itsekin siitä, jos joku oli pyytännyt korjaamaan häntä koskevaa uutisointia. Joka tapauksessa lehtien kirjoitukset kertovat ennen kaikkea kirjoittajiensa motiiveista, mutta ovat kaikin puolin oleellinen väylä aikakauden ilmapiiriin. Sitä voidaan kysyä, missä määrin Järnefeltin omaa kuvausta Lohjalla järjestämistään kokouksista voidaan pitää autenttisina, mutta sikäli kun muitakaan kuvauksia tapahtumainkulusta ei ole löytynyt, sitä voidaan punnita sen yksityiskohtaisuuden, johdonmukaisuuden ja yleisen uskottavuuden kautta, jolloin se on paras käytettävissä oleva selvitys tapahtumista toistaiseksi.

Mikään lähde ei tietenkään tarjoa perimmäistä totuutta, koska kaikki tutkimuskin on pelkkää tulkintaa jäänteistä. Tässä mielessä tutkimuskirjallisuus muodostaa kuitenkin luotettavimman perustan, koska sen takaa voidaan vähintään olettaa löytyvän tieteellinen metodi ja tutkijan henkilökohtainen kunniallisuus totuudellisuudessa, mikä on myös tämän työn liikuttava voima. Tutkimuskirjallisuudessa kuitenkin rajauskysymykset voivat jäädä toisen työn kannalta vajaaksi. Ne voivat vastata seikkaperäisesti kysymyksiin esimerkiksi kirjallisuuden tyyllivalinnoista, mutta jättää yhteiskunnallisen puolen vähemmälle.

Tutkijatkaan eivät ole neutraaleja valinnoissaan, vaan jo aiheen valintaa ohjaa kiinnostus ja usein myös sympatia aiheeseen. Nettlau oli osa klassisen kauden anarkistiliikettä, mutta oli myös kielitieteen tohtori ja hänen elämäntyönsä oli anarkismin historian kerääminen, arkistointi ja analysoiminen. Woodcockin ja Marshallin anarkismin historiikeista näkyy selvästi näiden sympatia aihetta kohtaan, kuten myös heidän halunsa lähestyä sitä tieteellisellä rationalismilla, toisin kuin esimerkiksi Daniel Guerin vuonna 1965 julkaistussa ja 1970 suomeksi käännettyssä kirjassaan *Anarkismi*, jonka ote on puhtaasti poleeminen eikä edes yritä olla tutkimusta. Marshallin historiikki sen sijaan on perusteellinen ja huolellisesti dokumentoitu, ja siitä näkyy hänen olevan taustaltaan aatehistorian tohtori.

Oma kiinnostukseni aiheeseen on peräisin pitkäaikaisesta kiinnostuksesta ja identifioitumisesta anarkismiin, joskin viime vuosina tuo kiinnostus on ollut yhä enenevässä määrin luonteeltaan teoreettista. Se on kuitenkin johdattanut aiheen pariin ja tarjonnut perustaa, jonka päälle tämäkin tutkielma rakentaa. Työ on auttanut itseäni ymmärtämään Järnefeltin lisäksi myös klassista anarkismia paremmin ja avannut siihen perspektiivejä, joita en vielä työn aloittamisvaiheessa olisi ehkä osannut odottaa. Olen pyrkinyt olemaan jatkuvasti tietoinen omasta positioistani suhteessa tutkimaani aiheeseen, ja samalla myös yrittänyt vaatia itseltäni ehdotonta rehellisyyttä aiheen käsittelyssä, niin että työn puutteet olisivat ennemmin seurausta taitamattomuudesta kuin epärehellisyydestä.

Työn prosessi on ollut tarpeettomankin pitkä ja sekava. Kaiken taustalla oli Boldtista kerrottu anekdootti, jonka kuulin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolla. Se johti keväällä 2013 tehtyyn Helsingin kevättä ja kesää 1917 käsittelevään seminaarityöhön, jossa yksi osuus käsiteli Järnefeltiä. Seminaarityöstä piti jalostaa gradu, mutta alkuperäinen aihe osoittautui turhan laajaksi, josta sitä asteittain kutistettiin niin että lopulta jäljellä oli Järnefelt. Siinä välissä olin kuitenkin ehtinyt suorittaa pedagogiset opinnot loppuun, mistä tie kävi työelämään, eikä keskittymishäiriö ja ruuhkavuodet talolainoineen varsinaisesti ylläpitäneet ympäristöä tehokkaalle tutkimustyölle toivottulla tasolla, minkä seurauksena työ eteni hitaasti ja pätkittäin. Keväällä 2020 alkoi hajanaisina palasina olleen työn parsiminen tosissaan kokoon, missä kohtaa koronaviruksen aiheuttamat sulut tekevät sen, että viimeiset arkisto- ja kirjastokäynnit eivät olleet enää mahdollisia. Näistä puutteista ja tarpeettomista viivästyksistä on tietenkin vastuussa vain tekijä itse.

Mikään työ ei koskaan sano lopullista sanaa aiheesta, ja mainituista syistä johtuen tämäkin tutkielma on vain hutera siivu kokonaisuudesta. Kaikkine puutteineenkin se on kuitenkin oma pieni pa-

nokseni historiatieteeksi kutsuttuun menneisyyden tutkimukseen, ja toivottavasti tarjoaa vastauksia ja kysymyksiä, joista joku toinen voi joskus tarttua langanpäähän jatkaakseen jaettua hanketta yrityksestä ymmärtää mennyttä.

*En voi sanoin kuvata, en voi kyllin löytää elävää lausetta ilmaistakseni sitä,
mikä minuun heräsi, kun ensi kerran koko sielullani ymmärsin Kristuksen
ilmoittaman elämänviisauden, että minulla on henkinen Isä, jonka
tahdon voin tuntea itsessäni, – jonka tahdon seuraaminen
on minun elämäni ainoa tarkoitus.*

– Arvid Järnefelt⁹

2. Arvid Järnefelt

Arvid Järnefelt syntyi Pietarissa 1861 kenraali Alexander Järnefeltin ja vapaaherratar Elisabeth Clodt von Jürgensburgin toisena lapsena. Isä oli suomalaista aatelissukua ja äiti venäläistynyttä, alkujaan baltiansaksalaista aatelia. Elisabethin kasvuympäristö Pietarissa oli ollut taiteellinen ja valistushenkinen, ja myös Alexander oli säätynsä ja aikansa mittareilla edistysmielinen. Suomessa heistä tuli fennomaaneja, jotka halusivat lastensa oppivan suomea, ja perheen kesäpaikat vuokrattiinkin aina suomenkieliseltä maaseudulta. Paikkaa tosin vaihdettiin vuosittain sen takia, että lapsiin ei tarttuisi sivistymättömiä murteita. Alexander Järnefelt toimi kuvernöörinä Mikkelin, Kuopion ja Vaasan lääneissä, kun taas Elisabeth Järnefelt liikkui aikansa kulttuuripiireissä, viihtyi Kuopion vuosina Minna Canthin salongissa ja keräsi ympärilleen lapsistaan ja näiden ystävistä koostuvan nuorten taiteilijoiden piirin, johon kuului muun muassa Juhani Aho sekä Aino Järnefeltin puoliso Jean Sibelius.¹⁰

Arvid Järnefelt sai säädyllisen kotikasvatuksen ja lopulta tie vei Helsingin yliopistoon lukemaan oikeustieteitä. Edessä siinsi suuri ja mahtava tuomarinura. Välillä hän kävi suorittamassa asepalvelusta Suomen kaartissa, millä oli lähinnä pasifismia ruokkiva vaikutus. Opiskeluvuosiin kuului porttoloiden riettaudet ja väkijuomien nautinnot. Poliittisesti hän oli radikaaliin KPT-ryhmään (Koko Programmi Toimeen) kuulunut nuorfennomaani ja ateisti, jonka puheet olivat omiaan herättämään

⁹ Järnefelt 1894, 143-144.

¹⁰ Häkli 1955, 11-13, 24-25, 39, 95, 149.

pahennusta vanhemmassa, maltillisuuteen taipuneessa sukupolvessa. Lopulta tie vei naimisiin vauraan jyväskyläläisen kauppiaan tyttären Emilia Parviaisen kanssa, ja Järnefelt asettui aloilleen Helsingin Ullanlinnaan. 1880-luvun lopulla hän perusti ystäviensä Eero Erkon ja Juhani Ahon kanssa *Päivälehd*en, josta myöhemmin muodostui *Helsingin Sanomat*.¹¹

2.1. Ensimmäinen herääminen

1890-luvun taitteessa Arvid Järnefelt tutustui äitinsä kautta Leo Tolstoin yhteiskunnalliseen tuotantoon, jonka Minna Canth oli esitellyt suomalaiselle yleisölle lehdessään *Wapaita Aatteita*. Lehden kuvauksessa Tolstoi oli syntyperältään Venäjän rikkaimpia ja ylhäisimpiä aatelisia, joka upseerin- ja kirjailijanuransa jälkeen hylkäsi yltäkylläisen joutilaisuuden ja alkoi kyntää peltojaan, neuloa vaatteitaan sekä keittämään ruokansa itse. Tämän hän koki olevan aitoa ja oikeaa kristinuskkoa, eikä hänen seurauksena ”huoli yhteiskunnan järjestyksestä, ei hallituksen säännöistä, ei pappien saarnoista eikä kansojen tavoista ja ajatuksista, vaan pelkäämättä hän julistaa Kristuksen ylevää ja selvää oppia, jota hän ennen nuorempana oli ymmärtänyt väärin”. Tolstoille todellinen Jeesuksen oppi, ehdottoman väkivallattomuuden ja veljesrakkauden oppi, löytyi vuorisarnasta, minkä ymmärrettyään hän koki ettei voinut samaan aikaan täysin voimin ”työskennellä omaisuuden, valtion, tuomioistuinten, seisovain sotajoukkojen eteen”, asettautua koko elämällään Jeesuksen opetuksia vastaan, samalla kun esittäisi tälle rukouksia.¹²

Järnefelt otti Tolstoin opetukset siinä määrin vakavasti, että hylkäsi orastavan tuomaripuransaan, kun katsoi ettei kyennyt enää tuomitsemaan muita. Hän lähti myös opettelemaan käsityöläisammattia, saaden oppipojan paikan helsinkiläisestä suutariliikkeestä. Toiset työntekijät katsoivat ihmeissään, kun korkeasti koulutettu aatelisherra hienossa ja kalliissa turkissaan saapui suutarinpujahan opettelemaan pikilangan tekoa. He pitivät Järnefeltiä vähän hölmönä eivätkä ymmärtäneet miksi joku tulisi vapaaehtoisesti herrasväen suuripalkkaisista töistä työläisammattiin. Suutariliikkeen omistaja Kuuksinen oli tunnettu kovana sosialistina ja työväenliikkeen uudisraivaaja Eetu Salin vieraili hänen luonaan usein. Tämä tarjosi Järnefeltille hyvän tilaisuuden oppia työväen olojen lisäksi myös sosialidemokratiasta. Hän opetteli myös sepän ja muurarin ammattia, minkä lisäksi alkoi itse hakkaamaan halkoja, kantamaan vettä ja luomaan lumia. Tämä kaikki sai hänen palvelijansa itkemään häpeästä.¹³

11 Häkli 1955, 80-92, 114-123, 127-132, 176-177, 181-182.

12 WA 1.7.1889, 17-25.

13 Häkli 1955, 188-197. Niemi 2005, 96-99.

Työläisammattien opettelu ei kuitenkaan tuonut leipää pöytään, mikä sai Järnefeltin kirjoittamaan, vaikka hän kokikin kirjoituksilla tienaamisessa olevan jotain väärää. Esikoisromaani *Isänmaa* julkaistiin 1893, Eero Erkko painoi sen *Päivälehdessä* painossa ja Otava osti sen julkaistavakseen. Järnefeltin muun tuotannon tapaan kyseessä oli tendenssiromaani, jolla oli yhteiskunnallinen sanoma, ja jonka teemoja kirjailija ammensi omasta elämästään ja todellisista ihmisistä. Kirja kertoo maaseudun teollisen murroksen keskellä Helsinkiin yliopistoon lähtevästä maatalon pojasta, joka huuhaantuu fennomaniasta ja pääkaupungin aktivistipiireistä siinä määrin, että nostettuaan kansan ja lustalle palvonnan kohteeksi, hän samalla erkanee ja vieraantuu siitä eikä osaa enää olla maalla kansan parissa tekemässä leipätyötä. Kirja sai varsin positiivisen vastaanoton ja myi hyvin.¹⁴

Seuraavana vuonna julkaistu *Heräämiseni* oli puolestaan syvän henkilökohtainen kertomus Järnefeltin kääntymyksestä tolstoilaisuuteen. Hän kuvaili olleensa aiemmin elämässään epärehellinen, laiska, huolimaton ja kevytmielinen, eikä jumala vastannut hänen rukouksiinsa. Aktivistivuosina hänen radikalisminsa oli ollut kuvan rakentamista ja roolin pitämistä, kunnes hän koki saavuttaneensa ymmärryksen jumalasta ja tämän tahtomasta ihmisten keskinäisestä sovusta ja rakkaudesta, jota piti toteuttaa jokapäiväisen elämän tekojen kautta eikä lykätä eri verukkeiden turvin johonkin tulevaisuuteen. Hyvää ei saanut koskaan edistää pahalla, mihin pakottamisesta tuli aina ehdottomasti kieltäytyä. Tällä kertaa yhteiskunnassa kirja herätti ristiriitaisempaa arvostelua, etenkin jumalakäsitys ja siitinolon avoin käsittely aiheutti paheksuntaa, mutta Minna Canth kirjoitti ylistävän arvion, jossa katsoi kirjan olevan uuden ajan airut, mikä kaikkien tulisi lukea. Teosta päädyttiin käsittelemään aina *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidningissä* asti, jossa liioitellen huhuttiin Järnefeltin tolstoilaisuuden olevan Suomen ”sivistyksen päävirtauksiin kuuluva piirre”.¹⁵

1890-luvun puolivälissä Järnefelt oli edennyt siihen pisteeseen, että hän vaimonsa harmiksi vei nuoren perheensä pois pääkaupungin seurapiireistä. Kirjailija osti Lohjan Virkkalasta tontin, johon rakensi talon, jossa pääsisi viljelemään maata omin käsin. Tilan nimeksi tuli Rantala. Pelkällä maatalouden harjoittelulla Järnefelt ei kuitenkaan pystynyt perhettään elättämään, vaan hän jatkoi kirjoittamista. Järnefeltin kodista tuli Tolstoin kotikartanon tapaan vaelluskohde kiinnostuneille ja seuraajille. Utopiayhteisöt olivat ajan suuri muotivirtaus, mutta Järnefelt ei niistä innostunut. Työläiset pystyisivät kyllä muuttamaan kaupungista takaisin maaseudulle, mutta kaupunkilaissivistyneistön onnistumiseen hän ei uskonut, kun oli Rantalassa nähnyt ja kokenut miten huonosti heistä oli ras-

14 Häkli 1955, 207-212.

15 Häkli 1955, 224-234.

kaisiin ruumiillisiin töihin. Järnefeltin tunnetuimmiksi seuraajiksi nousivat Isohiiden veljekset Akseli ja Eelo, jotka asettuivat Kouvolan seudulle elämään tolstoilaisten ihanteiden mukaista elämää.¹⁶

Järnefeltin muuttaessa Lohja oli pienehkö ruotsinkielinen kunta, mutta suomenkielisen työväestön määrä lisääntyi nopeasti. Elisabeth Järnefelt osti miehensä kuoltua tilan poikansa naapurista ja Järnefeltit järjestivät kyläläisille lukutuvan, teatteria sekä opetusta kirjoituksessa ja matematiikassa. Olihan jo Snellman kehottanut sivistynyttä nuorisoa menemään kansan pariin heitä opettamaan. Lukutuvan illanvietoissa oli Arvin pitämiä esitelmiä ja Emmin vetämiä yhteislauluja, minkä lisäksi Järnefeltit toimittivat pienlehteä. Lukutuvan toiminta hiipui, kun sosialismin suosio kasvoi ja Lohjalle perustettiin työväenyhdistys, joka lupasi yhteiskunnallisen toiminnan kautta varmempia tuloksia kuin tolstoilaisuus. Lukutuvan kirjasto lahjoitettiin työväenyhdistykselle ja Järnefeltit jatkoivat esitelmien ja teatterin pitämistä työväentalolla. Sosialismiin Järnefelt suhtautui kuitenkin kriittisesti. Hän koki, että sosialistit vaativat pelkkää yhteiskunnallista muutosta eikä vaivalloisempaa yksilöta-son henkistä kasvua, ja halusivat tehdä torppareista palkkatyöläisiä saadakseen näin kurinalaisia jäseniä ja äänestäjiä. Lakkoiluun hän suhtautui myönteisesti, sillä piti sitä esimerkkinä passiivisesta vastarinnasta.¹⁷

Torpparikysymystä hän käsitteli romaanissaan *Maaemon lapsia* (1905), ja Laukon torpparihäätöjen jälkeen 1907 Järnefelt kierteli lakkomailla tapaamassa hädettyjä. Sen tuloksena hän kirjoitti kirjaisen *Maa kuuluu kaikille*, joka myi nopeasti 25 000 kappaletta. Hänen mukaansa torpparit eivät halunneet maanomistajiksi ja velkataakan alle, vaan he halusivat itsemääräämisoikeuden, mikä tapahtuisi niin, että he vuokraisivat tilansa yhteiskunnalta sopivaa korvausta vastaan, jolloin he vapautuisivat sekä isäntien määräysvallasta että velkataakasta. Keinona tähän olisi englantilaisen Henry Georgen – jonka kirjoituksia Järnefelt suomensi – esittämä yhden veron malli, jossa yhteiskunnan ainoa veronlähde olisi maaperästä sen hedelmällisyyden perusteella kannettava vero, jonka turvin ihmiset saisivat hallintaoikeuden yhteiseen omaisuuteen sen tuottavuuden mukaisesti. Järnefelt kieltäytyi tunnustamasta vallinneen yhteiskunnan verotusoikeutta ja jätti säännönmukaisesti veronsa maksamatta. Aina kun nimismies tuli ilmoitettuna päivänä ulosmittaamaan maksamattomia veroja, summa oli pennilleen laskettuna pöydällä, josta nimismies sen kirjailijan viittauksesta otti ja kirjoitti kuitenkin. Kertaakaan Järnefelt ei rahoja antanut.¹⁸

16 Häkli 1955, 240, 255-256, 265-266, 280-282, 288, 364, 436-443.

17 Niemi 2005, 106-107. Häkli 1955, 265, 287-292, 296-297, 358-359. Järnefelt 1980, 122-123.

18 Järnefelt 1980, 123-127. Nokkala 1958, 67.

Taloushuolet olivat jatkuvasti läsnä, ja Järnefelt myi kirjojen lisäksi myös näytelmiä ja tauluja. Konservatiivit karsastivat hänen radikalismiaan, ja kun Järnefeltin romaani *Helena* (1902) oli ehdolla kirjallisuuspalkinnon saajaksi, se vedettiin julkisen kohun myötä pois, koska kirjan edustamien aatteiden katsottiin halventavan kristinuskoa ja yhteiskuntajärjestystä. Kirja kertoi aatelisperheen tyttärestä, joka ei suostunut hänelle määriteltyyn muottiin ja elämään, vaan alkoi kulkea omaa tietään säätynsä sovinnollisuuksista välittämättä. Järnefeltin tukijat keräsivät keskuudestaan palkintosumman ja lahjoittivat sen alituisessa rahapulassa ja velkakierteessä olleelle kirjailijalle.¹⁹

2.3. Toinen herääminen

1910-luvulla Järnefelt alkoi henkilökohtaisessa elämässään tavoittaa sitä, minkä vuoksi oli tuomarinuransa hylännyt. Helsinkiläisen suutarinverstaan palkattomana apulaisena aloittanut aatelisherra oli saavuttanut sen asteen omavaraisuuden ettei enää tarvinnut palkattua apuvoimaa. Julkisessa elämässä ja vaikuttamisessa ei mennyt ihan yhtä hyvin. Kotinsa jättänyt Tolstoi oli kuollut keuhkokuumeeseen Astapovon asemapäällikön asunnossa, tolstoilaisuuden suosio oli rapautunut ja työväki seurannut sosialisteja. Vapaa-ajattelijatkin pitivät tolstoilaisuutta kovin ohkaisena ja Järnefeltiä esimerkkinä sen tuottamasta "lammasmaisuudesta".²⁰ Kirjallinen tuotanto oli tyrehtynyt.²¹ Eikä mies muutenkaan ollut enää vanhoissa voimissaan.

Kirjeessä pojalleen hän harmitteli, että vaikka oli viidentoista vuoden aikana oppinut paljon maalla elämisestä ja maatyön tekemisestä, mikä oli hänelle tärkeämpi oppi kuin mikään koulunpenkiltä ja yliopistosta hankittu, hänen tuloksensa ei ollut "juuri mitään, tai jos on, niin pikemminkin kielteinen". Hän tunnusti ettei voisi koskaan saavuttaa aidon maalaisen sitkeyttä ja kestävyyttä, mutta sentään pelkkä päämäärään pyrkiminen oli moraalisesti yhtä tärkeää kuin sen saavuttaminen. Alkuperäinen idealistinen ajatus kansan lähestymisestä maallemuutolla oli kirjailijalle osoittautunut pelkäksi kauniiksi ja valheelliseksi kuvitelmaksi. Todellinen lähentyminen olisi mahdollista vain todellisen tasa-arvon kautta, luopumalla todellisesta herruudesta, jolloin ulkonaisen ja muodollisen tasa-arvoisuuden rinnalle voisi tulla taloudellinen tasa-arvoisuus, koska "sellainen lähestyminen, joka ei samalla poista luokkajaon varsinaista ja ainoa syytä, eroavaisuutta omaisuussuhteissa, on väärää ja

19 Häkli 1955, 266-267, 330-334, 339-342. Nokkala 1958, 86-92.

20 VA 15.1.1916, 4.

21 Niemi 2005, 215.

valheellista lähestymistä”. Hän ei kuitenkaan halunnut vaipua epätoivoon, koska piti mahdollisena, että lähestymistä saattoi silti tapahtua, vaikkei hän itse sitä huomannutkaan.²²

Alkuvuodesta 1916 Järnefelt alkoi tuntea fyysisten voimiensa ehtyvän. Päiväkirjassaan hän harmiteli, miten ei enää jaksanut tehdä polttopuita ollenkaan samaan tapaan kuin ennen.²³ 55-vuotias kirjailija koki tarpeen luopua fyysisyyden rasitteista ja alkaa elää "sellaista hengenheimäätä, kuin nyt minussa elää se, joka voi minua liikuttaa vain omantuntoni kautta".²⁴ Suursota oli masentanut häntä rankasti ja oli edelleen käynnissä, mikä sai rauhanmiehen pohtimaan sodan lopettamisen mahdollisuuksia. Päiväkirjamerkinnän mukaan koko maailmassa ei olisi ketään, joka oikeasti tahtois sodan loppuvan, sillä kaikki halusivat vain oman puolensa voittoa. Sota voitaisiin lopettaa vain laittamalla kaikki voimat sen puolesta, että ihmisillä olisi todellista voimaa olla puolueeton ja kieltäytyä aseista.²⁵ Tarmo alkoi palautua.

Järnefelt kirjoitti uutta romaania ja koki hengen vetävän "oikean asian" pariin, rukouksiin oli vastattu.²⁶ Kevättalvella 1916 päiväkirjan pitämistähti kiihtyi. Kirjailija valvoi öisin ja kirjoitti mietteitään pikakirjoitusvihkoon, kuten tämä huhtikuun ensimmäisen päivän kirjaus:

(Viime yönä.) Synneistä vaarallisin on ihmissielulle vallanhimon synty. Hallitsemisen himo on turmiollisin myös ihmismaailmalle. Hallitusvalta saavutetaan ja pysyy pystyssä vain sotaväen avulla. Päästäkseen hallitsijoista kansan täytyy siis vain kieltäytyä sotapalveluksesta. Aivan turha on tuo iänikuinen, lapsellinen keino "vallankumouksen" avulla kukistaa hallitusvalta, sillä jääpihän vallakum. hallitusvalta saman sotaväen tukemaksi. *Kaikesta* sotapalveluksesta kieltäytyminen on *ainoa* keino hallitsijoista pääsemiseksi, sillä se on samalla jumalan tunnustamista. Vasta silloin on jumalan aika järjestää ihmisten elämä (Jumalan valtakunta).²⁷

Mietteet eivät jättäneet Järnefeltiä rauhaan. Pari viikkoa myöhemmin hän pohti pikakirjoitusvihkossaan sitä, miten sekä rikkaat että köyhät vaikuttavat tyytymättömiltä sijaansa, ja että työelämä pitäisi järjestää kokonaan ilman pakkoa, ihmisillä kun on hänen mielestään luontainen taipumus olla hyödyksi yhteisölle, kunhan vain kaikkien toimeentulo olisi turvattu. Saman päivän ajatuksissa Jär-

22 Niemi 2005, 111.

23 Niemi 2010, 39-40.

24 Niemi 2005, 183.

25 Niemi 2010, 35-36.

26 Niemi 2010, 55.

27 Niemi 2010, 61-62. Kursiivit alkuperäisessä.

nefelt pohti myös jumaluuden näkemistä itsensä sijaan toisissa ihmisissä, sekä jatkoi ajatuksia vanhenemisesta ja kuolemasta, mikä konkretisoituu "silloin kun on työntänyt lapiion ojaan ja huomaa, ettei enää jaksakaan lapiollistansa kuormaan nostaa".²⁸

Seuraavana päivänä, 19. huhtikuuta, ajatukset veivät sodan ahdistukseen, mikä sai Järnefeltin taas pohdiskelemaan jumalan tarkoitusperiä:

Kun sota lakkaamatta jatkuu eikä mitään valoa näy, alkaa mieli vihdoin "syytellä" jumalaakin! Miksi ihmisiin on pantu semmoinen eturakkaus omaan kansallisuuteensa; viehän sellainen välttämättä etujen ristiriitaan toisten kansallisuuksien kanssa ja synnyttää tappeluja. Jumala vastaa: sotikaa ajatuksissanne tätä teihin pantua eturakkautta vastaan, älkää puhaltako sitä liekkiin, hävetkää sitä niin kuin ujostelette alastomuuttanne, oppikaa toistenne kieliä, poistakaa väliltänne tullirajat ja tunnustakaa maa minun omaisuudekseni, johon jokaisella on vapaa viljelemisen oikeus. Silloin sota lakkaa.

Ihmiskunta ei tunnusta Jumalaa, huolimatta pilviin ylettyvistä kirkontapuleista ja kaikkialla kajahtelevista sunnuntaikelloista. Jos se tunnustaisi, niin ensimmäisenä merkinä ei olisi kellojen kilinä eikä urkujen soitto, vaan – maan vapauttaminen yksityisestä omistusoikeudesta.²⁹

Kevään viimeiset pohdinnat koskivat vielä sitä, miten vanhuuden elämänhalu syntyy vain hetkestä, koska tulevaisuutta ei enää ole. Yöllisten ajatustensa tuskaa hän lievensi pohtimalla kuinka jumalan rakkaus tahtoo ihmisen näkevän oman syntisen huonoutensa suoraan, jolloin ihminen ei pelkää oman huonoutensa ja kurjuutensa käsittelyä päivisinkään. Vappuna Järnefelt sukelsi kalevalaisiin tunnelmiin ajatuksella siitä kuinka "Lemminkäinen meni sotaan hauskuuden eikä isänmaallisuuden vuoksi". Samassa vapunpäivän merkinnässä hän pohti vielä mielensä ja todellisuudentajunsa järkkymistä parin päivän takaisissa yöllisissä mietelmissä, joiden seurauksena hän kadotti kykynsä arki-simpiinkin asioihin, kuten aamiaisen syömiseen. Tämä sai Järnefeltin ymmärtämään mieleltään järkkyneitä, joita ei pystynyt halveksimaan eikä tuomitsemaan.³⁰

Kesän korvalla Järnefelt katsoi olevansa maananastaja, joka oli kyllä ostanut maansa laillisesti, mutta hyötyi siinä syytinkisopimuksella edellisen omistajan aikaan eläneen kivityömies Nylundin työstä. Pellosta nostetut kivet ja niistä rakennetut kiviaidat jäivät nyt Nylundin lasten sijaan Järnefeltin lasten perinnöksi. Kirjailija katsoi tehneensä kivityömiehen haamun kanssa sovun, niin että työtä pi-

28 Niemi 2010, 64-66.

29 Niemi 2010, 67-68.

30 Niemi 2010, 69-70.

tää aina tehdä kaikkien hyväksi, ihmisille yleensä eikä vain omaisilleen, eikä näin ollen pitäisi ajatella lastensa perintöhyötyä maatyötä tehdessään. Jumalan rakkaus vaatisi sitä, että kaikkia tulisi rakastaa tasapuolisesti, jolloin työ kaikkien hyväksi vapauttaisi omaisrakkauden ahtaudesta.³¹

Kesällä kirjailija pohti kuinka ”ajatukset, jumalallisina ilmestyksinä, ovat pantavat paperille ihmisten luettaviksi semmoisenaan, niin kuin ne ovat tulleet”, järjestämättä niitä mihinkään oman tendenssin mukaiseen systeemiin, sillä ”systeemi venyttää, raskauttaa ja tylsyttää ajatusta”. Systeemi myös ”kysyy pitkää työtä, mutta ihmisen on eläminen nykyisyydessä”. Kaiken järjestelmän tulisi syntyä ”itsestään, niin kuin koko elämäntyökin syntyy Jumalan tahdon täyttämistä kunakin nykyhetkenä, eikä omien suunnitelmien voimasta, ei ’tulevaisuuden’ ajattelemisesta”. Tulevaisuutta ja menneisyyttä ei ollut, oli vain nykyisyys.³²

Järnefelt kuvitteli itsensä vapaaksi kaikista siteistä, kulkemaan maailmalla herättämässä ihmisiä jumalan tahtoon. Puutarhatyöt, kirjailijan mielipuuhat, tuntuivat toisarvoisilta tuon tehtävän rinnalla, mutta Järnefelt tuskaili sen kanssa, ettei hän vielääkään ”rakasta kaikkia, enpä edes kulloinkin edessäni olevia, vaan kuljen elämän halki tuomiten ihmisiä”. Hän kysyi jumalalta apua voidakseen ”karistaa kaiken epärakkauden itsestäni ja kokonaan vapautua tuomioista”, mikä olisi seuraava askel, nyt kun hän oli vihdoinkin oppinut elämään omalla työllä ilman palvelijain apua. Piti ”olla rehellinen ja nöyrä ihmisten seurassa”, antaa muiden kukoistaa ja pysyä itse hiljaa, olla tuomatta itseään esiin ja antautumatta väittelyihin.³³

Syksyllä hän sai valmiiksi sukupuolimoraalia käsittelevän romaaninsa *Onnelliset*, joka julkaistiin salanimellä Hilja Kahila. Siitä tuli kaupallinen menestys. Kirjoittamisen ohella vuosi 1916 kului arkisissa töissä, romaanillaan ja muutamalla maisemataululla kirjailija sai pienimmät velkansa maksettua.³⁴

Loppiaisen aikoihin 1917 Järnefelt palasi pikakirjoitusvihkonsa pariin tauon jälkeen. Hän pohti maailmassa olemista, ikkunansa takana olevia koivuja sekä sitä miten ei ollut ymmärtänyt niiden puhetta. Aiemmin hän oli ajatellut vain sen olevan todellista, mitä silmillään näkee, mutta ”vanhana minäkin ymmärsin, että ainoa todellinen olen näkymätön Minä”, ja koivujen heiluttavan oksiaan,

31 Niemi 2010, 77-78.

32 Niemi 2010, 79.

33 Niemi 2010, 79-80.

34 Niemi 2010, 72,74.

”että minä yhä elävämmiin ymmärtäisin saman Minän olevan heissäkin”. Hän mietti sitä, mitä muut ihmiset ajattelivat hänestä, ehkä luulivat jo kuulleen kaiken mitä Järnefeltillä olisi annettavaa. Mutta nuo ihmiset eivät aavistaisi, ”että minulla on itsenäinen elämäntarkoitus, joka ei riipu siitä olenko heille tarpeellinen vai en: minun täytyy oppia ymmärtämään, että heitä johtaa sama Isä kuin minuakin, se on: minun täytyy oppia ajatuksissa, sanoissa ja toimessa antamaan heille saman ihmisarvon kuin annan itselleni”.³⁵

Talven edetessä Järnefelt vei pohdintansa ihmisen kuvaan ja todelliseen minään, jotka olivat samassa yksilössä olevat kaksi erillistä olentoa. Arvid Järnefelt oli pelkkä kuva, ja kuva syntyi siitä mitä ihmiset ”itse luulevat ja sanovat olevansa: yhteiskunnallisia toimihenkilöitä, johtajia, tuomareita, sotilaita, punakaartilaisia”. Näin ollen ihmistä ei tulisi nähdä pelkästään näiden kuvan kautta ja kuvitella kuvan olevan ihminen kokonaisuudessaan, vaan totuus oli näiden todellisessa minässä, kuvasta erillisenä. Minuus oli elämä itse, ihmisten tiedonväline maailmasta, ja vain minuuden tuntemalla ihminen saattoi ymmärtää elämää. Minuus oli kaiken olevaisuuden perusta, jolloin perimmäisellä minuudella ei ollut alkua eikä loppua, se oli ihmisen havainnointikyvyn sekä ajallis-paikallisen määrittelyn ja ylipäätään sanallisen ilmaisun tavoittamattomissa. Perimmäinen minuus oli jumala.³⁶

Maaliskuun alussa, 5. päivä, Järnefelt pohti sitä, miten niin monet käyttivät nuoruuden ja miehuuden tarmoaan maailmanparannukseen, mutta vasta vanhana tajuaa, ”ettei ulkopuoliset maailmanparannuspuuhut ollenkaan kuulu ihmisen tehtäviin”. Niihin ”tarvitaan aina valtaa ja ne muodostuvatkin senvuoksi aina vallanpyrkimykseksi, jota ihmisen nykyisyys eli hänen ainoa elämänsä tulee käytetyksi ihmistä huonontavaan toimintaan (kiihoitukseen, kukistukseen, tappeluun, vihan kierrätykseen)”. Maailmanparannus tuli toteuttaa parantamalla oma henkilökohtainen suhteensa maailmaan ja asettumalla tasa-arvoiseksi kaikkien itseään vähempiosaiten kanssa. Se kysyi myös tarmoaa, ”eikä vanhana lakkaa katumasta, että nuoruudentarmo on tullut käytetyksi muuhun”.³⁷

Teoreettisten pohdintojen aika alkoi kuitenkin käydä vähiin, kun kirjailijan synnyinkaupungissa pinta alkoi porista.

35 Niemi 2010, 83-84.

36 Niemi 2010, 85, 89-90.

37 Niemi 2010, 90-91.

3. Vallankumous

Nopeaksi oletettu ensimmäinen maailmansota oli kestänyt kaksi ja puoli vuotta, kun helmikuun lopulla 1917 Venäjän valtakunnanduuman puheenjohtaja Rodzjanko saapui keisari Nikolain juttusille tuomaan vakavaa raporttia maan sisäisestä tilanteesta. Hallitus oli tukahduttanut kaiken arvostelun ja huhuja liikkui duuman hajottamisesta, minkä Rodzjanko varoitti olevan kohtalokas virhe. Hän näki kuitenkin tilanteen olevan vielä korjattavissa. Keisari oli kärsimätön eikä jaksanut kuunnella, sillä hänellä oli kiire juomaan teetä veljensä, suuriruhtinas Mihail Aleksandrovitsin kanssa. Rodzjanko varoitti, että mikäli keisari ei tee mitään, seurauksena olisi ”vallankumous, joka johtaa mitään rajoja tuntemattomaan anarkiaan”. Keisari ei vastannut mitään ja duuman puheenjohtaja poistui, he eivät tavanneet enää koskaan.³⁹

Elintarvikepulan ja sodan väsyttämät työläisnaiset lähtivät Pietarissa liikkeelle pari viikkoa myöhemmin, naistenpäivänä 8. maaliskuuta. Hallitus ei ollut huolissaan, sillä mielenosoitusten ja lakkojen murskaamiseksi oli suunnitelmat olemassa. Mielenosoitusten kasvaessa keisari antoi käskyn lopettaa ”kaikki epäjärjestykset Pietarin kaduilla” ja määräsi duuman hajotettavaksi. Kenraali Habalovin alaisuudessa kaduille määrätyt sotilaat olivat lähinnä kaupungista ja lähiseudulta koottuja alokkaita, kun vakinainen armeija oli rintamalla. Joukkojen avatessa tulen mielenosoittajia vastaan, vaatimukset leivästä muuttuivat vaatimuksiksi hallituksen kaatamisesta. Viides mielenosoituspäivä, 12. maaliskuuta, sai nopean käänteen, kun aamusta alkaen sotilasjoukko toisensa jälkeen ampui komen-

38 Bonanno 2012, 5.

39 Polvinen 1967, 1-2.

tajansa ja päätti liittyä aseineen mielenosoittajien joukkoon. Iltaan mennessä Habalovin armeija oli sulanut, eikä kenraalilla ollut enää hallussaan kuin Talvipalatsi ja sen viereinen Amiraliteetti.⁴⁰

Vallankumous tapahtui pyytämättä ja yllättäen eikä edes vallankumouksellisena itseään pitäneiden puolueiden johtajat olleet ennakoineet tapahtumia. Kun hallitus lamaantui ja sen jäsenet vangittiin, valta siirtyi duumalle, joka oli kieltäytynyt noudattamasta hajotusmääräystä, mutta ei varsinaisesti halunnut valtaa eikä tiennyt mitä tilanteessa olisi pitänyt tehdä. Viidentenä mielenosoituspäivänä, armeijan sulamisen ollessa täydessä käynnissä, Rodzjanko lähetti vielä sähkeen keisarille ja kehotti tätä toimimaan nopeasti tilanteen vakauttamiseksi, mutta keisari päivitteli puheenjohtajan taas sähköttäneen ”kaikenlaisia tyhmyyksiä”, eikä viitsinyt edes vastata tälle, olihan Habalov edellisenä päivänä kertonut tilanteen olleen hallinnassa. Kun keisarista ei kuulunut mitään, duuman maltillinen enemmistö muodosti väliaikaisen hallituksen, joka otti tehtäväkseen järjestyksen palauttamisen.⁴¹ Keisari havahtui tilanteeseen seuraavana päivänä, mutta myönnytykset tulivat liian myöhään eikä sotilaallinen paluu valtaan onnistunut, kun Pihkovasta tilatut joukot liittyivät nekin vallankumoukseen. Lopulta keisari joutui tunnustamaan tapahtuneet tosiasiat ja luopui virallisesti vallasta 15. maaliskuuta.⁴²

Samana päivänä, 12. maaliskuuta, kun armeija hajosi ja väliaikainen hallitus perustettiin, syntyi myös kilpaileva valtakeskittymä, kun koolle kutsuttiin työläis- ja sotilasneuvosto. Se ammensi vuoden 1905 vallankumousperinteistä ja sitä kutsumassa oli johtohahmoja ammattiyhdistysliikkeestä, vallankumouksellisista puolueista sekä duuman vasemmistosta. Neuvostossa kutakin sotilaskomppaniaa ja tuhatta työläistä vastasi yksi edustaja, ja vakiintuessaan siinä oli kaksi ja puoli tuhatta jäsentä. Väliaikaisen hallituksen tapaan myös neuvosto oli vastahakoinen suhteessaan vallan ottamiseen. Ideologiselta kannalta katsottuna se piti vallankumousta porvarillisena eikä vielä sosialistisena, jolloin se ei halunnut ottaa vastuulleen tilanteen hallitsemista. Neuvosto nimitti toimeenpanevan komitean, jonka tarkoitus oli valvoa väliaikaista hallitusta ja yhdessä sen kanssa keksiä keinoja palauttaa kuri joukkoihin ja helpottaa elintarvikepulaa. Mensevikki Nikola Tseidzen johtama komitea koostui lähinnä sosialidemokraateista ja sosiaalivallankumouksellisista. Syntyi kaksoisvallan rakenne, jossa väliaikainen hallitus ja neuvosto tekivät olosuhteiden pakosta jännitteistä ja vastahakoista yhteistyötä, syvän keskinäisen epäluottamuksen vallitessa.⁴³

40 Polvinen 1967, 2-3.

41 Polvinen 1967, 4-5.

42 Polvinen 1967, 6-7.

43 Polvinen 1967, 5-6.

Helsinkiin oli sijoitettu runsaasti venäläisiä joukkoja estämään saksalaisten maihinnousua ja hyökäystä Pietariin. Kun Itämeren laivastoa johtanut vara-amiraali Nepenin 14. maaliskuuta kuuli Kronstadtissa puhjenneesta kapinasta, hän katsoi olevansa pakotettu tunnustamaan väliaikaisen hallituksen komentajakseen, jotta laivasto säilyttäisi toimintakykynsä. Seuraavana päivänä kapina puhkesi laivaston Tallinnaan sijoitetuilla aluksilla. Nepenin uskoi kuitenkin pystyvänsä säilyttämään tilanteen hallinnan Helsingissä, ja kun Pietarista tuli käsky vangita kenraalikuvernööri Seyn, komentaja toteutti sen välittömästi ja lähetti Seynin vankikuljetuksena Pietariin, jolloin vanha valta päättyi virallisesti Suomessakin. Vielä päivällä 16. maaliskuuta Nepenin sai puhuttua Senaatintorille koontuneet aseistetut merisotilaat takaisin laivoihinsa. Saman päivän iltana kuri romahti, kun merisotilaat nostivat punaiset lyhdyt mastoihin, huusivat uraata ja ampuivat ilmaan. Upseeriston yritykset puuttua tilanteeseen johtivat laivasta toiseen levinneisiin upseerimurhiin, joissa ruumiit heitettiin laidan yli tai jätettiin kadulle. Nepenin saattoi illalla vain sähköttää pääkaupunkiin ettei Itämeren laivastoa taisteluyhtymänä enää ollut olemassa. Seuraavana päivänä hänet ammuttiin Katajanokan upseerikerhon edustalle, kun hän oli menossa Senaatintorille vastaanottamaan valtuuskuntaa, jonka Pietarin neuvosto oli lähettänyt tilannetta selvittämään.⁴⁴

Pietarin neuvosto oli 15. maaliskuuta lähettänyt päiväkäskyn, jossa se kehotti sotilaita muodostamaan neuvostoja omiin joukko-osastoihinsa, ja että vain neuvoston hyväksymiä käskyjä tarvitsi noudattaa. Helsingissä neuvosto perustettiin 17. maaliskuuta ja se ryhtyi pitämään yllä järjestystä sekä pidättämään epäluotettavia upseereita ja poliiseja. Toukokuun alussa neuvosto lähetti sähkeen Pietarin toimeenpanevalle työ- ja sotamiesneuvostolle, että se olisi milloin tahansa valmis ”kaikin aseistetuin toimin” kannattamaan Pietarin neuvoston ”vallankumouksellisia esiintymisiä”, ja olisi valmis ”neuvoston ensimmäisestä viittauksesta kukistamaan väliaikaisen hallituksen”.⁴⁵ Suomessa neuvostot olivat alkuun sosiaalivallankumouksellisten ja mensevikkien hallussa, mutta bolsevikit vahvistuivat ajan myötä, vaikka alku olikin ollut heille hankalaa. Heti maaliskuun lopussa bolsevikit olivat lähettäneet kokeneita puoluejohtajia Helsinkiin agitoimaan, mutta kun eräs heistä meni ensimmäisen kerran taistelulaiva Petropavlovskille puhumaan, miehistön sosiaalivallankumoukselliset ja anarkistit heittivät hänet laidan yli mereen.⁴⁶

Samana iltana 16. maaliskuuta, kun upseerimurhat raivosivat Helsingissä, eduskunnan lähetystö saapui Pietariin selvittämään tapahtunutta. Sosialisteja edusti Oskari Tokoi, K.H. Wiik ja Väinö

44 Polvinen 1967, 9-21.

45 US 6.5.1917, 6.

46 Polvinen 1967, 40-45. White 2004, 189. Upton 1980, 52-53.

Tanner, porvareita Rudolf Holsti ja Leo Ehrnrooth. He ymmärsivät nopeasti, että oli tapahtunut vallankumous eikä keisarivaltaa enää ollut. Väliaikainen hallitus lupasi julkaista manifestin, jolla se palauttaisi Suomen autonomiset oikeudet, kutsuisi eduskunnan koolle sekä myöntäisi yleisen armahduksen, kunhan suomalaiset vain pysyisivät rauhallisina. Sosialistit sähköttivätkin saman tien Helsinkiin, että tapahtunut vallankumous oli poliittinen eikä yhteiskunnallinen, ja että lakot ja levottomuudet tuli nyt välttää kaikin keinoin. Etenkin elintarviketilanne herätti huolta.⁴⁷

3.1. Yhteiskunta hajoaa

Vallankumous otettiin Suomessa vastaan valtavalla riemulla ja suurilla kansanjuhlilla. Punaisia ruusuksia kiinnitettiin rintapieliin ja hetken aikaa kaikki oli hyvin. Pian alkoi kuitenkin arkiset ristiriidat nousta pintaan entistä vahvemmin. Väliaikaisen hallituksen tulevan manifestin peruskysymyksistä oltiin yleisesti samaa mieltä, mutta sosialistit halusivat sisällyttää siihen eduskunnan toimivallan ja kunnallisen äänioikeuden laajentamista, verouudistuksia sekä parannuksia työväen asemaan. Porvarillinen puoli taas katsoi nämä puhtaasti Suomen sisäisiksi asioiksi, jotka eivät kuuluneet väliaikaiselle hallitukselle.⁴⁸

Kun yksimielisyyteen ei päästy, väliaikainen hallitus vastaanotti 18. maaliskuuta suomalaisilta kaksi kilpailevaa ehdotusta manifestin sisällöksi, mikä sai hallitusta edustaneen Roditsevin kehottamaan suomalaisia sopimaan asiat keskenään ja esittämään selvästi mitä oikein tahtoivat. Lopulta suomalaiset onnistuivat laatimaan yhteisen manifestiehdotuksen, jossa porvariston ehdotukseen otettiin joitain sosialistien ehdottamia muutoksia. Väliaikainen hallitus julkaisi 20. maaliskuuta manifestin, jolla kumottiin vuoden 1899 jälkeen annetut sortolait. Tsaarille kuuluneet suvereenin oikeudet otettiin väliaikaiselle hallitukselle, mutta Suomen hallituksen muodostaminen ja sisäiset asiat jätettiin suomalaisten tehtäväksi.⁴⁹

Eteen tuli välittömiä käytännöllisiä kysymyksiä. Vallankumous siirsi järjestyksenpidon sotaväelle, joka luovutti sen nopeasti eteenpäin. Tsaarinajan poliisimiehiä pidettiin epäluotettavina ja sortovalan kompromettoimina. Epäsuosittuja poliiseja painostettiin joukkokokouksilla eroamaan. Kaupungeissa perustettiin erityisiä järjestyskomiteoita, joihin kuului sekä kaupunginvaltuuston että järjestäytyneen työväen edustajia. Myös ylioppilaiden itsenäisyyspoliittinen delegaatio organisoiti keväällä

47 Polvinen 1967, 22-23.

48 Polvinen 1967, 23.

49 Polvinen 1967, 23-27.

huomattavan joukon ylioppilaita ilmoittautumaan poliisipalvelukseen, mutta järjestysvalta käytännössä luisui sosialistien käsiin. Viikon päästä vallankumouksesta Helsingin miliisiin kuului yli 300 työmiestä, 190 entistä poliisia ja 85 porvarillista.⁵⁰

Porvaristo vaati jatkuvasti vakinaisen poliisilaitoksen palauttamista. Emil Schybergsonin sanoin, piti saada valtiollinen poliisi, ”jota kansa tottelee ja joka ei tottele kansaa”.⁵¹ Huhtikuun alussa tuore senaatti asetti kaksi komiteaa valmistelemaan poliisikysymyksen ratkaisua. Tehtävänannon ehtona oli se, että poliisin tuli olla kunnallinen viranomainen. Kiireellistä kysymystä varten asetetun Ritavuoren komitean mukaan paluu entiseen poliisijärjestelmään oli mahdoton ja vastaisuudessa järjestyksenpidossa tulisi turvautua erityisesti järjestäytyneeseen työväkeen. Senaatissa poliisiasiat oli kuitenkin annettu sisäasiainkomitean päällikön Allan Serlachiuksen hoidettavaksi, joka toimi nimetyistä komiteoista riippumatta. Jo huhtikuun alussa hän tunnusteli mahdollisuutta luopua miliisijärjestelmästä. Kun miliisijärjestelmä kuitenkin vakinaistettiin toukokuussa, Helsingin valtuuston edustajat jättäytyivät pois järjestystoimikunnasta, jolloin se jäi kokonaan sosialisteille. Myös sosialisteja huoletti miliisin luotettavuus, jolloin miliisin päälliköksi nimitettiin pietarinsuomalainen bolsevikki ja Leninin lähimies Kustaa Rovio, jolla ei ollut periaatteellista ongelmaa tiukan kurinpidon suhteen, kuten ei myöskään henkilökohtaisia siteitä Helsingin työväestöön eikä sen aiheuttamia lojaliteettihaasteita.⁵²

Suomi ei ollut joutunut lähettämään joukkoja rintamalle, mutta sota oli näkynyt Suomessa muutenkin kuin sotilaiden läsnäolona. Tiedonvälityksessä oli vallinnut sotasensuuri, joukkokokoonnutumiset ja lakot oli olleet kielletty eikä eduskuntaa oltu kutsuttu koolle. Vuoden 1916 vaalit järjestettiin kuitenkin olosuhteista huolimatta. Porvari nukkui hyvin ja sosialistit saivat ehdottoman enemmistön eduskuntaan, joka yllättäen pääsikin kokoontumaan keisarin kukistuttua. Tämä tuotti kuitenkin sosialisteille visaisen pulman. Puolueen virallisen kautskylaisen opin mukaan sosialisti ei voinut osallistua kapitalistisen yhteiskunnan hallitsemiseen, minkä takia J.K. Kari oli Oulun kokouksessa 1906 erotettu puolueesta, hänen oltua salkuttomana ministerinä Mechelinin senaatissa. Ministerisosialismin torjuminen oli kantana vahvistettu viimeksi Tampereen kokouksessa 1913. Puolueen tarkoitus oli joukkovoiman rakentaminen, ja yhteiskunnan omien sisäisten prosessien tuli viedä oikeaan suuntaan. Nyt puolueella oli enemmistö eduskunnasta ja vallan avaimet käsissään. Routavuosien aikana yhteistyö porvareiden kanssa oli tuntunut mahdottomalta, mutta nyt sitäkin vaihtoehtoa joudut-

50 Upton 1980, 60-61.

51 Upton 1980, 124.

52 Hietaniemi 1992, 38-47.

tiin tarkastelemaan. Oli yleisesti tiedossa ettei edellisvuoden vaalitulokset porvareiden nukkumisen vuoksi heijastanut puolueiden todellista kannatusta.⁵³

Sosialidemokraattien puolueneuvosto kokoontui pohtimaan hallituskysymystä 19. maaliskuuta. Se jakautui kolmeen leiriin. Puhdasoppisinta linjaa edusti *Työmiehen* päätoimittaja Edvard Valpas, jonka mukaan hallitukseen ei saisi missään nimessä mennä, koska Suomi oli kapitalistisessa tilassa ja siksi kapitalistiluokan olisi hoidettava hallitus. Yrjö Mäkelinin ja K.H. Wiikin mukaan olisi tullut muodostaa täysin sosialistinen hallitus, mutta Matti Turkia, O.W. Kuusinen ja Edvard Gylling kannattivat kokoomushallitusta porvareiden kanssa. Viimeksi mainittujen perusteluna oli se, että kiristyvää elintarviketilannetta ei tullut kaataa pelkästään sosialistien niskaan, ja että sosialisteilla oli niin vähän kokemusta valtionhoidosta, ettei heistä ollut yksin muodostamaan senaattia. Lopulta muodostettiin kokoomushallitus, johon tuli kuusi sosialistia ja kuusi edistysmielistä porvaria. Ideologinen ongelma selätettiin sillä, että sosialistisenaattorit osallistuisivat yksityishenkilöinä eikä puolueen edustajina. Senaatin johtoon astui Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajana toiminut kansanedustaja Oskari Tokoi, oppinsa Amerikasta hakenut pohjalainen sosialisti.⁵⁴

Valpas jatkoi hallituspäätöksen arvostelua ja horjutti näin senaatin perustaa sosialidemokraattien keskuudessa. Hän oli kokousta edeltäneenä päivänä ehdottanut joukkokokouksessa Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan perustamista. Siihen liittyvät yhdistykset valitsisivat valtuutetun kutakin kahtasataa jäsentä kohden. Ehdotus hyväksyttiin yksimielisesti ja eduskunta aloitti toimintansa 21. maaliskuuta. Sitä ei missään vaiheessa liitetty muodollisesti osaksi sosialidemokraattista puoluetta, vaan siitä tuli puolueen sisäisen opposition äänitorvi, joka käytti tosiasiallista valtaa Helsingissä puoluejohdon ohi ja hoiti muun muassa neuvotteluja miliisikysymyksessä.⁵⁵

Näiden lisäksi oli vielä niin kutsuttu työväenliikkeen kolmas suuntaus, suoran toiminnan kapinalliset.⁵⁶ Viaporin kapinassa kesällä 1906 oli ollut punakaartin yritys ottaa Helsinki haltuun osana laajempaa Itämeren laivaston vallankumousta keisarivallan syrjäyttämiseksi, mutta yritys päättyi tappioon. Puolue ei ollut yhtynyt kaarta johtaneen kapteeni Kockin yleislakkojulistukseen, ja kuukausi kapinan jälkeen vahvasti Oulun puoluekokouksessa senaatin määräyksen hajottaa punakaarti, joka

53 Soikkanen 1975, 99, 192, 196,

54 Soikkanen 1975, 201-202. Upton 1980, 56-59.

55 Upton 1980, 59-63.

56 Osmo Jussila jakoi 1900-luvun alkuvuosien työväenliikkeen kolmeen suuntaukseen: luokkakantaiset kautskylaiset, revisionistit sekä ”anarkistit” (lainausmerkit Jussilan). Jussila 1979, 114.

oli alkujaan perustettu pitämään järjestystä yllä työväen mielenosoituksissa. Kaarti jatkoi kuitenkin maan alla ja siitä tuli ydinjoukko seuranneiden vuosien maanlaiselle aseelliselle liikkeelle, jonka eduskuntatyön aloittanut puolue halusi kitkeä pois.⁵⁷

Vallankumouksesta erottui useita vanhoja kapinallisia. Oskari Rantala toimi Helsingin miliisissä esimiehenä. Läsnaolostaan huolimatta hän kieltäytyi puuttumasta Kauppatorin ruokamellakkaan 19. huhtikuuta, kun työläisjoukko pakotti torikauppiat myymään tuotteensa väkijoukon oikeudenmukaiseksi päättämällä hinnalla.⁵⁸ Tuomas Hyrskymurto piti huhtikuudessa vallankumousjuhlassa Lohjalla niin radikaalin puheen, että se sai porvarit esittämään sosialidemokraattien puoluetoimikunnalle vastalauseen. Hän oli porvareiden mukaan saarnannut ”selvää anarkiaa” ja julistanut yhteistöiminnan luokkaviihollisen kanssa olevan ”rangaistava rikos sosialismia vastaan”.⁵⁹ Reilua kuukautta myöhemmin Hyrskymurto oli Turussa yhtenä päätekijänä, kun työläiset julistivat yleislakon ja piirittivät valtuuston kaupungintaloon, kunnes se suostuisi lakkolaisten vaatimuksiin. Yksi vaatimuksesta oli antaa työväestölle enemmistö valtuuston paikoista, koska kunnissa äänivalta oli jaettu maksettujen verojen pohjalta ja ne olivat järjestään porvariston hallussa.⁶⁰ Eero Haapalainen puolestaan puhui kesäkuun puoluekokouksessa siihen suuntaan, että koska työläismassat olivat jyrkkien otteiden puolella, tuli myös puolueen ajaa asiaa ”vaikka väkipakolla”.⁶¹

Vallankumous oli murtanut tulvaportit ja antanut työläismassoille valtavasti energiaa ja omanarvontuntoa. Puolue ja ammattijärjestö koki jäsenryntäyksen, kaikista eniten kasvoi tehdas- ja sekatyöväen liitto.⁶² Uusia tulijoita kutsuttiin maaliskuulaisiksi ja he olivat vanhaa jäsenistöä radikaalimpia. Wiik korosti tulokasjoukkojen ”mahtavaa voimantunnetta” ja Emil Saarisen mukaan uudet jäsenet kannattivat ”mitä milloinkin, kunhan se oli alasrepivää”.⁶³ Tokoille jäsenmäärän nousu oli niin huijaa ettei hän pitänyt sitä enää terveenä. Hän harmitteli kuinka väkijoukkojen kärsimättömyys ja kurittomuus ”vei puolueen ja työväenjärjestöt pois entisiltä koetelluilta teiltään”.⁶⁴ Tannerille puolestaan uuden aineksen pitämään ”meluun hukkui järjestöjen vanhempien jäsenten ääni”.⁶⁵ Metalli-

57 Soikkanen 1961, 247-252.

58 Salkola 1985, 101-102, 117. TM 20.4.1917, 4.

59 Upton 1980, 65.

60 Upton 1980, 117-118.

61 Upton 1980, 101.

62 Soikkanen 1975, 260-261.

63 Soikkanen 1975, 262.

64 Tokoi 1959, 179-180. Polvinen 1967, 46-48.

65 Tanner 1957, 43.

työntekijöiden liiton johtaja Louhikko valitteli ”miten vähän työläisjoukot tunsivat tosioloja ja mitenkä suuressa määrässä harkitsemattomat yksilöt johtivat yleistä mielipidettä ... huolimatta järjestöimme johdon ehdottomasta halusta säilyttää kuri ja järjestys, joukot kulkivat tietään ja johto useinkin pakotettiin kulkemaan levottomien joukkojen perässä”.⁶⁶

Pertti Haapala määritteli yhteiskunnan hajoamisen tarkoittavan ilmiötä, jossa ”yhteiskunnan järjestystä ylläpitävät säännöt ja tavat menettävät merkityksensä”, mikä näkyy muun muassa ”taloudellisen toiminnan häiriöinä, yleisenä lainrikkomisena, omankädenoikeutena, totutun moraalin murene misena ja viime kädessä vallankumouksena”.⁶⁷ Muutamassa kuukaudessa Helsinki oli ajautunut sodanaikaisen tsaarinvallan tukahdutetusta tylsyydestä tilaan, jossa vallankäyttäjiä, lakkoja ja joukkokokouksia oli joka puolella. Kesäkuun alkupuolella eduskunnassa ryöpytettiin pääministeriä levottomuuksien johdosta, johon Tokoi vastasi, että jos jotkut uskovat maahan voitavan ”palauttaa laillisuus sen kaikessa ankaruudessaan juuri sellaisena kuin se palautettiin suurlakon jälkeen, niin pyydän: olkaa hyvä, astukaa remmiin, sopii koettaa”.⁶⁸

Haapalan mukaan hallitus ”ei kyennyt kontrolloimaan taloutta, puhumattakaan sen elvyttämisestä, ihmiset eivät totelleet hallituksen määräyksiä ja järjestysvaltakin korvautui työväenkaarteilla ja suojeluskunnilla”, eikä hallitustasollakaan ”pyrity poliittiseen kompromissiin, vaan valtiovallasta tuli poliittisen taistelun kohde ja poliittisen toiminnan aloite siirtyi kadulle”.⁶⁹ Sinne oli suuntaamassa myös muuan omalaatuinen kirjailija Lohjalta.

3.2. Hyökkäykseen järjestäytyminen

Maaliskuun vallankumous saapui Arvid Järnefeltin kotitalalle Rantalaan parissa viikossa, kun työväentalon vahtimestari Peltonen tuli venäläisen sotilaan kanssa punaiset nauhat käsivarsissaan kysymään avustusta Pietarin vallankumouksen sankareille. Kirjailija osoitti seinällä ollutta Tolstoin kuvaa ja kysyi sotilalta, tietääkö hän kuka kuvassa on. Kun sotilalle kerrottiin nimi Tolstoi, hän kysyi: ”sekö, joka on kirjoittanut kirjoja?”, hieman häveten tietämättömyyttään. Järnefelt sanoi Tolstoin tahtoneen vain kaikkien aseiden hävittämistä. Sotilas vastasi, että niin hekin, kunhan saavat en-

66 Louhikko 1943, 119.

67 Haapala 1995, 12.

68 Valtiopäivät 1917, 508.

69 Haapala 1995, 12.

sin vihollisen kukistettua. Mitä nyt muutamat aseet pitäisi jättää lippujen vahdeiksi. Hän kertoi myös siitä, miten sota oli perhettään koetellut, neljä veljeä saksalaisten vankeina. Järnefelt näki ensimmäisen kerran raavaan suomalaisen miehen itkevän, kun Peltonen valitteli perheensä kokemaa puutetta ja puhui vielä lähtiessään siitä, miten tärkeää on saada kunnallinen äänioikeus ja muuttaa nopeasti kaikki tarvittava.⁷⁰

Vallankumous ei innostanut Järnefeltiä lainkaan. Kirjeessä serkulleen hän sanoi voivansa innostua vain, jos kyse olisi sovinnon ja rauhan teosta kaikkien maiden proletaarien välillä, mutta puheet "jatkamisesta voittoisaan loppuun asti" lähinnä inhottivat häntä. Kirjeessä tyttärelleen Järnefelt vertasi tapahtunutta vallankumousta Ranskan suureen vallankumoukseen, josta hän oli joitakin vuosia aiemmin kirjoittanut näytelmän. Uudet vallanpitäjät vertautuivat girondisteihin ja kirjailija pelkäsi jakobiinien ja terrorin tuloa. Tulevaisuuden ratkaisutekijänä tulisi olemaan verenvuodatusta kohtaan koettavan vastenmielisyyden määrä, etenkin sivistymättömien keskuudessa. Sotaan oli Järnefeltin mukaan syyllisinä niin suuri joukko ihmisiä, että jos kaikkien kaulat katkottaisiin, kyseessä olisi valtava verilöyly. Kosto pelotti. Ratkaisuksi hänellä oli tarjota jumalan sanomaa, ihmisenpojan ylentämistä ja leivän antamista.⁷¹

Pitkänäperjantaina 1917 kirjailija koki suuria, elämänsä pahimpia tunnontuskia, joita hän kuvasi ylösnousemukseksi. Järnefelt koki olevansa suorassa yhteydessä jumalaan, valvoi yöt ja kirjoitti sekalaisia ja sekavia merkintöjä päiväkirjaansa. Kirkkopuheiden sisällöt alkoivat hahmottua ja päiväkirjassa alkoi lukea päivämäärän sijaan vain kuinka mones yö pitkäperjantain jälkeen oli kyseessä.⁷² Tulevat tempaukset ja samaistuminen Jeesukseen hahmottuivat lyhyessä merkinnässä neljäntenä yönä, 10. huhtikuuta: "Minä avaan kirkot kansalle. Ihmisenpoika ("Minä") antaa heidän syntinsä anteeksi."⁷³ Järnefelt koki nyt saavuttaneensa rauhan, pelastuneensa häviöltä ja mielipuolisuudelta, olevansa yhtä jumalan kanssa.⁷⁴ Kaikista suunnitelmista, kuvitelmissa ja aikomuksista piti luopua ja antautua vain jumalan tahdon vietäväksi.⁷⁵ 15. huhtikuuta hän uneksi menevänsä Helsinkiin ja tekevänsä "rynnistyksen linnoitusta vastaan".⁷⁶

70 Niemi 2010, 75.

71 Häkli 1955, 470.

72 Häkli 1955, 473.

73 Niemi 2010, 95.

74 Niemi 2010, 96.

75 Niemi 2010, 98.

76 Niemi 2010, 97.

Helsinkiin Järnefelt menikin. Ensi tökseen hän toimitti Kansallis-Osake-Pankin konttoriin kerjuulistan vähäosaisten auttamiseksi ja julkaisi Helsingin Sanomissa vetoomuksen hyväosaisille lahjoittaa varojaan sinne. Samalla hän alkoi pitämään Teosofisen seuran tiloissa Bulevardilla kokouksia, joissa kävi teosofien lisäksi tolstoilaisia, sosialisteja ja vapaakirkkolaisia. Järnefeltiä kuunneltiin kokouksissa tarkkaan ja tämä sanoi antavansa itsensä kokonaan ystävilleen, luopuvansa kaikesta ja haluavansa kuulla heiltä mitä hänen pitäisi tehdä.⁷⁷ Nuoret osanottajat huolehtivat kerjuulistalle tulleiden lahjoitusten jakamisesta avustuksina köyhälistökortteleihin. Huhtikuun jälkipuoliskon aikana kerättiin ja jaettiin avustuksia yhteensä noin 1200 markkaa, seitsemäntoista markan erissä.⁷⁸

Yölliset kokemukset eivät jättäneet rauhaan Helsingissäkään. Päiväkirjamerkintöjen mukaan jumalan puhuessa valtimot lyövät ja ajatukset palavat liekeissä, sairaaloissa pitäisi naiset laittaa hallitsevaan asemaan ja lääkärit heidän käskyläisikseen, omaisrakkaudesta tulisi luopua jumalan valtakunnan hyväksi ja kirkon olisi oltava kaikille kansoille ja ryhmille yhteinen, mutta sisään ei saisi astua sotilaspuvussa.⁷⁹ Välissä Järnefelt ehti käymään myös sotilaskomitean juttusilla. Ennen kolmatta toista yötä hän kuitenkin pohdiskeli, hakeeko vankiloiden avaamista ja muita suuria tekoja vain välttääkseen pääasian, omaisrakkaudesta luopumisen?⁸⁰ Järnefeltin isovelji Kasper ja tytär Liisa ilmaisivat huolensa kirjailijan hermostollisesta tilasta, mutta tämä sanoi olevansa täyttämässä suoraan jumalalta saamaansa tehtävää eikä näin ollen voinut enää peräännyä.⁸¹

Helsingin Sanomat julkaisi 25. huhtikuuta kirjoituksen otsikolla "Kuolemaa kohden". Allekirjoituksena oli nimimerkki "parantumaton", mutta kirjoituksen yläpuolella lehden toimitus ilmoitti sen olevan peräisin Arvid Järnefeltiltä. Kirjailija kertoi, miten ihmiset olivat kadulla päivitelleet hänen kuntoaan, mutta "ei kukaan tiedä mieleni masennuksen ydinjuuria". Hän kuvaili sitä vaikeutta, mitä oli elää sekä ylä- että alaluokkaisen ihmisen elämää. Kun kahvihetkillä näki miten hienostunut, isänmaan asiaa ajava porvaristo kohteli kuin ilmaa palvelijoitaan, joiden muodollisen ulkokuoren alla muhi katkeruus, ja kun näki ikkunasta Siltasaarenkadulle, jossa "asestuva työväki kulkee riemukudessa sotilassoittokuntain saattamana, toveruuden riemu ja sama kirous mielessä, minun varmintä varmemmin tietäessäni, että kaikista vapaudensaavutuksista huolimatta kuilu hetki hetkeltä ja päivä päivältä syvenemistään syvenee". Järnefelt jatkoi sanomalla kuinka oli turha ajatella hyväntekeväi-

77 Niemi 2010, 102. Häkli 1955, 471.

78 HS 4.5.1917, 10.

79 Niemi 2010, 98-101.

80 Niemi 2010, 102.

81 Häkli 1955, 471. Niemi 2010, 115.

syyden olevan hänelle jotain lääkettä, sillä "tämän ajan meno" vain syvensi hänen haavaansa ja tauti "on parantumaton, sillä se voisi parantua vain yläluokan ja alaluokan sovinnolla hyvin pikaisessa tulevaisuudessa". Lopuksi Järnefelt korosti elämänhaluaan ja sanoi luottavansa vaikka ihmeisiin, "mutta elää minun täytyy. Auttakaa!" Perässä oli vielä maininta, että "parantumattoman" kirjoituksia sai levittää vapaasti kysymättä oikeuksia.⁸²

Vappu lähestyi kovaa vauhtia, kun Järnefelt meni kirkkoherranvirastoon selvittämään onko maallikolla mahdollisuuksia puhua kirkossa. Kirkkoherra, tohtori Päivänsalo, ei lämmennyt ajatukselle papiksi vihkimättömän puhetilaisuuksista, mutta halusi tietää mitä kirjailija aikoi puhua. Järnefelt vastasi ettei voinut sitä etukäteen sanoa, mutta kyse ei olisi hänen omista puheistaan vaan jumalan sanasta. Kun kirkkoherra jatkoi sääntöihin vetoamista, Järnefelt varoitti, että vallankumousaikana kirkoissa voisi pian saarnata pelkät kiihottajat vailla jumalan sanomaa. Tämä ei kuitenkaan vakuuttanut kirkkoherraa, jolle vallankumous oli pelkkä hetkellinen häiriö ennen asioiden palautumista ennalleen. Miehet kävivät vielä lyhyen keskustelun, jossa kirkkoherra yritti päästä selville kirjailijan uskosta ja Järnefelt yritti vakuuttaa, että hänen sanottavansa on jumalalta eikä sitä voi sanoa muualla kuin kirkossa. Sopua ei kuitenkaan syntynyt.⁸³ Järnefelt poistui virastosta vaan ei luovuttanut.

Helsingin Sanomat julkaisi "parantumattomalta" uuden kirjoituksen 29. huhtikuuta, sunnuntain iltanumerossa vapun aatonaattona. Otsikolla "oman pelastukseni haussa" Järnefelt toisti tavoitteensa ylä- ja alaluokan välisestä sovinnosta, joka voisi tapahtua vain hävittämällä asetehtaat maan tasalle ja takomalla olemassa olevat aseet työkaluiksi. Köyhyyden poistumisen hän sanoi tapahtuvan vain, jos "maa ja muut luonnon rikkaudet tunnustetaan jumalan ihmisille antamaksi yhteisomaisuudeksi". Nyt hän myös julkisesti vertasi tilannetta Ranskan vallankumoukseen, kysymällä tapahtuuko nämä muutokset "vasta, kun vihan kuilu ylä- ja alaluokan välillä on saavuttanut äärimmäisen syvyytensä, kun giljotiini on käynyt ja verivirrat vuotaneet?". Tämän uhkan edessä Järnefelt ei katsonut voivansa vain odottaa ja seurata tapahtumia sivusta, vaan hänen paranemisensa vaatisi sitä, että hän sanoisi sanottavansa kirkossa, sillä hänellä "on jotain sanottavaa suoraan jumalalta ihmisille". Hän lisäsi vielä, että koska "suurlakon aikaan kuuluvat muutamat uskalikot suunnitelleen kirkon anastamista köyhälistön käsiin", se olisi hänelle helpoin tie, koska "asevoima tätä nykyä ajaa köyhälistön asiaa", mutta ei näin tee, koska ei "mitään hyvää odota muusta kuin aseiden hävittämisestä". Järnefelt kuvaili vielä käyntinsä kirkkoherran luona ja kysyi lopuksi: "Mitä minun on nyt tehtävä? Jäädäkö odottamaan?"

82 HS 25.4.1917, 6.

83 Kuvaus kirkkoherran ja Järnefeltin tapaamisesta: Häkli 1955, 472. Niemi 2010, 162–163.

3.3. Vapaus

Vappu sujui rauhallisesti ja Helsingissä työväen marsseilla oli kymmeniätuhansia osanottajia.⁸⁴ Myös Järnefelt oli omanlaisissaan tunnelmissa. Vapaa-ajattelijat olivat edellisvuonna julkaisseet vastikään edesmenneen Johan Kockin avoimen kirjeen Järnefeltille, jossa hän purki loukkaantumistaan siitä, miten kirjailija oli hänet, vanhan ystävänsä ja poikavuosien koulutoverinsa, kuvannut vallankumousromaanissa *Veneh'ojalaiset*. Pian pitkänperjantain vavahduttavien kokemusten jälkeen Järnefelt oli kirjoittanut *Vapaalle ajatukselle* halustaan kirjoittaa vastine tuohon Kockin avoimeen kirjeeseen, koska nyt hän vihdoin tunsu itsensä pystyväksi vastaamaan.⁸⁵ Vastine tuli kahdessa osassa, joista jälkimmäinen kirjoitettiin Helsingissä ja päivättiin vapunpäivälle. Siinä kirjailija puhutteli suoraan Kockia, kertoi halustaan sovintoon ja siitä kuinka edellisenä talvena Kockin kuva oli kesken rukouksen ilmestynyt hänen ja jumalan väliin. Jonkin ajan perästä, lehmille heiniä kantaessaan, Järnefeltille oli valjennut, että pelkän kuvan sijaan se tosiaan oli "Tolstoin ja kumouksellisen elämänymmärryksen välillä" horjunut Kock, jonka henkinen hyvyys oli tullut auttamaan Järnefeltiä. "Me olemme jälleen yhtä", hän kirjoitti, ammentaen tarmoaan ihmisenpojan ja jumalan lisäksi nyt myös punakaartin legendaarisen päällikön ja Viaporin kapinan vallankumousjohtajan hengestä.⁸⁶

Perjantaina, 4. toukokuuta Järnefelt julkaisi lehdessä uuden vetoomuksen varakkaille lahjoittaa vielä lisää rahaa köyhälistön avustamiseksi.⁸⁷ Eino Leino kommentoi Järnefeltin hyväntekeväisyshankkeita pitämällä niitä epäonnistuneena puuhailuna, tulipalon sammuttamisena sormustimella, sekä huonosti ajoitettuna: kun köyhälistön puolue oli saanut vallan, aika oli kypsä hyväntekeväisyyden sijaan harjoittaa yhteiskunnallista oikeutta.⁸⁸ Juhani Niemen mukaan aikalaiset kokivat yleisesti Järnefeltin toiminnan lähinnä hyväntekeväisyyden kaapuun puettuna minäkeskeisyytenä ja itsekorotuksena.⁸⁹ Viimeistään tässä vaiheessa elämäkerturi katsoi kirjailijan ryhtyneen profeetaksi, "huutavaksi ääneksi korvessa".⁹⁰

84 HS 3.5.1917, 7.

85 VA 30.4.1917, 18.

86 VA 31.5.1917, 16. Niemi 2010, 82.

87 HS 4.5.1917, 10.

88 Sunnuntai 13.5.1917, 1.

89 Niemi 2005, 208.

90 Niemi 2005, 209.

Järnefelt oli käynyt myös jättämässä Helsingin Sanomien toimitukseen uutisen aikeistaan puhua Nikolainkirkossa tulevana sunnuntaina. Pian uutisen jättämisen jälkeen kirjailija tapasi vanhan ystävänsä, vankien auttajana tunnetun Mathilda Wreden, ja kertoi tälle aikeistaan. Huolestunut Wrede pelkäsi ystävänsä joutuvan naurunalaiseksi ja pyysi häntä vetämään uutisen pois, ihmetellen miten vaatimattomaksi tunnettu mies oli niin nopeasti pöyhistynyt. Isoveli Kasper oli myöskin vihainen veljelleen ja toivoi tämän vielä harkitsevan ja perääntyvän aikeistaan.⁹¹ Riitely veljen kanssa aiheutti sydämentykytyksiä, kiivailu omantunnontuskaa. Epäilyskin heräsi. Korpiprofeetta kysyi varmuuden vuoksi kokousten nuorilta ystäviltaan pitäisikö hänen perääntyä vai puhua. Vastaus oli myöntävä, suorastaan vaativa. Kun vielä rakas tolstoilainen ystävä Akseli Isohiisi oli aiemmin kirjeessä vastannut kysymykseen ja kehottanut häntä puhumaan, ei perääntyminen käynyt enää päinsä.⁹² Lauantaina 5. toukokuuta Helsingin Sanomien pikku-uutinen kertoikin Järnefeltin pyytäneen välittämään tiedon, että "koska lukuisat ihmiset ovat hänen Helsingin Sanomissa julkaistujen kirjoitustensa johdosta vaatineet häntä puhumaan kirkossa, hän aikoo tänä sunnuntaina 1-2 välillä käydä katsomassa olisiko pääsy Nikolainkirkkoon vapaa, mutta että missään tapauksessa hän ei aio väkivaltaiseen tunkeutumiseen ryhtyä".⁹³

Nikolainkirkkoa rakennettiin parikymmentä vuotta osaksi Helsingin uutta empirekeskustaa ja se valmistui 1850-luvun alussa. Kirkon symbolinen merkitys on huomattava. Hohtavan vaaleana se kohoaa kuin kruunu kaupungin hallintokeskustan ylle, ympärillään yliopisto ja senaatti, edessään suuri Senaatintori ja sen keskellä vapauttajasaarin patsas. Parin korttelin sisällä oli käytännössä kaikki vallan rakennukset kenraalikuvernöörin palatsista ja Ritarihuoneesta kaupungintaloon ja Pörssitaloon, joiden etuoikeudet perusteltiin viime kädessä jumalan järjestyksenä. Järnefelt aloitti kirkkopuheensa käymällä suoraan symbolisen vallan linnakkeeseen tuona keväisen sunnuntain ilta-päivänä 6. toukokuuta.

Päiväjumalanpalveluksen ollessa päättymäisillään saapui Järnefelt kirkkoon joidenkin tukijoidensa kanssa. Mitään yleisöryntäystä kirkossa ei vaikuta olleen, mutta tunnelma oli selvästi odottava. Lopulta kirkkoherra Erkki Kaila päätti murtaa sähköistyvän tunnelman ja kapusi saarnastuoliin pitämään ylimääräistä puhetta. Pitkässä ja vapaamielisessä puheessaan hän käsitteli vallankumousta ja vallankumoussaatteiden merkitystä, mutta sen jälkeen perusteli aatteellisten ja filosofisten seikkojen

91 Häkli 1955, 473.

92 Häkli 1955, 474.

93 HS 5.5.1917, 6.

pohjalta miksi kirkossa ei voida sallia ulkopuolisten esiintymisiä ja julisti kirkon olevan luterilaisen seurakunnan omaisuutta.⁹⁴ Kiellosta huolimatta Järnefelt asteli kuorikorokkeelle puhumaan.⁹⁵

Suoritettuaan muodollisen anteeksipyynnön ja tunnustauduttuaan tavalliseksi syntiseksi Järnefelt viittasi Kailan puheisiin ”vapaudesta, joka on alkanut näiden seinien ulkopuolella”, ja alkoi pohtia vapauden merkitystä. Hänelle vallankumous oli valojen ja varjojen vaihtelua, kun yhtäällä entiset vihollisotilaat tekivät ”veljestymisliittoja”, mutta toisaalla alaluokka aseistautui, minkä kykyä tuottaa vapautta Järnefelt suuresti epäili. Siitä hän sen sijaan oli varma, että kirkon ulkopuolella syntyneen vapauden olisi pitänyt olla jo myös kirkon sisäpuolella. Hän teki selväksi, että ei vapaudella tarkoittanut lattialle syljeskelyä, mekastamista tai valtaa ”pitää kiihotuspuheita ja heilutella punaisia lippuja”. Järnefelt halusi vapauttaa kirkot avoimiksi kohtaamispaikoiksi, joissa ”on valta puhua jokaisen, joka tuntee puhuvansa meidän yhteisen isämme nimissä”, tarkentaen sen tarkoittavan ”korkeita veljeyden ihanteita” elämässään toteuttaneita ihmisiä.

Oikeutta kirkkojen vapaaseen käyttöön Järnefelt perusteli sillä, että kirkot ovat kansan rakentamia ja siksi niiden ei tulisi kuulua seurakunnille tai kenellekään yksityiselle, vaan olla kansan yhteistä omaisuutta. Tarve vapauttamiselle syntyi Järnefeltin mukaan koittamassa olleesta ajasta, jolloin ”kaikki näkyväiset hallitsijat ja hallitukset lakkaavat olemasta”. Tällöin ihmisiä voisi johtaa pelkäämään vapaan ja palkattoman suusta tuleva totuudentieto, jota kirkoissa tulisi levittää ja josta kansa olisi elävä. Järnefelt ilmoitti jatkavansa puhetilaisuuksiaan ja kehotti muitakin puhumaan kirkoissa, ja että jos pappiloista kiellettäisiin antamasta tilaisuutta, hän kyllä kysyttäessä osoittaisi ajan ja paikan. Valta tähän tuli Järnefeltin mukaan siitä vallasta, ”minkä jumala antaa ihmiselle”.

Lopuksi Järnefelt kehotti jättämään maksun kolehtiin lämmitys- ja siivouskulujen kattamiseksi, ja ehdotti kirkon nimeämistä uudestaan Vapauden kirkoksi. Puheen jälkeen yleisö taputti ja poistui kaikessa rauhassa jatkamaan pyhäpäiväänsä. ”Nyt ne sähkösanomat lentelevät tuomiokapituleille, ja nyt ne panevat kaikki viisaat päänsä yhteen tämän takia”, totesi tyytyväinen Järnefelt astuttuaan kirkosta ulos, ja toivoi, että ”olisipa Ervast täällä jatkamassa”.⁹⁶

Helsingin Sanomat kommentoi tapahtunutta seuraavana päivänä otsikolla ”outo välikohtaus kirkossa”. Lehti toi esiin miten Järnefeltin seurueen jäsenet ”eivät olleet tavallisia kirkossakävijöitä” ja

94 Sunnuntai 13.5.1917, 1.

95 HS 7.5.1917, 3.

96 Pekka Ervast oli Suomen tunnetuin teosofi ja sekä Järnefeltin että Jean Boldtin vanha toveri. VA 15.5.1917, 125.

kuinka puhe ei kuulunut eturiviä kauemmaksi. Itse puheen sisältö kuvailtiin lyhyesti ja todettiin sen muistuttaneen "parantumattoman" kirjoituksia samassa lehdessä. Tämän jälkeen lehti harmitteli, että "hyvää tarkoittava, intoileva kirjailija ei ole ymmärtänyt seurata hienotunteisuuden ja hyvän järjestyksen vaatimuksia, vaan vastoin omaa lupastaan ryhtynyt väkivaltaiseen tunkeutumiseen". Koska kaikille pitäisi olla selvää, että kirkkoon ei kuka tahansa voi milloin tahansa mennä puhumaan, Järnefelt teki kirjoittajan mielestä karhunpalveluksen ajamalleen asialle – kirkkojen laajemmalle käytölle – jota lehti ei sinällään vastustanut. Omavaltainen toiminta kävi kirjoittajan mielestä myös laajempia vapauspyrkimyksiä vastaan. Erityinen vastalause annettiin siitä hyvästä, että Järnefelt otti puheessaan kantaa alaluokan aseistautumiseen ja piti sitä vapauden vastaisena, minkä sanottiin osoittavan vain sen, että kirjailija oli ollut riidoissa järjestäytyneiden työläisten kanssa ja "tämä hänen esiintymisensä näyttää, kuinka vähän hän käsittää yhteiskunnan järjestyneitä vapaudenliikkeitä". Lopuksi lehti katsoi kirjailijan olleen siinä määrin henkisesti epätasapainossa, että syyllisiä tilanteeseen olivat liehakoijat hänen ympärillään, minkä takia läheisten ystävien toivottiin laittavan sydämelliseen ojennukseen tämän "omatekoisiin aaveisiinsa tuijottavan" kirjailijan.⁹⁷ Artikkelilla ei ollut allekirjoittajaa, mutta Häklin mukaan sen oli kynäillyt Järnefeltin vanha ystävä Juhani Aho, jonka puoliso, kuvataiteilija ja naisasianainen Venny Soldan-Brofeldt oli kuitenkin tiukasti Järnefeltin tukena.⁹⁸

Uusi Suometar vaivautui käsittelemään asiaa vasta tiistain lehdessään otsikolla "Välikohtaus kirkossa". Itse tapahtumakuvaus oli sanasta sanaan kopio Helsingin Sanomista, johon lehti oli lisännyt vain yhden virkkeen loppuun kertomaan siitä ettei Järnefelt ollut anonut lupaa varsinaiselta kirkkoherra Kailalta vaan vt. kirkkoherra Päivänsalolta, jonka viranhoito oli loppunut vappuun. Yhden kappaleen jälkikirjoituksessa lehti "mitä vakavammin" paheksui Järnefeltin toimintaa, koska kirkko tulisi pitää "koskemattomana, ulkopuolella päivän kiistojen ja temmellysten". Suomettarelaisille kirkko edusti kansan syväjuurtunutta ikimuistoisten aikojen perintöä, ja Järnefelt oli näin loukannut kansan uskonnollisia tunteita, minkä lehti toivoi jäävän ainutkertaiseksi tapahtumaksi.⁹⁹

Sosialistien parissa vastaanotto oli huomattavasti suopeampi. Työmies julkaisi puheen sellaisenaan maanantain lehdessä. Lyhyessä jälkikirjoituksessa päätöstä perusteltiin sillä, että puhe "sisältää ajatuksia kirkkojen käyttämisestä yleishyödyllisiin tarkoituksiin". Lehti kuitenkin näki Järnefeltin haluavan avata kirkot lähinnä tolstoilaisille ja uskonnolliselle puheelle, "mutta epäilemättä olisivat kir-

97 HS 7.5.1917, 3.

98 Häkli 1955, 483.

99 US 8.5.1917, 5.

kot sopivia huoneita myöskin valistustarkoituksiin käytettäväksi".¹⁰⁰ Ruotsinkieliset lehdet eivät ottaneet sen kummemmin tapahtumiin kantaa, lähinnä kertoivat lyhyesti tapahtumista ja Dagens Press julkaisi myös puheen kokonaisuudessaan, ruotsiksi käännettynä.¹⁰¹

Viikkolehti *Sunnuntain* päätoimittaja Eino Leino kirjoitti pääkirjoituksessaan kuinka merkillisessä ajassa liikkuva kumoushenki oli herättänyt myös Järnefeltin, ”vanhan totuudenetsijän ja henkisen anarkistin”, joka oli jättänyt maaseudun ja tullut ”pääkaupunkiin tekemään vallankumousta hänkin”. Siinä missä päivälehdet olivat suhtautuneet Järnefeltiin pääasiassa vähätellen, Leino otti Järnefeltin vakavasti ja halusi pohtia mahdollisia seurauksia siitä, jos kyse ei olisikaan vain kirjailijan hetkellisestä hassuttelusta vaan puhetilaisuudet jatkuisivat, saisivat uusia profeettoja seuraamaan esimerkiksi ja kehittyisivät laajemmaksi uskonnolliseksi kansanliikkeeksi. Tällainen liike olisi seurauksiltaan arvaamaton, ja jos sosialidemokraattinen puolue asettuisi sitä tukemaan, olihan Työmies antanut Järnefeltille varovaisen tukensa, se voisi järkyttää ”eräitä valtion ja kirkon yhteisiä kulmakiä”.¹⁰²

Joka tapauksessa, Leino katsoi, Järnefeltin toiminta oli ”epäilemättä mitä suurin sivistyshistoriallinen tapahtuma”, jota on turha pilkalla sivuuttaa, sillä se tulisi muodostumaan legendaksi, josta ”tullaan vielä sadan vuoden perästä Suomenmaassa kertoilemaan”. Järnefeltin pyhimysmäisen hahmon mahdollinen kehittyminen marttyyriksi tuli Leinolle selviämään siitä, miten viranomaiset tulisivat häneen suhtautumaan – ”luultavasti joutuu hän nimittäin tuolla tiellä niiden kanssa ehkä piankin kosketuksiin” – ja miten kirjailija tulisi siihen reagoimaan, jatkaako vai ”vetäytyykö takaisin viisaan lepoon ja yksinäisyyteen?” Leino kehotti Järnefeltiä jatkamaan, sillä näki tämän toiminnan jouduttavan valtiokirkon lopullista kukistumista. Siitä ei tarvitsisi olla huolissaan, mitä hajalle revityn valtiokirkon tilalle tulisi, sillä tilalle tulisi uskonnonvapaus ja horisontissa jo sarastava ihanteellisempi, ihmisarvoisempi ja lempeämpi uskonto. Ja vaikka yleisö olisi Järnefeltin toimista mitä mieltä tahansa, se ei voisi kiistää sitä, ”että jotkut tuon uskonnon säteistä jo kauan ovat hänen harmentuneilla hapsilla kimaltaneet”.¹⁰³

Leino kannusti jatkamaan ja sivuuttamaan arvostelun, sillä hänen mukaansa jokaista, ”joka omaa sisäistä vakaumustaan seuraten on noussut vastaan olevia oloja ja käypiä uskontosuuntia”, on kutsuttu

100 TM 7.5.1917, 2.

101 HBL 7.5.1917, 6. DP 7.5.1917, 3. DP 8.5.1917, 3.

102 Sunnuntai 13.5.1917, 1.

103 Sunnuntai 13.5.1917, 1.

hassuttelijaksi tai hulluttelijaksi. Leinon mukaan ei ollut Jeesuksenkaan toiminta välttämättä viisasta, tämän päätyessä ristiinnaulituksi, mutta se oli rehellistä, aivan kuten Järnefeltillä. Ja vaikka hurmahenget olivat saaneet maailmassa aikaan pahaakin, maailma ei näyttänyt Leinolle menevän eteenpäin ilman tällaisia hurmahenkiä, mistä esimerkkinä Venäjän maakysymys, jonka käsittelyn hän laski Tolstoin ansioksi. Samoin se, että eri johtajat uskalsivat nyt puhua veljeydestä, rauhasta ja aseriisunnasta johtui Leinon mukaan siitä, että on ollut ”hurmahenkiä, jotka ovat ’henkisestä tasapainostaan’ todellakin siinä määrin horjahtaneet, että ovat uskaltaneet ensin uneksia esille nuo asiat ja sitten seisoa ja kaatua niiden edestä kunnialla”.¹⁰⁴

Kirjoituksensa lopuksi Leino kritisoi Helsingin Sanomia, joka oli pyytännyt Järnefeltin ystäviä laittamaan tämän ojennukseen. Leinon mukaan Järnefeltin neljännesvuosisadan kestänyt, Suomen hengenelämää uskonarvoillaan rikastuttanut työ, olisi ansainnut kunnioitavampaa kohtelua Päivälehdessä piirin perillisiltä.¹⁰⁵ Kritiikkiin yhtyi myös ”joukko kirkossa olleita”, joiden vastine Helsingin Sanomien kirjoitukseen julkaistiin Sunnuntaissa, koska lehti ei sitä ollut suostunut itse julkaisemaan. Helsingin Sanomat oli kutsunut seuraajia ”kevytmielisiksi”, mutta kirjoittajat sanoivat seuraavansa Järnefeltiä, koska heille oli syntynyt kokemus siitä, että hän ”puhuu totuutta” ja ”uskaltaa vuorille nousta tyytymättä ojan pohjia tallustamaan”. He lisäsivät myös, että tuomitessaan Järnefeltin ”henkisestä tasapainotilastaan sortuneeksi”, lehti lausui vain saman tuomion, joka myös Martti Lutherille aikoinaan annettiin.¹⁰⁶

Keskustelu jatkui vilkkaana Sunnuntain takasivulla. Kirjailija Lauri Soininen, nimimerkillään Lauri Sauramo, kirjoitti Järnefeltin tehneen urotyön osoittaessaan ”moraalista rohkeutta ensimmäisenä lähteä valloittamaan yleisempiin sivistystarkoituksiin niitä suuria rakennuksia, jotka ovat rakennetut koko Suomen kansan pakkoverotuksella, mutta joita kirkon papit ovat katsoneet olevansa oikeutetut yksin käyttämään omiin tarkoituksiinsa”. Hän jatkoi Helsingin Sanomien moittimista ja katsoi lehden menettäneen vakavastiotettavuutensa kirkkokysymyksissä siinä, miten se oli Järnefeltiä ja yleisempää kirkkokysymystä käsitellyt. Kirjoituksen varsinainen pääasia oli kuitenkin yksilönvapauden ja kansalaisvapauden suhteessa. Soininen katsoi suurlakon jälkeen esitetyn uskonvapauslain vapauden tarkoittaneen yksilönvapautta, jossa yksilö voi erota kirkosta ja vapautua sen käskyistä, kun taas kansalaisvapaus on ”jokaiselle kansalaiselle kuuluva mahdollisimman laaja oikeus ottaa osaa yleisten asiain ratkaisuun ja yleisen omaisuuden hoitoon ja käyttöön”. Koska kirkot oli rakennettu kan-

104 Sunnuntai 13.5.1917, 1-2.

105 Sunnuntai 13.5.1917, 2.

106 Sunnuntai 13.5.1917, 4.

salta vuosisatojen aikana kerätyillä pakkoveroilla, ne olivat yleistä omaisuutta, minkä takia kaikki kirkon omaisuus tulisi ottaa valtion omaisuudeksi. Tällaista lainsäädäntöä odottaessa tarvittaisiin valmistelevaa toimintaa osoittamaan kirkolle sen omaisuuden olevan kansallisomaisuutta, ja tällaisena ”mielensoitukseksi kirjailija Arvid Järnefeltin uraauurtavalla sankariteolla on mitä suurin merkitys”.¹⁰⁷

Samalla takasivulla oli vielä Leinon toinen kirjoitus, tällä kertaa nimimerkillä ”Teemu” ja otsikolla ”Kirkko ja keisari”. Lennokkaassa tekstissään kirjoittaja julistaa Helsingin kirkkoherrat ”Baalin pappeiksi”, Helsingin lehtien toimittajat ”Belialin lapsiksi” ja valtiokirkon kokonaisuudessaan ”Baabelin portoksi ja lohikäärmeeksi”. Leino sanoo tuntevansa sekä Järnefeltin että Helsingin sanomalehtimiehet, joista edellinen on ”rehellinen totuudenetsijä” ja jälkimmäiset ”yleensä ovat vanhoja kyyrikkoja”, ja joista ”useimmat jo aikoja sitten ovat kaikki ihanteellisempien elämän-arvojen taakat harteiltaan karistaneet”. Kirkon herroja Leino ei sanonut tuntevansa, mutta kun ”hedelmistään puututaan” niin nämä ovat hänelle olleet lähempänä keisaria kuin jumalaa, eivätkä olleet koskaan nousseet vastustamaan maallisen esivallan pahimpiakaan väärinkäytöksiä. Leinolle kirkko ei ollut vastustanut myöskään sotaa tai sen aiheuttajia, ”rikollisia hallitushuoneita ja kapitalistista yhteiskuntaa”, vaan se on vastustanut ”yksinäisiä, epärkollisia totuuden-etsijöitä ja sosialidemokraattista kansanvaltaa, jotka juuri tahtovat lopettaa sodat ja luoda kansojen vapauden liiton”. Leino kysyy, että kun kerta keisarivalta on kukistettu niin ”miksi sallitaan kerskua vielä kirkon, sen porton ja jalkavaimon?” Näin ollen tulisi kirkko ajaa pois ”valtalinnasta” nopeasti, ”jo ennen vapauden aamun täyttä koittamista”.¹⁰⁸

Innostunein vastaanotto tuli Järnefeltin läheiseltä ystävältä, Pekka Häkliltä, joka julkaisi saman kirjoituksensa sekä *Sunnuntaissa* että *Vapaassa ajatuksessa*. Heti otsikossa todettiin Suomen pääkirkon olevan nyt julistettu vapaaksi. Häklin kuvauksessa kirkossa ollut ristirahvas suhtautui Järnefeltiin suurella kunnioituksella sydän täynnä innokasta odotusta, ja kirjailija itse oli pyhää velvollisuutta täyttämässä ollut ”kaunis hopeahapsinen vanhus” täynnä arvokkuutta ja tyyneyttä. Häkli otaksui jopa Mikael Agricolan patsaan riemuinneen kivisessä sydämessään siitä, että vihdoinkin tomuiseen ja pimeään temppeliin oli ilmestynyt oikea pappi. Kirkonmiehiä Häkli kuvaili palkkapaimenina, joiden pulleat naamat virnuilivat pirullisesti neuvottomuuttaan ja pelokkuuttaan. Nämä eivät olleet peitelleet säikähdystään, vaan ”kuten muinoin rahanvaihtajat ja kauppiat pakenivat temppelistä, niin nytkin nämä jumalansanan ja iänkaikkisen elämän kauppaajat kiiruusti puikkivat takaportista

107 Sunnuntai 13.5.1917, 4.

108 Sunnuntai 13.5.1917, 4.

temppeleinsä esikartanoihin ja sieltä suuren raatinsa ja ylimmäisten pappiensa turviin, neuvottelemaan, kuinka uusi, heidän lihavalle olemassaololleen vaarallinen profeetta vaiennettaisiin – sillä he pelkäsivät kansaa”.¹⁰⁹

Häklin esityksessä Järnefelt ei pelännyt mitään, koska ”se ei vapise, joka totuutta palvelee”. Eikä totuudenpuhujia hänen mielestään puhu koreasti mutta hengettömästi kuin farisealainen tai kirjanoppinut, vaan totuudenpuhujan koruttomat ja suorat sanat lähtevät sydäimestä ja sattuvat sydämeen. Häkli kuvaili puheen loppumista siten, että palkkapaimenta hetkeä aiemmin välinpitämättömästi kuunnellut ristirahvas puhkesi ”valtaviin, sydämellisiin kättentaputuksiin”, mikä oli vilpitön todistus ja kansan sydämen kiitos, joka kehottaa, kutsuu ja painokkaasti velvoittaa jatkamaan ”suurta ja pyhää vapaudentyötä, tukemaan ja auttamaan sen alullepanijaa”. Keskeyttäminen olisi tällaisessa tilanteessa ”pohjaton vääryys kansalle, joka on näin selvästi tunnustanut totuuden- ja vapaudenjanonsa”. Aika oli nyt koittanut ja kansa herännyt pappien vuosisataisesta torkuttamisesta ja henkisestä näännytyksestä, ”pyytänyt totuuden ruokaa”. Rakkauden ja totuuden äänellä puhujien olisi nyt astuttava esiin, koska ”kansamme odottaa lisää”.¹¹⁰

Kirjailijan kirkkopuheet olivat alkaneet varsin maltillisesti ja rauhallisesti. Aivan kuten Niemi toteaa, puhe oli lyhyt, enemmän tunnustelua ja hakuammuntaa kuin syvään veteen sukeltamista.¹¹¹ Järnefelt kuitenkin onnistui lyhyessä, muutaman minuutin puheessa, kuvailemaan päämääränsä, eli vallankumouksen suuntaamisen aseistariisunnan ja väkivallattomuuden tielle, sekä keinot sen saavuttamiseksi, eli vallankumouksen tuomisen kirkkoihin ja niiden ottamisen kansan yhteiseen käyttöön tuon päämäärän edistämiseksi. Hän koki vallankumouksen tulevan kirkkoihin joka tapauksessa, tavalla tai toisella, ja katsoi tärkeäksi vapauttaa ne korkeimpien ihanteiden ja Jeesuksen opin levittämiseksi ennen kuin ne päätyisivät sosialistisen kansankiihotuksen, väkivallan edistämisen ja ala-arvoisen käytöksen tukikohdiksi, missä hän ei nähnyt vapaudellisia mahdollisuuksia.

Pieni puhe oli vallankumouksen keskellä herättänyt suuria reaktioita ja vilkasta keskustelua. Kannattajat olivat innoissaan ja muuten reaktiot olivat verrattain pidättyväisiä, paheksuvat kommentoijatkin tuntuivat lähinnä toivovan ilmiön jäävän nopeasti sikseen. Päiväkirjaansa Järnefelt totesi ly-

109 VA 15.5.1917, 123-124.

110 VA 15.5.1917, 124-125.

111 Niemi 2005, 205.

hyesti yleisön paukuttaneen käsiään ja huutaneen eläköötä, mikä teki raskaan vaikutuksen häneen.¹¹² Myönteistä palautetta tuli siinä määrin ettei lopettaminen tullut kysymykseenkään.

3.4. Veljeys

Järnefelt oli tähän asti käyttänyt ensisijaisena medianaan *Helsingin Sanomia*, olihan toimituksessa useita vanhoja ystäviä. Yhtenä lehden perustajana hänellä voi myös olettaa olleen ainakin jonkinlaista arvovaltaa toimituksen keskuudessa. Loputtomiin sekään ei kuitenkaan kantanut. Lehti kävi yhä vastahakoisemmaksi kirjailijaa kohtaan eikä enää julkaissut tämän pyytämiä uutisia tai ilmoituksia. *Työmies* oli kuitenkin suhtautunut verrattain positiivisesti puheeseen Nikolainkirkossa ja *Sunnuntai* oli avoimesti Järnefeltin tukena. Lauantaina 12. toukokuuta *Työmies* ja seuraavana päivänä *Sunnuntai* julkaisivat lyhyen uutisen, jonka mukaan kirjailija Järnefelt oli pyytänyt heitä ilmoittamaan, että saamiensa toivomusten mukaisesti hän aikoo sunnuntaina 13. toukokuuta puhua Johanneksenkirkossa päiväjumalanpalveluksen päätteeksi kello yhden jälkeen, jos vain saa mahdollisuuden.¹¹³

Jos Nikolainkirkko oli ollut kruunu kaupungin valtakortteleiden yllä, 1891 valmistunut Johanneksenkirkko oli sijainniltaan kuin silta kahden yhä syvenevään juopaan ajautuneen maailman välillä. Toisella puolen oli yläluokan Ullanlinna, jossa Järnefeltkin oli nuorempana asunut, toisella puolen karkeasta elämänmenosta tunnettu alaluokan Punavuori.

Johanneksenkirjon jumalanpalvelus tuona sunnuntaina oli suuresti totutusta myöhässä, sillä pappi vasta aloitteli saarnaansa Järnefeltin saapuessa paikalle ilmoituksessa mainittuna aikana. Kirkko täyttyi väestä saarnan ja toimitusten kestäessä, loppuvirsikin koitti. Lopulta Järnefelt nousi paikaltaan ja alkoi kävellä kohti alttarikoroketta, kun häntä vastaan tuli eteläisen piirin kirkkoherra Hildén parin muun kirkonmiehen kanssa. Kirkkoherra kätteli Järnefeltin, korotti ääntään ja ilmoitti koko kirkon kuullen olevansa Järnefeltin rippi-isä vuosikymmenten takaa. Vanhan konfirmoitunsa omatuntoon vedoten hän kehotti tätä olemaan puhumatta, mutta Järnefelt ilmoitti tulleen puhumaan nimenomaan omatuntonsa vaatimuksesta. Kirkkoyleisö alkoi pakkautua kuoria kohti kuullakseen miesten keskustelun. Hildén kääntyi yleisön puoleen ja kehotti heitä poistumaan, ilmoittaen ettei Järnefelt tule puhumaan. Yleisö alkoi kovaäänisesti vaatia Järnefeltiä puhumaan ja kirkon huudettiin

112 Niemi 2010, 115.

113 TM 12.5.1917, 5. Niemi 2010, 164.

olevan kansan omaisuutta, koska se on kansan veroilla rakennettu. Kirkonmiehet jäivät neuvottelemaan keskenään ja Järnefelt koitti eleillään rauhoitella yleisöä. Häklin antaman kuvauksen mukaan ”juuri kun kiihkon tuli oli sammumaisillaan, heitti pappi siihen taas kirkollisen arvovallan tappuroita” julistamalla kädet ylhäälle ojennettuna ettei Järnefeltillä ole oikeutta puhua kirkossa. Järnefelt vastasi puhuvansa ”korkeimman oikeuden oikeuttamana”, mihin kirkkoherra vastasi huutamalla vielä kerran jyrkän kiellon puhua ja käskemällä kirjailijaa poistumaan.¹¹⁴

Järnefelt sanoi voivansa kirkkoherraa kuunnella ja hänelle kumartaa, jos hän puhuisi ihmisenä, mutta kun hän kirkon edustajana puhuu, eivät hänen sanansa ”merkitse minulle mitään”. Kirjailija sanoi taipuvansa väkivallan edessä, mutta kieltäytyvänsä tottelemasta puhetta. Yleisö alkoi huutamaan tukeaan Järnefeltille ja pappeja sekä kirkkoherraa ulos kirkosta. Tilanne sai jo koomisia piirteitä, kun Hilden huusi yleisölle, että ”täällä ei saa huutaa”, koska ”tämä on pyhä paikka”, mihin yleisöstä vastattiin: ”älä huuda sitten”.

Kirkkoherra viittasi urkuria aloittamaan soiton, mutta kirkkoherran suureksi harmiksi tämä kieltäytyi. Sekavaa tilannetta yritettiin ratkaista, kun sakaristosta juoksi nuori mies suuri virsikirja kädessään, ja kirkkokuoro alkoi veisata virttä ”jumala onpi linnamme”, mihin kirkkoherrakin ja osa yleisöstä yhtyi. Virren loputtua eräs nuorukainen nousi saarnastuoliin vain ilmoittaakseen valtuuttavansa kansan nimissä Järnefeltin puhumaan. Kirkkoherra kiipesi tuoliin, tarttui miestä rinnoista, käski hänet alas ja vaati saada tietää hänen nimensä. Nuorukainen ilmoitti kuuluvansa työväkeen ja huusi nimensä korkealla äänellä, mille yleisö hurrasi, samalla kun se alkoi huutamaan pappeja ja kirkkoherraa alas ja uhkasi kantaa kirkkoherran ulos, huusipa joku pappeja hirtettäväksikin. Kirkkoherra ja papisto ymmärsivät ettei kirkko rauhoitu ennen kuin Järnefelt puhuu, ja he poistuivat tilanteesta. Järnefeltin kavuttua saarnastuoliin kuului yleisön toiselta puolen huuto ”alas saarnatuolista Antikristus Järnefelt”, mutta sillä ei ollut enää suurempaa vaikutusta, ja kirjailija alkoi puhua.¹¹⁵

Puhe oli huomattavasti Nikolainkirkossa nähtyä pidempi, yli puolituntinen.¹¹⁶ Sen teema oli veljeys, ja se sisälsi Järnefeltin tolstoilaisen tulkinnan herranrukouksesta.¹¹⁷ Kirjailijalle kyseessä oli Jeesuksen koko opetus yhdessä rukouksessa, jota ihmiset vain toistivat sellaisenaan rohkenematta ymmärtää sen todellista merkitystä.

114 Niemi 2010, 164–165. HS 14.5.1917, 2. Sunnuntai 20.5.1917, 3.

115 Niemi 2010, 164–165. HS 14.5.1917, 2. Sunnuntai 20.5.1917, 3. VA 15.5.2017, 126.

116 VA 15.5.2017, 126.

117 Koko puhe Niemi 2010, 171-183.

Rukouksen alku lähti Järnefeltille siitä, että isän alla lapset ovat keskenään sisaruksia, veljeksiä. Tästä syntyi kaikkien tasa-arvoisuus, ja kun isä on meidän eikä minun, se on kaikille tasavertaisesti yhteinen eikä kenenkään oma. Järnefeltille tuo ”merkitsee sitä, että Jumalaa ei ole olemassa muuten kuin veljeksiin nähden, että ellemme asetu ensin tasa-arvoisiksi veljeksiksi, emme voi kääntyä minikään Jumalan puoleen ei mikään Jumala voi kuulla meitä eikä mitään Jumalaa ole edes olemassa-kaan meille”.

Taivaissa oleminen tarkoitti Järnefeltille sitä, että toisin kuin normaalin perheen kovalla äänellä käskävä valtamies, kaikkien yhteinen taivaan isä oli näkymätön ja puhui kuulumattomalla äänellä tahtaan, joka oli ilmaistu ihmisten sydämissä. Taivas kattoi myös koko maailman eikä rajautunut kansaan tai valtioon. Järnefeltin veljeysajattelu nousi kansallisaatteen yläpuolelle yleismaailmallisuudellaan, tarkoittaen kaikkia ihmisiä kaikilla mantereilla ja maanosissa, koska Tolstoin keskeisenä ajatuksena oli ollut kaikkien maailman uskontojen yhteneväisyys perimmäiseltä totuudeltaan. Järnefelt toivoi, että ihmiset jos tietäisivät ”sen onnen mittaamattomuuden, joka seuraa veljeyden Isän löytämisestä, ette silloin epäilisi, vaan niinkuin mereen heittäytynyt viskaa luotansa kaiken mikä estää häntä uimasta, niin te viskaisitte luotanne rikkautenne, maanne ja mantunne, vain sen yhden asian tähden: että voisitte, silmät ummistaen, rukouksissanne sanoa – Isä meidän, joka olet taivaissa!”

”Pyhitetty olkoon sinun nimesi” tarkoitti, että näkymättömän isän nimellä oli ylin merkitys kaikkien muiden nimien rinnalla. Ylimmäksi nimeksi riitti pyrkijöitä, jotka halusivat kukistaa jumalan tahdon, veljeyden. Näistä ensimmäisin oli ihmisen ”oma tahto”, joka pyrkii irti veljeydestä omaan ylemmyyteen toisiin nähden, pyrkii hallitsijaksi. Oman tahdon lisäksi korkeimpaan asemaan pyrkii myös ”ulkopuolella olevat ihmiset, jotka asettuivat hallitsijoiksemme, jotka vaativat meiltä sitoumuksia, alamaisuutta, uskollisuuden valoja ja tahtonsa alaisiksi orjistumista”. Tällainen näkymättömän isän tahdon anastaja olisi esimerkiksi näkyväisen perheen isä, joka suunnittelee lastensa tulevaisuuden, joskus kaiken veljeyden vastaiseksi. Kyseessä voisi myös olla ”työnantajat, jotka teettävät ylellisyysesineitä keskellä kurjuutta ja nälkää, tai kaikenlaiset johtajat, jotka kehoittavat kylvölakkoihin, silloinkuin maan aitat tyhjentyvät ja nälkä uhkaa jokaista eroituksetta”. Tai ”kaikki nuo näkyväiset hallitsijat, jotka vaativat sotaan veljiä vastaan, sanoen toisia kansoja vihollisiksi ja toisia ystäviksi”, puhuen ”isänmaista ja kansalaisuuksien jumalista, unohtaen, että Jumala on yksi eli että veljeyden ulkopuolelle ei saa yksikään ihminen jäädä”. Nimen pyhittäminen oli ohje torjua veljeyden vastaisena kaikki hallitsijat, käskijät ja johtajat.

”Lähestyköön sinun valtakuntasi” oli Järnefeltille toive ”valtakunnasta, jossa näkymätön Isä on hallitsijana ja me kaikki ihmiset vapaina veljeksinä”. Tuollaisen yhteiskunnan rukoilu edellytti Järnefeltin mielestä rukoilijalta valmistautumista ”johonkin sellaiseen tekoon, joka välittömästi edistää veljeyden toteutumista nykyisyydessä”, muuten rukous olisi turha. Tämä tarkoittaisi sitä, että mikään työ ei saisi olla tärkeämpää kuin veljeyden edistäminen. Tärkeää ei olisi se kuinka suuren askelen kukin ottaa veljeyttä kohti vaan suunnasta, ”että hän kasattuaan itselleen erikoisomaisuutta nyt lakkaa tästä kasaamisesta, sodittuaan veljiään vastaan nyt lakkaa sotimasta”. Järnefelt tuomitsi ehdottomasti keinojen pyhittämisen päämäärällä ja kysyi ”voiko olla suurempaa erehdystä kuin sotia rauhan saavuttamiseksi tai vaikkapa valmistaa pommeja yhteiskuntaa vastaan jonkun tulevaisen ihanneyhteiskunnan luomiseksi”, joista edellistä ”harjottavat vanhan järjestelmän miehet, jälkimmäistä kumouksen miehet”. Kummatkin yrittivät oikeuttaa nykyisyyden pahoja tekoja tulevilla hyveillä, ”soditaan nykyisyydessä tulevan rauhan vuoksi, räjäytetään ilmaan veljiä tulevan veljeysihanteen vuoksi”.

Jumalan valtakunta sijaitsi Järnefeltille hetkessä, koska ”nykyisyys on kuitenkin ainoa elämä mitä meillä on eikä sitä saa käyttää huonojen tekojen suorittamiseen”. Kirjailija näki kaiken pahan syntyvän ”oikeastaan siitä, että ihmiset luulevat saavansa tehdä pahaa tänään jotakin huomista hyvää varten, tuhlata nykyisyyttä juoksuhaudoissaistumiseen, jotta muka ikuinen rauha kerran koettaisi, tai sitten tuhlata nykyisyyttä taisteluihin puoluevallasta tai suoraan anarkististen ihanteiden toteuttamiseksi pommeilla”. Järnefelt harmitteli ihmisten tuhlaavan nykyisyyttä tulevaisuuden tähden, kun taas rukous Jumalan valtakunnan lähestymisestä oli ”henkinen voimainponnistus”, jolla ihminen hylkäisi ”utopiat ja olemattomat tulevaisuuden haaveet” ja palaisi ”elävään nykyisyyteen” oman elämänsä keskuksena, jossa oli elämän mahdollisuudet, koska ”kaikki mikä elää se elää vain nykyisyydessä”, sillä ”elävä nykyisyys on iankaikkisuutta, joka ei tiedä mistään kuolemasta”.

”Tapahtukoon sinun tahtosi” tarkoitti sitä muutosta, joka ”auttaa meidät pois toisten ihmisten ja näkyväisten hallitsijain tottelemisesta” toteuttamaan näkymättömän yhteisen isän tahtoa veljeydestä. Kun tuo tahto tapahtui ”niin maassa kuin taivaissa”, se tarkoitti tuon tahdon asuvan ihmisten sydänten lisäksi myös tähdissä ja koko maailmankaikkeudessa. Järnefeltin mukaan näkyväisten hallitsijain totteleminen ei ollut johtanut veljeyteen vaan maailmansotaan, jolloin ainoa ratkaisu oli siirtyä tottelemaan vain tuota näkymättömän hallitsijan veljeystahtoa.

”Anna meille tänä päivänä meidän jokapäiväinen leipämme” avasi Järnefeltille portin taloudellisiin kysymyksiin, tuotantoon ja jakeluun. Siinä huomio kiinnittyi siihen, että leipää pyydetäisiin tälle päivälle, vain päiväksi kerrallaan. Kirjailijalle se tarkoitti sitä ”ettei tarvitsekaan ihmisen pitää huolta muusta kuin nykyisyydestä”, ja kun veljeyttä toteutettaisiin ja veljille oikeutta tehtäisiin niin Jumala hoitaisi leivän käteen. Tästä päästään siihen, että Järnefeltin mukaan kukaan ei saisi ”ruveta kokoomaan itselleen tulevaisuudeksi varastoa, koskapa hän sillä ottaa veljeltänsä sen minkä nämä nykyisyydessä tarvitsevat”, kuten muurahaiskeossakaan ei kukaan rupea kokoomaan erillistä varastoa vain itsellensä, ”sillä tällainen teko mädännyttäisi koko keon”. Kirjailijalle Jumalan tahto ”kieltää huolehtimasta huomisesta”, ja sen tilalle tuli usko siihen, että ”jokapäiväinen leipä seuraa itsestään” Jumalan valtakunnassa, jossa ihminen antaisi pois kaiken mitä hänellä on ja uhraisi veljesrakkauden nimessä kaiken ”erikoisomaisuutensa” ja ”erikoistulevaisuutensa”.

Tästä Järnefelt siirtyi kytkemään leipäkysymyksen aseistariisuntaan. Kirjailijan mukaan kaikki tiesivät sydämissään, että aseiden käyttäminen oli Jumalan tahdon vastaista ja siksi aseitehtaiden hävittäminen ja aseiden tekeminen käyttämättömiksi tai takominen työvälaineiksi ”olisi sitä mitä Jumalan valtakunnan etsiminen meiltä aivan ensimmäiseksi vaatisi”. Vaikka ihmiset tiesivät sen, heillä ei ollut uskoa siihen, mutta jos he uskaltaisivat sen toteuttaa ja hävittää keskuudestaan aseet, silloin ihmiset saisivat myös ”maan kaikkine rikkauksinensa ... yhteiseksi, ihanaksi veljesomaisuudekseen”. Logiikka oli siinä, että ilman aseita ei kukaan voisi pakottaa toista alustalaisekseen ja ”imeä kuiviin hänen työvoimansa”. Köyhyys syntyi tuosta osattomuudesta ja häviäisi aseiden hävitessä, koska ”aseet ja vain aseet ne ovat tehneet mahdolliseksi yksityisen maanomistuksen, tuon laillistetun erille-kokoomis-oikeuden”. Tuossa järjestelmässä veljellisen viljelyn sijaan oli maa ”aina paloiteltu ja asevoimin yksityisomaisuutena hallittu, mutta kun aseet hävitetään, on Jumala antava maan ihmisille yhteisomaksi ja silloin ihmiset näkevät, että sama maa, joka on heitä nälässä pitänyt, on heille antava runsaammalla mitalla kuin he jaksavat vastaanottaa”.

”Anna meille meidän syntimme anteeksi niinkuin mekin meidän velvollisillemme anteeksi annamme” tarkoitti sitä, että ihmisen täytyi antaa ”täydellisesti anteeksi kaiken sen mitä muut ovat häntä vastaan rikkoneet” eikä velkaa saisi velalliselta viranomaistoimin hakea. ”Tai jos on jollakin varastettu taskukello, ja hän on antanut viranomaisien heittää varkaan tyrmään”, ei hän voisi rukoilla niin pitkään kuin varas tyrmässä istuu. Järnefeltille synninpäästön mutkattomuus oli siinä, että anteeksi saisi vasta kun oli antanut kaiken anteeksi. Kirjailija kritisoi kirkoissa annettavaa ehtoollista pelkkänä tyhjänä rituaalina, joka ei ollut tuonut anteeksiantoa, veljeyttä ja maailmaan kauneutta, sillä anteeksianto täytyisi tehdä teoilla eikä symboliikalla.

Tästä sai Järnefelt sillan myös kysymykseen tuomiovallasta. Hänelle ”kaikki mitä te annatte anteeksi veljillenne se olkoon anteeksi annettuna myös taivaissa”. Eli jos ”taskukellon varas saapi teiltä anteeksi rikoksensa, niin hän on samalla saanut anteeksi myöskin Isältä, eikä kukaan ihminen eikä mikään valta saa ruveta varasta vielä sen lisäksi rankaisemaan”. Anteeksiantamattomuus oli johtanut vankiloiden olemassaoloon, joissa vangit ”viettävät päivänsä yksin jätettyinä taistellen mielenhäiriötä vastaan”, jolloin olisi täyttä valhetta ihmisten kokoontua toisten kivimuurien sisälle kirkkoon rukoilemaan omia syntejään anteeksi. Näin ollen pelkkä vankiloiden olemassaolo estäisi haakeutumisen jumalyhteyteen ja toisi tilalle vain tyhjyyden, jolloin anteeksianto ja edes mahdollisuus rukoukselle voisi avautua vain vankiloiden avaamisen ja yleisen armahduksen kautta. Teema oli sikäli ajankohtainen, että saman päivän *Työmieheissä* oli ollut vangin kirje, jossa harmiteltiin sitä ettei Suomessa yleinen armahdus ollut edennyt kuten Venäjällä, ja toivottiin asiasta julkista keskustelua jouduttamaan eduskunnan päätöstä vankien armahtamisesta.¹¹⁸

”Äläkä johdata meitä kiusaukseen, vaan päästä meitä pahasta, sillä Sinun on valtakunta, voima ja kunnia ijankaikkisesti” oli Järnefeltille eräänlainen perimmäinen anarkistinen ydin. Kiusaus viittasi siihen, kun ”Jeesus Natsarealainen, joka on meille tämän Isämeidän-rukouksen antanut, julistautui vapaaksi näkyväisen esivallan alamaisuudesta” eikä tunnustanut käskijöikseen sen koommin kuninkaita kuin näiden käskynhaltijoita, fariseuksia tai pappejakaan. Jeesus oli julistanut sapatin ja temppelein olevan ihmistä varten eikä päinvastoin. Tunnetusti hän myös mellakoi temppeleissä ja sanoi palkkapaimiten tehneen siitä ryövärien luolan. Järnefelt totesi Jeesuksen toimineen ”sillä oikeudella, minkä Jumala antaa ihmiselle”. Hän tarkensi sen olevan Jumalan valtakunnan kansalaisoikeus, joka ”ei ole mitään pikku äänestysoikeutta, mitään kilttiä yhdenvertaisuutta lain ja tuomioistuinten edessä” vaan ”täyttä vapautta, se on suurta, rajatonta vapautta, se on kuninkaan vapautta vertaistensa kuninkaitten seurassa”. Näkymättömän isän hallitseman todellisen veljesyhteyden vapaus oli Järnefeltille kaikista suurinta vapautta, sillä ”kukaan ei ole semmoisen ihmisen yläpuolella, mikään ei sido hänen tahtoansa, mikään laki ei ole häntä varten kirjoitettu, mikään hallitsija ei ole häntä varten hallitsemassa”. Järnefelt jatkoi, miten rajaton yksilönvapaus aiheutti kiusauksen, jota kuvasti se, miten ”pahahenki vei Jeesuksen korkealle vuorelle” ja tarjosi hänelle kaikkia näkyväisiä valtakuntia hallittavakseen ja lupasi antaa aseellisen voiman sitä varten. Mutta Jeesus kieltäytyi ja sanoi Jumalan olevan ainoa hallitsija, hän voitti kiusauksen, ja sen saman kiusauksen voittamista päivittäin rukoiltiin, koska valtakunta, voima ja kunnia ei kuulunut ihmiselle vaan pelkästään näkymättömälle Jumalalle.

118 TM 13.5.1917, 1.

Järnefelt jatkoi kuvaamalla ihmisen valtapyrkimyksiä veljeyden aatteen, ja Jumalan tahdon, vastaisina, koska valta oli ”ihmistahdon alistamista toisen ihmistahdon alaiseksi”. Järnefeltille ”veljeys on mahdoton näkyväisten Hallitsijain valtakunnassa”. Valtaan pyrkiminen oli ihmisen helmasynti, koska ”ei mikään niin turmele ihmistä kuin valta eikä mikään tuota niin suuria onnettomuuksia veljesvapaudelle kuin valtaan pyrkiminen”. Näin ollen ”jo viikon pari vallassa oltuaan hän on niin turmeltunut, ettei veljeyden valtakuntaan kelpaa”, eikä ”mikään ole niin vaikeata ihmiselle kuin juuri vallasta luopuminen, kun sen kerran on saavuttanut”. Valta oli Järnefeltille veljeyden vastakohta, jota ei voisi ylläpitää muuten kuin nojaamalla ”toisten ihmisten väkivoimaan ja heidän antamaansa erikoiskunniaan”. Jeesus sen sijaan luopui vallasta, voimasta ja kunniaista niin pitkälle, ”ettei salli itselleen edes puolustautua väkivoimaa vastaan” vaan kehotti kääntämään toisenkin posken, eikä vastustanut ”edes niitä, jotka tulevat häntä vangitsemaan, sylkemään hänen kasvoihinsa, raastamaan oikeuksien eteen ja vihdoin puhkaisemaan hänen kätensä rautanauloilla ja ripustamaan alastomana ristipuulle kaiken kansan pilkattavaksi”.

Kirjailija tiivistä näin Jeesuksen käytöksestä kaksi sääntöä. Ensimmäinen on ylpeyden sääntö, jossa ei pitänyt ”totella mitään näkyväistä valtamiestä”, mikä ”sääntö tekee ihmisen täysvapaaksi veljesvaltakunnan kansalaiseksi”. Toinen on nöyryyden sääntö, jossa ihmisen piti luopua kaikesta väkivallasta, mikä ”sääntö tekee ihmisen yhdeksi Isän kanssa”. Nämä kaksi sääntöä toimivat Järnefeltille ”kuin ihmisen kaksi silmää: silmiä on kaksi, mutta ne näkevät yhtä”.

Lopulta Järnefelt luki rukouksen selittävässä muodossa:

Isä meidän, veljien, joka olet taivaissa, näkymättömänä hallitsijanamme. Pyhitetty olkoon Sinun nimesi kaikkien näkyväisten hallitsijain ylitse. Lähestyköön Sinun valtakuntasi tässä elävässä nykyisyydessä. Tapahtukoon Sinun tahtosi niin tämän maamme päällä kuin se tapahtuu muualla kaikkeudessa. Pysytä meissä usko jokapäiväiseen leipään, vaikka emme varaakaan kukin erikseen itsellemme huomiseksi. Anna meille syntimme anteeksi niinkuin mekin annamme anteeksi niille, jotka ovat meitä vastaan rikkoneet. Äläkä johdata meitä näkyväisen valtakunnan kiusaukseen, vaan päästä meidät ulkonaisen voiman ja ulkonaisen kunnian tavoittamisen pahasta, sillä *Sinun* on valtakunta, voima ja kunnia iänkaikkisessa nykyisyydessä, joka ei tunne kuolemaa.¹¹⁹

Puhe päättyi ilman selityksiä luettuun rukoukseen ja aameneen. Yleisö taputti ja poistui sen jälkeen kaikessa rauhassa.

119 Niemi 2010, 183.

Lehdistön reaktio oli edelleen varsin pidättyvä. *Työmies* totesi puheen olleen "vakuuttavalla tavalla pidetty, osittain utopistisia ajatuksia sisältävä hartauspuhe".¹²⁰ *Helsingin Sanomat* kuvaili värikkäästi "myrskyisiä" tapahtumia ennen puhetta muttei muuten ottanut tapahtumiin kantaa.¹²¹ *Uusi Suometar* jaksoi sentään pahastua – vaikkakin taas vasta tiistain lehdessä – siitä miten kirjailija oli ottanut tehtäväkseen opettaa kansalle epäkunnioitusta "toisten uskonnollista vakaumusta ja uskonnollisia tunteita kohtaan". Lehti painotti miten Järnefelt olisi voinut käyttää sananvapauttaan muissakin tiloissa, mutta sen sijaan kirjailija oli kerta toisensa perästä tunkeutunut kirkkoihin, joissa hartaushetkeen viettänyt kirkkokansa ei häntä ollut edes halunnut kuulla. Mukanaan Järnefelt oli tuonut kirkkoihin sivistyneistön lisäksi *Työmiehen* myötävaikutuksella haalittua yleisöä, jotka hurrasivat ja tömistelivät jalkojaan. Lehti korosti, miten Järnefeltillä ei ollut oikeutta häiritä kirkkokansan pyhimpiä tunteita, ja epäili kykenikö kirjailija itse käsittämään asiaa. Siinä tapauksessa vastuu ja paheksunta olisi tullut kohdistaa saattojoukkoon. Suomettarelaiten mukaan asian vakavuus tuli esiin siitä, että kirkkokansa muodosti Suomen kansan vakavimman aineksen, jolle nyt räikeästi teroitettiin hartaushetkien vapauden tulleen paremmin turvatuksi kukistuneen sortovallankin aikana.¹²²

Ruotsinkielisessä lehdistössä *Hufvudstadsbladetin* artikkeli julkaisiin myös *Dagens Pressissä*, sillä erolla, että edellisen otsikossa tapahtunutta kutsuttiin "skandaaliksi" ja jälkimmäisessä "välirikotukseksi".¹²³ Tapahtumakuvauksen jälkeen lehti nosti puheesta esiin "taivaan isän kansainvälisyyden" sekä sen, miten Järnefelt saarnasi "anarkismin oppeja" ja kiisti oikeutuksen kaikelta ylivalalta. Lehti tulkitsi Järnefeltin saarnaa niin, että jos ihminen tuntee sisäisen halun lopettaa työsuhde niin se olisi jumalallinen kehoitus lakkoiluun, ja mainitsi vielä erikseen velkojen anteeksiannon ja vankiloitten avaamisen. Lopuksi totesi kirkon lopulta vapautuneen Järnefeltistä ja tämän äänekkäästä seurueesta.

Sunnuntai julkaisi toimittaja Ernst Lampénin kritiikin vanhan tuttavansa toimintaa kohtaan. Hän ei nähnyt miten Järnefeltin puheen varsinainen sisältö olisi eronnut pappien puheista, ja näki Järnefeltissä pelkän yhden kilpailevan papin lisää. Hän katsoi "kirkon ja Arvid Järnefeltin yhteisen Isän" opin saaneen alkunsa "Arabian ja Libyan" polttavilta aavikoilta, "missä paahtava helle pehmittää terveimmätkin aivot", eikä tuolla opilla pitäisi olla oikeutta asua Helsingin kirkkojen "viileissä holveissa", kun koko Eurooppa oli siitä vapautumassa. Toimittajalle "kirkon synty ja elämän ilo, ne

120 TM 14.5.1917, 2.

121 HS 14.5.1917, 2.

122 US 15.5.1917, 6.

123 HBL 14.5.1917, 3. DP 14.5.1917, 4.

ovat synonyymeja”. Lampenin mukaan luulisi olevan aivan sama missä jumalan sanaa puhutaan eikä hän nähnyt perusteita sille miksi kenenkään muun kuin seurakuntien tulisi päättää niiden käytöstä. Lopuksi hän sanoi nykyajan tunnussanojen olevan ”uskonnonvapaus, omantunnon vapaus, vapaus papiston vainoamisoikeudesta, vapaus päästä irti kirkosta”, joiden päälle sanoo Järnefeltin esittävän vapautta tunkeutua kirkkoihin, mutta että ihmiset pärjäisivät hyvin ilmankin tuollaista oikeutta.¹²⁴

Vapaan ajatuksen päätoimittaja S.E. Kristianson kirjoitti pappien käytöksen todistavan näiden olevan ”samaa maata – ehkäpä vielä kehnompiakin kuin ne papit ja fariseukset, joita Jeesus Nasarealainen aikoinaan niin ankarasti tuomitsi”. Hänen mukaansa oli ilmeisen selvää, ”että papit eivät itsekään luota asiansa oikeuteen”. Kristiansonille papit häpäisivät itsensä ja temppelinsä panemalla ”toimeen täydellisen mellakan”, sen sijaan että olisivat toivottaneet Järnefeltin tervetulleeksi uskonveljenä, jolla voisi olla jotain hyvää ja arvokasta lisättävää siihen mitä papit olivat kirkoissa puhuneet.¹²⁵

Innostunein vastaanotto tuli taas kerran Pekka Häkliltä, joka julkaisi kirjoituksen sekä *Sunnuntaissa* että *Vapaassa ajatuksessa*. Hänelle tapaus oli ”liian suurenmoinen” sanoilla elävästi esitettäväksi. Vauhtia ja draamaa oli kerrassaan siinä määrin, että niiden kunnollinen kuvaaminen vaatisi ”itse Juhani Ahon joustavaa kynää”. Häklille Järnefelt toimitti jumalanpalveluksen ”tavalla, jommoiselle ei löydy vertaa”. Tapahtumakuvauksessa papit olivat mustan muurin muodostaneita, uhkaavia palkkaimenia, jotka menettivät malttinsa tyynen, teeskentelemättömän, majesteettillisen sekä nöyryydessään ihailtavan uljaan kirjailijan edessä, jota ukkosen lailla jyrisevä kansa vaati puhumaan. Järnefelt oli Häklille kuin Jeesus ”pappein päämiesten tai Pilatuksen edessä”. Virttä veisannut seurakunta oli jesuiittamaisia fanaatikkoja, saarnastuoliin hypännyt nuorukainen taas säihkyväsilmainen sankari. Äkäisten petojen lailla papit ”kiersivät ja kiljuivat, mutt’ eivät koskeneet, sillä Jumalan miehestä virtasi vastustamaton voima, joka piti heidänkaltaisensa loitolla”. Kokonaisuutena tapahtuma oli Häklille ”suurin, mitä ev. lut. kirkkomme on tähän saakka nähnyt” ja ”osottaa, että totisesti on totuudella korkein valta, ja että kansamme on kyllikseen jo saanut nähdä pappisvallan pirunpalvelusta”.¹²⁶

Kirjailijan toinen puhe oli valanut perustuksia. Hän määritteli ajattelunsa perusfilosofian tarjoamalla kristinuskon sanomasta radikaalin tulkinnan, jossa yhteiskunnan tulee rakentua täysin vapaiden ja

124 Sunnuntai 20.5.1917, 2.

125 VA 15.5.1917, 129.

126 VA 15.5.1917, 126-127. Sunnuntai 20.5.1917, 3-4.

tasa-arvoisten yksilöiden vapaista yhteenliittymistä ilman minkäänlaista pakkovaltaa, eriarvoisuutta tai yksityistä maanomistusoikeutta. Käytännön tasolla hän oli osoittanut tottelemattomuuden voimaa, ja pitänyt tilaisuutensa papiston estoyrityksistä huolimatta, mutta käyttämättä minkäänlaista väkivaltaa. Virallinen yhteiskunta tuntui olevan ennen kaikkea hämillään, ymmärtämättä kunnollista mistä oli kyse, mutta itse asia alkoi yhä enemmän nousta julkiseen keskusteluun ja saada kannatusta.

Järnefelt oli hyvillä mielin. Hän kirjoitti päiväkirjaansa siitä, miten nyt vihdoinkin tuntui siltä, että maailma ei yrittänyt vetää häntä alas vaan päinvastoin nostaa ylös. Se tosin teki ihmisenpojan ylentämisestä vaikeampaa, aiheutti juuri niitä kiusauksia, joista hän oli hetkeä aiemmin puhunut. Ystäviltä tuli rohkaisevia kirjeitä.¹²⁷ Lopettaminen ei käynyt vielääkään päinsä. Oli kolmannen koitoksen aika.

3.5. Järki, rakkaus ja mellakka

Toukokuun kolmannella viikolla lehdissä kirjoiteltiin kaiken tavanomaisen ohella myös vankikysymyksestä, mutta enemmän Mathilda Wreden kuin Järnefeltin takia. Wrede oli vuosien tauon jälkeen saanut taas luvan käydä vankiloissa ja vangitkin olivat aktiivisia armahdusasian ajamisessa.¹²⁸ *Työmies* toi esiin tyytymättömyyttä luterilaista kirkkoa kohtaan julkaisemalla pitkän kirjoituksen nimi-merkki "Pappiskandidaatilta".¹²⁹ Järnefeltiläisiä teemoja kirjoituksesta oli tosin vaikea löytää ja sen sävy oli koko lailla puhtaasti sosialistinen. Kysymykseen kirkkojen avaamisesta ei otettu lainkaan kantaa. *Helsingin Sanomat* sen sijaan lähti keskusteluun julkaisemalla vanhan nuorsuomalaisen sivistysmiehen ja Järnefeltin sympaattisen kriitikon Zachris Castrénin pitkän kirjoituksen aiheesta.¹³⁰

Castrén katsoi Järnefeltin yrittäneen saada kirkot avattua "vallankumouksellista tietä", mutta ei tuominut ajatusta itsessään, vaan näki sen istuvan protestanttisen teologian ideaan yksilön vapaasta suhteesta jumalaan. Kansankirkkojen avaaminen kaikille suuntauksille olisi Castrénin mukaan hyvä ajatus, sillä se edellyttäisi uskonnollista suvaitsevaisuutta ja toisi suoria taloudellisia säästöjä, kun kunkin suuntauksen ei tarvitsisi rakennuttaa omia tilojaan. Olisi kuitenkin välttämätöntä pyhittää

127 Häkli 1955, 476-477. Niemi 2010, 116.

128 Wreden käynneistä mm. US 17.5.1917, 5.

129 TM 15.5.1917, 4.

130 HS 20.5.1917, 5.

kirkot vain uskonnollisiin tarkoituksiin ja pitäytyä tiukasti erossa valtiollisista asioista. Vallattomuuden ja omavaltaisuuden Castrén näki tavoitteen kannalta kuitenkin vain haitallisena. Asiaa tulisi ajaa järjestyksessä, loukkaamatta kenenkään tunteita ja provosoimatta kiivaita vastareaktioita, sillä valtiollisten kulttuuritaisteluiden tuominen kirkon ja uskonnon piiriin olisi historian opetusten pohjalta perin turmiollista sivistyksen ja vapaan kehityksen asialle.

Castrénin kynäillessä pohdintojaan Järnefelt valmistautui kolmanteen puheeseensa, mutta suhtautuminen lehdistössä oli muuttunut entistä kylmäkiskoisemmaksi, kun edes *Työmies* ei suostunut julkaisemaan uutista tulevasta puheesta. Järnefelt joutui ostamaan ilmoituksen etusivun ilmoituspalsalta.¹³¹ Sunnuntaina 20. toukokuuta hän tulisi puhumaan Kallion kirkossa.

Pitkäsillan pohjoispuolinen alue oli rakentunut vahvasti työväenluokkaiseksi asuinalueeksi ensimmäisen suuren kaupungistumisaallon aikana edeltäneinä vuosikymmeninä.¹³² Kallion kirkko oli uusi, alle viisi vuotta vanha. Kuin harmaana graniittimajakkana se kohosi ympäristönsä korkeimmaksi maamerkiksi osoittamaan köyhälle kansalle valoa elämän karikoiden välttämiseksi. Yleisön koostumuksen saattoikin täällä olettaa olevan alaluokkaisempi kuin hallintokortteleiden keskellä Nikolainkirkossa tai kahden maailman rajalla Johanneksenkirkossa.

Järnefeltin saapuessa paikalle ilmoituksessa mainittuna aikana oli jumalanpalvelus vasta alkamassa. Saarnan aikana kirkko täyttyi ääriään myöten eivätkä kaikki edes mahtuneet sisälle, kirjailijan oman arvion mukaan paikalla olisi ollut jopa viidestä kuuteen tuhatta ihmistä. Saarnan yhteydessä kirkkoherra Engström luki kirkkoraadin kirjelmän, jossa epäviralliset kokoukset kiellettiin, ja pyysi seurakuntalaisia apuun, jos puhetilaisuutta väkivaltaisesti yritettäisiin. Yleisö syttyi hetkeksi ja kirkkoherraa huudettiin alas, mutta lopulta yleisö rauhoittui ja odotti messujen ja ehtoollisten yli. Loppuvirren aikana taululle koottiin laulettavaksi niin paljon virsiä, että niiden veisaamiseen olisi kulunut *Työmiehen* arvion mukaan parisen tuntia.¹³³ Väkijoukko muuttui levottomaksi, ja yleisön joukosta kuului huuto: ”soiton on loputtava!”. Kirkko muuttui valtavaksi melumereksi. Kalpea nuorimies kiipesi saarnastuoliin, mutta kukaan ei kuullut mitä hän yritti sanoa. Lopulta väkijoukko yritti lopettaa soiton itse. Portaat urkuparvelle oli lukittu, jolloin nuorukaiset tekivät jonkinlaisen ihmispyramidin ja kiipesivät sitä pitkin ylös. Vahvana ja ripeänä tunnettu vahtimestari oli jo lähdössä heittämään ret-

131 TM 19.5.1917, 1; TM 20.5.1917, 1.

132 Tästä kaupungistumiskehityksestä erinomainen ja perusteellinen kuvaus on Heikki Wariksen 1930-luvulla kirjoittama ”Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle”. Waris 2016.

133 TM 21.5.1917, 2.

telöitsijöitä alas parvelta, mutta kirkkoherra kielsi ja käski sen sijaan hakea miliisin paikalle. Vahtimestari löysikin kirkon läheltä miliisipatrullin, mutta miliisimiehet eivät suostuneet puuttumaan asiaan, sillä heidän tulkintansa mukaan Järnefeltin puhuminen olisi kansan ilmiselvä tahto ja miliisin tuli noudattaa kansan tahtoa.¹³⁴

Urkuparvella nuoret miehet kielsivät urkuria jatkamasta soittoa, mutta tämä ei totellut. Yksi miehistä istui urkurin viereen ja hänen viereensä istui uusi mies, työntäen aina seuraavaa edellään kunnes urkuri putosi penkiltä, minkä jälkeen hänet työnnettiin portaita alas.¹³⁵ Järnefelt itse sanoi, että olisi saattanut muuten jo lähteä kirkosta melun kestäessä, mutta koki voivansa rauhoittaa tilanteen vain puhumalla. Lopulta kirjailija nousi saarnastuoliin, mutta meteli vain jatkui, jolloin hän tuli hetkeksi alas. Vasta toisella yrittämällä muutaman minuutin päästä seurakunta hiljeni ja Järnefelt saattoi puhua. Pian puheen alkamisen jälkeen kuitenkin juoksi sivuovesta nuori kirkonmies ja huusi tulen olevan irti kirkon nurkassa, mutta ihmiset pysyivät paikoillaan.¹³⁶ Meteli pauhasi taas jonkin aikaa, kunnes Järnefelt pääsi jatkamaan.¹³⁷

Puhe oli suunnilleen saman mittainen kuin viikkoa aiemmin Johanneksenkirkossa, mutta sekavampi.¹³⁸ Järnefelt aloitti rauhoittelemalla yleisöä, ja siirtyi siitä nopeasti pohtimaan ei enempää eikä vähempää kuin Jumalan perimmäistä olemusta, jonka suhteen puhe oli taas johdonmukaista tolstoilaisuutta. Jumalakäsitykset jaettiin alkukantaisiin ja kehittyneisiin muotoihin, joista edellistä edusti alkuauskaiden kuvapatsaat tai lasten käsitys partaukosta pilven reunalla. Kehittyneempiä muotoja olivat sitten filosofit etsimässä jumaluutta itsensä sisimmästä, sekä Järnefeltin mielestä kaikista tärkein määritelmä, ”jonka mukaan Jumala on järki”. Hän kuitenkin korosti, että järkeä ei pidä ajatella jonain ihmisen ulkopuolella olevana, jota voidaan osoittaa sormella, kutsua Jumalaksi ja palvoa, vaan se on jonkinlainen ihmisen sisäinen voima, joka voi ”kirkastetussa tilassaan” olla ”jotain jumalallista”.

134 HBL 21.5.1917, 3; US 23.5.1917, 3.

135 HS 25.5.1917, 5.

136 Sivuovesta juossut ylioppilas kirjoitti pari päivää myöhemmin vastineen, jossa sanoi huutaneensa vain ”Herra Järnefelt, pitäkää huolta, ettei urkuria tapeta”. *Työmies* kuitenkin katsoi ettei sen tarvinnut vastineen vuoksi muokata alkuperäistä, lehden kertojan havainnoimaa kuvausta. TM 23.5.1917, 5.

137 Tapahtumakuvauksena Järnefeltin muistelmat Niemi 2010, 166-167. HS 22.5.1917, 6; TM 21.5.1917,2; US 21.5.1917, 2; HBL 21.5.1917, 3; DP 21.5.1917, 3.

138 Koko puhe Niemi 2010, 184-193.

Järki oli Järnefeltille kuitenkin ihmisen ominaisuus, ja näin ollen ihminen tuli aina ennen järkeä. Tämän lisäksi hän totesi ihmisten tuntevan järjen ”useimmissa tapauksissa kaikkea muuta kuin jumalallisena tekijänä elämässämme”. Niinpä järki oli valjastettu sodan palvelukseen keksimään lentokoneita ja upotusveneitä, tai langattomia viestivälineitä sotakoneiden yhteydenpitoon. Järkeä oli käytetty myös muihin paheisiin, kun varas oli oppinut tiirikoimaan ja ihmiset keksimään mitä viekkaimpia valheita, ”joilla me oikeutamme omat pahat tekomme ja joilla me viekoittelemme ihmisiä”, ja joihin alamme uskoa itsekin. Näiden järjen epäjohtonmukaisuuksien jälkeen Järnefelt siteerasi toista, tunteisiin vetoavaa määritelmää, jossa Jumala on rakkaus.

Järjen tapaan rakkauskin oli kuitenkin pelkkä ominaisuus, joka tulee ihmisen jälkeen, ja saattoi yhtä lailla olla myös epäjumalallista. Esimerkiksi tällaisesta rakkaudesta Järnefelt nosti ennen kaikkea itserakkauden, ”joka tuottaa niin paljon onnettomuutta muille ihmisille meidän pyrkiessämme rikkautteen, valtaan ja kunniaan”. Hän toi esiin myös tolstoilaisen läheiserakkauden kritiikin, toteamalla kuinka myös muihin ihmisiin kohdistettu rakkaus oli ”useimmissa tapauksissa sangen tuhoisaa”. Se oli sitä silloin jos rakkaus omaan äitiin sai ”tekemään verisintä vääryyttä joillekin muille mummoille”, tai kun omia lapsia suosissa päätyi tekemään vääryyttä muiden lapsille. Isänmaanrakkauden tuhoisuus oli siinä, jos sen seurauksena ”sodimme muiden isänmaata vastaan, hävitämme sen viljelyksiä, tapamme sen parasta nuorisoa, herätämme itkua ja epätoivoa koko sen väestössä”. Näin ollen Jumala ei voinut olla järki eikä rakkaus erikseen otettuna.

Järnefeltille jumala oli ”järjen ja rakkauden yhtymä”. Se oli rakkaus estämässä järjen rakkaudettomuutta ja järki estämässä rakkauden järjettömyyttä. Rakkaus pyytämässä järkeä keksimään sellaisen yhteiskuntamuodon, jossa veljeys toteutuisi, keksimässä ”keinot millä pahat voitaisiin pitää poissa hallituksesta ja hyvät saataisiin heidän tilalleen” sekä keinot ”saada aikaan ikuinen rauha, joka vapauttaisi meidät sotien kauhuista ja puhdistaisi meidät tulevien sukupolvien silmissä siitä häpeästä, mihin olemme oman aikakautemme tahranneet”. Vastavuoroisesti taas järki muistutti rakkautta siitä kuinka kaikilla ”mummoilla on samallaiset silmät kuin sinunkin äidilläsi ja että sama lempeys loistaa heidänkin kasvojensa rypyistä”, ja kuinka ”sama kuu ja samat tutut tähdet ja sama aurinkokin paistaa toistenkin isänmaiden ylitse kuin vain sinun”.

Järki ja rakkaus olivat kumpikin kuitenkin vain olennon ominaisuuksia, jolloin jumalan perimmäisen olemuksen selvittäminen tarkoitti Järnefeltille näiden ominaisuuksien haltijan selvittämistä. Tätä kautta Jumala oli elämä itse, ja ”oman elämämme keskus on se, jota sanomme *minuksi*”. Näin ollen ”Jumala on minä, jossa järki ja rakkaus ovat yhtyneet”. Esimerkkeiksi tällaisista henkilöistä

Järnefelt nosti Jeesuksen, mutta ”voi olla myöskin muita, esimerkiksi Buddha, ja monet muut”. Tällainen minuus voisi näyttää tietä, olla ”totuuden kiinnekohta” ja ”antaa elävän tunnon Jumalasta”, koska Jeesuksen sanoin Jumala on elävien eikä kuolleiden Jumala. Tästä Järnefelt pääsi siihen, että kun ihmiset yhdistyisivät ”vapaina veljeksinä keskinäiseen palvelukseen ... ei mikään näkyväinen hallitsija ole teidän veljeytenne yhdistäjänä, vaan ainoastaan se näkymätön Minä, jossa rakkaus ja järki ovat yhtyneet”.

Järnefelt jatkoi kuinka tuo Jumalan veljeydellinen valtakunta maan päällä rakentuisi siitä, että ihmiset olisivat ”maailman valkeus, te olette jumalat”. Tuo valtakunta ei riippuisi rikkaudesta eikä oppineisuudesta, sillä helpompi olisi kamelin käydä neulansilmästä kuin rikkaiden ja oppineiden ”tulla veljeyden valtakuntaan”. Köyhät sen sijaan olivat autuaita, sillä heillä ei ollut esteitä eivätkä he ”siihen tarvitse muuta kuin keskenänne tunnustaa sen minän, jossa järki ja rakkaus ovat yhtyneet, ja luopua kaikkia muita hallitsijoita tottelemasta”. Näin Järnefelt tiivisti elävien ihmisten suhteen Jeesukseen ja tämän opetuksiin siten, että ”meidän on nyt toteuttaminen se veljeyden valtakunta, jonka hän pani vireille lähes kaksituhatta vuotta sitten”.

Jumalamäärittelyn jälkeen Järnefelt asettui ”ripille” yleisönsä edessä ja halusi kertoa itsestään. Hän ilmoitti kuuluvansa yläluokkaan ja tuntevansa tuon luokkansa niin hyvin, että voi asettua sen tunteiden tulkiksi ja omatunnoksi. Tässä roolissa hän asettui yläluokan suulla tunnustamaan, että ”kulttuurimme on ajanut karille”. Yläluokka luuli voivansa opettaa alempia luokkia ja johtaa heidät ”tulevaisuuden onnelaan”, mutta teot eivät yltäneet opetusten tasolle. Näin ollen yläluokka oli käyttänyt järkeään ”verrattoman paljon enemmän tuhojen aikaansaamiseksi kuin rakkauden palvelukseen, emmekä ole pystyneet synnyttämään muuta kuin hävityksen kauhistusta”. Nyt kun oli koittanut aika yläluokan luopua johtavasta asemastaan, Järnefelt pyysi alemmilta luokilta etteivät nämä seuraisi yläluokan esimerkkiä ”ja käyttäisi järkeänne meidän tuhoksemme”, vaan lieventäisivät tuomiotaan ja ”käyttäisitte järkeänne rakkauden palvelukseen enemmänä määrässä kuin me olemme sitä pystyneet tekemään”.

Järnefelt halusi kuitenkin myös vastuuttaa alempia luokkia vallinneesta tilanteesta. Hän sanoi yläluokan olleen alempien luokkien luomus, sillä alaluokat olivat ”koonneet meille meidän rikkautemme” ja ”vuosituhansien kuluessa kantaneet asetta suojataksenne meidän etuoikeuksiamme, meidän yläluokkaista asemaamme, meidän kapitaalejamme ja meidän yksityistä maanomistusoikeuttamme”. Yläluokan usko vallitsevien olosuhteiden luonnolliseen väistämättömyyteen oli Järnefeltin mielestä seurausta alempien luokkien tottelevaisuudesta. Vallankumouksen myötä ihmiset olivat

”heränneet näkemään totuuden kaikessa alastomuudessaan, te, että olette totelleet väärää käskijää, ja me, että olemme olleet omatekoiset käskijät”. Tämän takia alempien luokkien ei pitäisi haluta yläluokan tuhoamista, kun riittäisi, ”että vain lakkaatte meitä tottelemasta, hävitätte ne aseet, jotka olette meidän käskystämme takoneet omaa orjuuttanne varten ja tunnustaudutte meistä vapaiksi ihmisiksi”. Jos alemmat luokat kieltäytyisivät kantamasta asetta, ei yläluokalla olisi enää valtaa heidän ylitseen, kykyä aidata maata yksityisomaisuudekseen eikä ”mitään muuta elämisen keinoa kuin yhtyä teidän kansanne siihen veljeyteen, jota ihmiskunnan suuret ennustajat ovat ennustaneet”.

Sukutaastaansa vedoten Järnefelt asettautui myös papiston ääneksi ja omatunnoksi, tunnustaen kirkon johtaneen vuosisatojen ajan ihmisiä harhaan Jeesuksen ymmärtämisestä, mistä oli seurannut etenkin alaluokan keskuudessa suurta vastenmielisyyttä ihmisenpojan seuraamiselle. Jumalan valtakunnan edistämisen sijasta papisto oli kirjailijan mukaan vähitellen juurruttanut ihmiset uskomaan, etteivät he olleet vastuullisia siitä, mitä esivallan käskystä tekivät, mikä oli ”äärimmäisenä syynä kaikkiin sotiin”. Lopulta hän esitti papiston nimissä yleisen kutsun:

Me tunnustamme, että nyt emme enää pysty sammuttamaan sitä hirveätä paloa, minkä olemme sytyttäneet, vaikka olemmekin jo itse kauhistuneet tekojamme. Me tunnustamme voimattomuutemme ja täydellisen haaksirikkomme. Me emme enää jaksa hartioillamme kantaa edesvastuun raskasta taakkaa. Me kutsumme teitä avuksemme. Me avaamme nämä kirkot kaikille niille, joiden totuudentieto voi ja tahtoo olla johtona kansalle niissä koettelemuksissa, joita kohden olemme menossa.

Tulkaa siis tänne kaikki, tulkaa vapaakirkolliset, tulkaa baptistit, metodistit, pelastusarmeija, tulkaa laestadiolaiset, tulkaa kaikki kerettiläiset, kaikki lahkot, joita olemme tähän asti vainonneet. Tulkaa tekin teosoofit, jotka olette saarnanneet nurkissa. Tulkaa vaikka tekin anarkistit ja antikristukset, joita sanotaan tolstoilaisiksi, joiden oppi-isän me olemme erottaneet kirkon yhteydestä ja jonka ruumiille me emme ole suoneet haudan siunausta.

Tulkaa kaikki. Me avaamme teille kirkot selko selälleen. Sekä pyhänä että arkena olkoot ovet auki ja jokainen saa tulla ja mennä mielin määrin. Milloin hyvänsä saatte hakea täältä lohdutusta ja rauhaa, kuunnellen omia puhujianne. Saatte vapaasti soitella uruillamme, saatte laulaa omia laulujanne, saatte tuoda tänne korkeimman taiteenne tuotteita kaiken kansan ihailtaviksi. Kirkko olkoon tästä päivästä teidän. Tulkaa!

Ja kun pappien omatunto sanoi tällaista, ei alaluokan pitänyt pappejakaan vihaaman, vaan tuli toivoa, että tuhlaajapojan tavoin papitkin palaisivat vielä isänsä taloon.

Puheensa lopuksi Järnefelt ennusti kirkkojen vapauttamisen äänen kajahtavan kaikkialle maahan ja ulkomaille asti kutsumaan ihmisiä parannukseen jumalan valtakunnan tähden. Hänen mukaansa maailman paraneminen ei kuitenkaan vaatinut ihmisten täyttä parantumista, sillä maailmanparannus riippuu vain siitä suunnasta, mihin ihmiset kulkisivat. Suunta kuitenkin riippuisi vain uskosta veljeyteen, jonka pitäisi vapautuman näkyväisten hallitsijain mielivallasta. Usko johonkin asiaan voisi tulla ja muuttua silmänräpäyksessä, kokonaisten kansojen parissa kuin salaman välähdyksestä. Siinä oli Järnefeltin maailmanparannuksen toivo. Puhe loppui edellisviikon tapaan tolstoilaiseen herranrukkoukseen, minkä jälkeen yleisö osoitti suosiotaan ja poistui rauhallisin mielin jatkamaan myöhäis-keväistä pyhäpäiväänsä.¹³⁹

Tällä kertaa tapahtumia puitiin lehtien palstoilla päiväkausia, mutta puheen sisältö jäi vähemmälle huomiolle. Etenkin urkurin pahoinpitely puhutti. Suomettarelaiset olivat raivoissaan siitä miten järjestysvalta, eli paikalle tulleet miliisimiehet, eivät suostuneet "kansan tahtoon" vedoten pidättämään väkivallantekijöitä tai edes ottamaan heidän nimiään ylös.¹⁴⁰ *Helsingin Sanomien* tunnettu pakinoitsija Tiitus kirjoitti otsikolla "Jos minä olisin rovasti", että kirkkolaista välittämättä päästäisi Järnefeltin puhumaan, koska vallankumousajat vaativat joustavuutta ja suvaitsevaisuutta, ja koska muuten kirjailijan seuraajat ryhtyisivät väkivaltaan ja miliisi vain katsoisi vierestä tekemättä yhtikäs mitään. Tiituksen mielestä Järnefelt palveli hyviä asioita "huonosti mauttomilla ja sopimattomilla keinoilla", kun ryhtyi rikkomaan lakeja, hyviä tapoja ja järjestystä sekä kiihottamaan mieliä ja synnyttämään väkivaltaa "tällaisena aikana, jolloin kaikki ajattelevat kansalaiset pyrkivät rauhallisiin ja järjestettyihin oloihin".¹⁴¹

Työmiehessä huomautettiin tuoreeltaan sosialidemokraattien ajavan uskonnonvapautta yrittämällä saada aikaiseksi kirkon erottamisen valtiosta, minkä toteuduttua kirkkojen tiloja voitaisiin käyttää "sopiviin yleishyödyllisiin tarkoituksiin".¹⁴² Paria päivää myöhemmin nähtiin suurempaa kritiikkiä, kun nimimerkki "Järjestynyt" pohdiskeli lehden sivuilla kirkkopuheita. Kirjoittaja suhtautui ivallisesti papiston ja porvariston kauhistuneisiin reaktioihin, sillä hänen mielestään vanhoillinen komentovalta ei muuta kuin järkyttämistä ansainnutkaan. Järnefeltiin suhtauduttiin nihkeästi, sillä hänen katsottiin olevan mielipiteiltään porvarillinen ja "tolstoilaisen haaveellisen anarkismin kannattaja", mitä pidettiin sosialidemokratian vastaisena ja taantumuksellisenä. Kirjoittaja kehotti työväkeä py-

139 Puhe kokonaisuudessaan Niemi 2010, 184–193.

140 US 21.5.1917, 2; US 23.5.1917, 3.

141 HS 23.5.1917, 6. Tiitus oli aikansa tunnetuin pakinoitsija Ilmari Kivinen.

142 TM 21.5.1917, 2.

symään erossa Järnefeltin puuhista, sillä ne saattaisivat vain johtaa tarpeettomiin kahakoihin eivätkä edesauttaisi kirkkojen ottamista työväen valistustarkoituksiin.¹⁴³

Senaatti ja miliisi ryhtyivät toimenpiteisiin mahdollisten tulevien kirkkopuheiden estämiseksi, ja senaatin prokuraattori ilmoitti käynnistävänsä tutkimuksen tapahtuneista kirkkopuheista sekä mahdollisista syytteiden nostamisista.¹⁴⁴ Miliisi kiisti siihen kohdistetut syytökset passiivisuudesta ja sanoi päällikkö Voss-Schraderin aloittaneen omasta aloitteestaan tutkimukset jo ennen kuin asia otettiin senaatissa esille. Kuulustelut aloitettiin muutama päivä tapahtuneesta.¹⁴⁵ Tämä ei vakuuttanut *Helsingin Sanomia*, joka käytti kirkkolevottomuuksia yhtenä perusteena vaatiessaan miliisijärjestelmän lakkauttamista virkavaltaisen poliisilaitoksen tieltä, asia mitä *Uusi Suometar* oli jo painokkaasti ajanut paria päivää aikaisemmin.¹⁴⁶ *Työmies* vastasi pääkirjoituksessaan haukkumalla porvarilehtien taantumukselliset valheet järjestyslaitoksesta, ja vaikka lehti tuomitsikin Järnefeltin kannattajien teot, se piti niitä seurauksena pappien toimista.¹⁴⁷ Kirjailija sai kritiikkiä myös kristillisen työväen suunnalta, joka julkaisi *Uudessa Suomettaressa* kokouksen julkilausuman, jossa Järnefeltin toiminta tuomittiin väkivaltaisena Jeesuksen opista poikkeamisena.¹⁴⁸ *Hufvudstadsbladetissa* nimimerkki Kotka kirjoitti Järnefeltille avoimen ja suoran kirjeen, jossa sanoi vallankumoushimalaisen hulluuden vallassa olleen kirjailijan häpäisseen paitsi itsensä ja maineensa, myös oppi-isänsä Tolstoin perinnön.¹⁴⁹

Vanhoista tukijoista *Vapaa ajatus* ei käsitellyt tapahtumia enää mitenkään. Vasta hyvän matkaa kesäkuun puolella *Sunnuntai* palasi hetkeksi aiheeseen, kun ”A.K.” tuomitsi lehdistön suhtautumisen Järnefeltin toimintaan ja Leino kritisoi järjestysvaltaa siitä, miten se halusi tutkia kirkkopuheiden tapahtumia osoittamatta ”samaa virka-intoa niin moniin muihin hetken ilmiöihin nähden”.¹⁵⁰

Järnefeltin kannattajat jättivät *Helsingin Sanomiin* ja *Työmieheen* ilmoituksen, jossa kutsuttiin seuraavana sunnuntaina, 27. toukokuuta, Työväentalolle kokoustamaan kirkkojen avaamiskysymykses-

143 TM 24.5.1917, 4.

144 TM 23.5.1917, 4. US 23.5.1917, 3. HBL 23.5.1917, 6. HS 23.5.1917, 4. HS 25.5.1917, 5.

145 US 24.5.1917, 3. TM 24.5.1917, 3. HS 24.5.1917, 5.

146 HS 25.5.1917, 3. US 23.5.1917, 3.

147 TM 26.5.1917, 2–3.

148 US 25.5.1917, 9.

149 HBL 26.5.1917, 10.

150 Sunnuntai 10.6.1917, 2.

tä.¹⁵¹ Myös vastustajia toivottiin paikalle. Kokouksessa oli lopulta noin 350 henkilöä ja Järnefelt toimi alustajana. Kirjailijan alustus kulki kristinuskon historiasta ja valtioon kytkeytymisestä siihen miten papit ovat kirkkoihin suhtautuneet ja kuinka kirkot nykyhetkellä on papiston suostumuksella tehty kuin kauppahuoneiksi. Yhtä lukuun ottamatta kaikki keskustelijat hyväksyvät Järnefeltin toiminnan kirkkopuheiden yhteydessä, koska toiminta oli ollut niin säädyllistä. Kokouksen yhteinen vaatimus oli kirkon erottaminen valtiosta ja kaikille oikeus puhua ja esiintyä kirkoissa, mihin eduskunnalta toivottiin apua.¹⁵² Kokous myös lähetti Helsingin pohjoisen suomalaisen seurakunnan kirkkoneuvostolle pyynnön saada kokousta Nikolainkirkossa 1. kesäkuuta kello 13.30. Kirkkoneuvosto ei suostunut, koska se katsoi Järnefeltin puheiden herättäneen väkivaltaista käytöstä ja kirjailijan opin eronneen luterilaisen kirkon opeista siinä määrin, ettei olisi ollut sopivaa antaa kirkkoa tällaisen kuulijakunnan käyttöön.¹⁵³

Järnefelt itse oli kokousta edeltävänä päivänä ilmoittanut miliisille keskeyttävänsä kirkkopuheet toistaiseksi.¹⁵⁴ Hän majaili äitinsä asunnossa Siltasaarenkadulla, jossa hänen luonaan vierailivat poliisimestari ja miliisin päällikkö vaatimassa kirjallista selontekoa tapahtumista. Toukokuun viimeisinä päivinä Järnefelt kirjoitti Helsingin miliisin etsivälle osastolle pyydetyn selostuksen.¹⁵⁵ Kirjoituksessaan hän selosti tapahtumien kulun omasta näkökulmastaan ja otti kaiken vastuun tapahtuneesta. Hän pyysi keskeyttämään kaikkia muita koskevat tutkinnat.

Minä yksin olen syyllinen kaikkeen. Minä olen julkisella ilmoituksella kutsunut kansaa kirkkoon ja kaikki häiriöt synnyttäneet. Minä myöskin yksin tahdon vastata kaikesta aineellisista vahingoista, joita kirkon sanotaan kärsineen, kuten naarmuista penkeillä, lakkinaulojen hukkaantumisista ja urkulehteri-seinän kalkituksen karisemisesta, samoin kuin kaikesta mikä vastaisuudessa havaitaan vielä korvausta vaativan.¹⁵⁶

Kirkkopuheet oli pidetty, mutta Järnefelt jäi vielä Helsinkiin seuraamaan vallankumouksen sykkeessä elänyttä kaupunkia. Häkli kuvasi kuinka Senaatintorilla Järnefelt ”näki vanhan ystävänsä Jean Boldtin istua kyyhöttävän Nikolainkirkon portailla veripunaisen lipun alla, jossa oli venäjänkielinen sana *svaboda*, matruusien ja katuyleisön ympäröimänä, ja kuuli hänen rämeän kirkuvalla, särkyneellä äänellä sinkoilevan ilmaan väkivaltaan yllyttäviä iskulauseita, joiden perusteena oli maail-

151 HS 23.5.1917, 2; TM 26.5.1917, 1; TM 27.5.1917.

152 TM 29.5.1917, 3.

153 Fagerudd 2017, 42-43.

154 HS 27.5.1917, 9.

155 Häkli 1955, 484.

156 Niemi 2010, 167–168.

mankommunismi”.¹⁵⁷ Boldt oli aloittanut torikokouksensa samana päivänä, kun Järnefelt puhui Kallion kirkossa, molempien ilmoitukset olivat samalla sivulla.¹⁵⁸

Rauhanmiehenä ja eläinkokeiden vastustajana vuosisadan vaihteessa aloittanut Boldt oli myös muuttanut Lohjalle tolstoilaisten ihanteiden elähdyttämänä, mutta fyysinen työ ja maalaiselämä ei ollut sopinut hentorakenteiselle oppineelle ja sivistyneistön kasvatille, mikä sai Boldtin hylkäämään tolstoilaisuuden ja lähentymään vallankumouksellista anarkismia. Viaporin kapinan aikaan Boldt toimi Kockin adjutanttina, ja siinä missä Kock pakeni maasta, Boldt tuomittiin vankilaan, jossa hänen mielenterveytensä horjui vakavasti. Vallankumousta edeltävinä vuosina Boldt oli kärsinyt huonosta terveydestä ja Järnefelteillä vieraillessaan valitteli masennustaan ja maailman tilaa. Vallankumous kuitenkin herätti vanhan vallankumousmiehen uuteen tarmoon ja Boldt lähti hänkin tekemään omaa, aseellista vallankumousta.¹⁵⁹

Järnefelt oli kirkkopuheidensa avauksessa varoitellut, että mikäli kirkkoja ei avata hengelliseen käyttöön, pian niissä tullaan saarnaamaan pelkkää vallankumousta ilman Jumalan sanaa, heiluttelemaan punaisia lippuja ja käyttäytymään säädyttömästi. Ennustus kävi toteen, kun Boldt joukkioineen tunkeutui Nikolainkirkkoon sunnuntaina 17. kesäkuuta ja ilmoitti ottavansa kirkon vallankumouksen tukikohdakseen. Joukon mukana oli venäläisiä matruuseja, joiden aseistettu läsnäolo esti miliisiä tyhjentämästä kirkkoa voimatoimin. Boldtin porukka oli kirkossa yön yli, kunnes seuraavana aamuna oli miliisi saanut sotilasneuvoston kanssa neuvoteltua etteivät matruusit puutu asiaan, ja miliisi pääsi tyhjentämään kirkon valtaajista. Boldt vietiin nopeasti mielisairaalaan, kun taas tämän kannattajat toimeenpanivat väkivaltaisen mellakan Senaatintorilla ja Aleksanterinkadun miliisiaseaman edustalla.¹⁶⁰

Järnefeltin kolmas puhetilaisuus sisälsi filosofisen ja käytännöllisen viestin. Se asetti jumalallisuuden ihmiseen itseensä, yksilöön, joka toteuttaa vapauden ja tasa-arvon ihanteita. Se korosti luokkien välisen vihanpidon lopettamista, sitä miten kaikkien tulisi kehittyä ihmisinä ihanteidensa mittaisiksi, ja näin välttää verenvuodatus. Tällaisen kampanjan ytimessä olisi ollut kirkkojen vapauttaminen yhteiseen käyttöön, asia jolla oli kannatusta laajemminkin yhteiskunnassa ja oli aktiivisen keskustelun aihe. Mutta kaiken huomion sai mellakka, moraalitärkätys siitä millaisella tarmolla kansa halusi

157 Häkli 1955, 485.

158 TM 20.5.1917, 2.

159 Järnefelt 1992, 640–646. Häkli 1955, 433–434.

160 TM 18.6.1917, 3.

Järnefeltin puhumaan. Suunnitelman toteutuminen olisi vaatinut sosialistipuolueelta tukea, mutta puolue ei sitä antanut, koska sen opinkappaleisiin ei mahtunut ajatus alhaalta päin rakentuvasta vapausliikkeestä, joka ei olisi puolueen hallinnassa. Kirkkoja ei avattu eikä annettu yhteiseen käyttöön, vallankumous jatkoi kulkuaan kohti väkivaltaista yhteenottoa.

Osalla aikalaismuistelijoista meni myöhemmin Järnefeltin kirkkopuheet ja Boldtin kirkonvaltaus sekaisin, niin että Järnefeltin muisteltiin olleen Boldtin mukana valtaamassa kirkkoa.¹⁶¹ Kirjailija oli kuitenkin palannut kotiinsa Lohjalle jo pari viikkoa aiemmin, sunnuntaina 3. kesäkuuta. Päiväkirjaansa hän kirjoitti mielensä olleen hyvin painuksissa. Hän kuitenkin kirjoitti myös siitä kuinka kansan parissa ei ollut tarjolla mitään yllälistä, eikä siellä näin ollen tarvinnut taistella ”yllälistyksen syntiä” vastaan, kuten Tolstoin opissa oli neuvottu.¹⁶² Kirkkopuheet olivat loppuneet, mutta Järnefelt ei lopettanut.

3.6. Kommuuni

Kotiin päästyään Järnefelt kirjoitti *Sunnuntaihin* etusivun kirjoituksen siitä, miten kaikkien vallankumouksen kuohuntojen ”päivän polttavien kysymysten keskeltä” hän ”sai hauskan tilaisuuden lentokoneen kyydissä tehdä kiertomatkan Helsingistä maaseudulle”.¹⁶³ Järnefelt kuvaili sitä, miten yläilmoista katsottuna maaseutu näytti sekavalta, vailla suunnittelua tai järkeä, kun pellot, metsiköt ja puutarhat olivat sekasotkuna miten sattuu, ja niiden tuotteet myytiin minne milloinkin. Ihmeellisintä Järnefeltin mielestä oli, että tällaista hajanaista epäjärjestystä ei kutsuttu ”anarkiaksi, vaan laiksi, vieläpä perustuslaiksi”. Tämä siksi, että perustuslaki suojeli yksityisten maatilkkujen omistamisoi-keuden ja salli niiden tuotteiden myymisen minne tahansa, vaikka maatyöläiset ”siihen paikkaan kuolisivat nälkään”. Taivaasta katsottuna Järnefeltistä näytti kuitenkin siltä, että alueita kannattaisi viljellä yhtenäisinä kokonaisuuksina, eikä niiden tuotteita lähettä pitkin maailmaa vaan varata ne maatyön tekijöille. Tällainen olisi hänen mielestään todellinen perustuslaki, jonka rinnalla maan yksityinen omistusoikeus näytti sekasortoiselta anarkialta.

Tuollainen perustuslaki ei Järnefeltin mielestä kuitenkaan perustuisi mihinkään Kustaa III:n hallitusmuotoon vaan olisi ihmisen sydämistä löytyvä ”Jumalan perustuslaki”, joka ei tunnustaisi yksi-

161 Häkli 1955, 485. Tanner 1957, 47-48.

162 Niemi 2010, 117.

163 Sunnuntai 10.6.1917, 1.

tyisomistusta, koska luonto oli ihmisille yhteistä kuin metsämarjat, ja taivaasta katsottuna näytti ihmisten yhteiseltä paratiisilta. Ja vaikka yksityistä maanomistusta oli ajettu ”tuhansia vuosia”, katsoi Järnefelt, että ihmiset silti sydämissään kokivat sen olevan väkivaltaista anastusta. Tavoilleen uskollisena hän korosti, miten siirtymä yksityisestä maanomistusoikeudesta yhteisomistukseen tulisi tapahtua ”yhdenkään veripisaran vuotamatta”. Keinoja tällaiseen kysymykseen etsiessään Järnefelt huusi järkeä apuun ja kirjoitti kuinka ”siksihän olemme ihmisiä, että osaisimme keskenämme sopia, löytää yhteisönnön mahdollisuuksia vaikeissakin ristiriidoissa”.

Kirjoitus oli omiaan herättämään vähintään keskustelua, ja seuraavan viikon *Sunnuntaissa* olikin varatuomari Artur Granrothin kiukkuinen vastine Järnefeltille. Hän kysyi, kuvitteliko Järnefelt oikeasti ihmiskunnan olevan onnellisempi ilman yksityistä omistusoikeutta, ja olisiko kirjailija hoitanut puutarhaansa ja mehiläisiään samalla rakkaudella, jos kaikki olisi ollut yhteistä eikä Järnefeltin omaa. Sota ja vallankumous olivat Granrothin mielestä osoittaneet yhteiskunnassa olevan yhtä paljon piruja kuin enkeleitä, ja yksityisomaisuuden hävittäminen olisi mahdollista vain ”jos kaikki olisivat yhtä älykkäitä, ahkeria, yritteliäitä, hyvántahtoisia jne. mutta valitettavasti ihmiset ovat siinä kohtaa niin erilaisia”. Tätä kautta Granroth jyrkästi kiisti, että maan yhteisomistus voisi olla Jumalan tahto, sillä olisihan se siinä tapauksessa jo toteutunut, ja katsoi Jumalan todellisen tahdon olleen turvata ihmisille näiden ”yritteliäisyyden ja kekseliäisyyden hedelmät”, jolloin olisi väärin, ”jos laiska ja kunnoton saa nauttia samat edut”.¹⁶⁴

Järnefelt kirjoitti Granrothille vastineen, jossa hän ilmoitti ottavansa haasteen vastaan, kun tämä oli kehottanut kirjailijaa ”menemään itseensä” ja pohtimaan olisiko yhtä onnellinen Rantalassaan, jos se olisi yhteistä eikä yksityistä omaisuutta.¹⁶⁵ Järnefelt kirjoitti, miten oli tuntenut olonsa vuodelta yksinäisemmäksi. Täysissä miehuuden voimissa ollessaan hän saattoi vielä ”turhanpäiväisesti ja aivan liikaa innostua omiin peltotilkkuihini, omiin mehiläiskekoihini ja kaikellaisiin yrityksiini, jotka uutuudellaan viehättivät ja saattoivat minut usein myöhäiseen yöhön puuhailemaan, joskus lii- karasitukseen asti”. Hän näki tuossa innostuksessaan ”jotakin väärää, yksipuolista”. Maaseudun elämä kun ei ollut ”pelkkää kesäperhosten kanssa kisailua” ja etenkin pitkät talvet olivat käyneet yksinäisyydessään raskaaksi, varsinkin sitä mukaa kun hänen yhteytensä Helsingin kulttuuripiireihin heikkenivät.

164 Sunnuntai 17.6.1917, 4.

165 Sunnuntai 19.8.1917, 3.

Kaupunkiin hän ei kuitenkaan haikaillut, mutta oli huomaavinaan, että sama yksinäisyudentunto vaivasi kaikkia muitakin mökkiläisiä hänen ympärillään. Heiltä puuttui yhdyside, ”vaikka meillä kaikilla on samallaiset peltotilkkumme ja samat jokapäiväiset viljelyspuuhamme”. He samanaikaisesti sekä parjasivat että ikävöivät toisiaan, eikä heillä ollut mitään mahdollisuutta todella lähestyä toisiaan. Järnefelt koki ikään kuin jonkinlainen kiila erottaisi heitä toisistaan, ”tarvelee maalaisen elämämme, tekee sen ikäväksi, yksinäiseksi, sammuvaksi”. Tämän kaiken eristäytymisen ja yksinäisyyden perimmäisenä syynä kirjailija näki yksityisen maanomistuksen.

Järnefeltin mukaan yhteistyö oli aikuisille yhtä välttämätöntä kuin leikkiminen ja yhdessäolo lapsille, minkä takia ”työoveruus on ihmisonnen päävaatimuksia”. Eikä siihen riittänyt ”kokoontua Työväentalolle tanssimaan tai näytelmiä katsomaan”, tai ”yhteisten meijerien ja muiden osuusliikkeiden olemassaolo”. Onneen tarvittiin työntekoa yhdessä, ”jotenkin niin kuin patriarkalisina aikoina heimo-yhteiskunnissa, joita yhdisti alituinen yhteistyö yhteisillä mailla ja yhteisissä kylissä”. Sukukuntien hajoaminen tosin oli Järnefeltille oikein, ”sillä sukuyhteys ei ole korkein elämänmuoto”. Tämä ei kuitenkaan Järnefeltin mielestä ollut vienyt kaipuuta yhteistyöhön, jonka on vain ”täytynyt tulla riippumattomaksi sukulaisuudesta”. Tuo kaipuu sai kirjailijan mielestä maalaiset pyrkimään kohti yhteisviljelyksiä, ”niin suuria esteitä kuin sille rakennettaneenkin”. Siksi Järnefeltin mielestä oli tarpeellista kylvää ja niittää yhteiset pellot ”yhteisillä voimilla ja yhteisillä koneilla”, ja siitä syntyvä maalainen työoveruus olisi sitä samaa, joka ”ennenmuinoin synnytti runomme ja laulumme”. Kirjoituksensa lopuksi Järnefelt korosti, että yhteispellot eivät estäisi kotipuutarhoja, -eläimiä ja -talleja, mutta suuremmat viljelykset tulisi tapahtua yhteismailla, ”joille me kaikki kokoonnumme niin kuin muonamiehet kukin mökistönsä”.

Masentuneisuus vaivasi Järnefeltiä. Hieman ennen kesäkuun puoliväliä hän kirjoitti päiväkirjaansa kuinka tuntuu kadottaneen ”jotain hirmuisen rakasta”, kuinka koko elämä tuntuu vähäarvoiselta, kuinka hän ei löydä omasta persoonastaan mitään hyvää, kuinka ainoastaan jumala on jotain, ”jota voi ja jota on onni rakastaa sekä itsessä että muissa”.¹⁶⁶ Käynnissä oli kuitenkin edelleen vallankumous ja Lohjallakin maatyöläiset lakkoilivat, ja Järnefelt ryhtyi yhteismaan kysymyksessä tuumasta toimeen.¹⁶⁷

Juhannusviikon *Sunnuntaissa* hän kirjoitti järjestämästään kokouksesta, jonka paikka ja aika olivat olleet salaisia, minkä takia kutsu oli annettu vain harvoille ja valituille, mutta kirjailijan mukaan laa-

166 Niemi 2010, 75-76.

167 Maatyöläisten lakoista LU 13.6.1917, 3.

tu korvasi määrän ja osanottajat olivat ”oikeata maan suola”.¹⁶⁸ Kokouksessa Järnefelt esitti suoraan ehdotuksensa: Lohjan tulisi julistautua itsenäiseksi. Tämä sai kuulijat ihmettelemään, että kirkkojen valtaukset eivät näköjään riittäneet ja nyt on Järnefelt viimeistään menettänyt järkensä. Kirjailija lähti selittämään asiaa juurta jaksain, että pienten yhdyskuntien itsenäisyysjulistukset eivät olleet ajan oloissa tavattomia, ja niin Kronstadtissa, Pähkinälinnassa kuin ympäri Venäjää olivat talonpojat ”julistautuneet vapaiksi hallituksista, jotka eivät pysty enää uusissa oloissa mitään yhteyttä luomaan, vaan synnyttävät ennemmin häiriöitä kuin järjestyksen turvaa”. Kuulijat alkoivat pikku hiljaa kiinnostua asiasta.

Alkuun käytiin asian periaatteellinen käsittely. Järnefelt viittasi kirkkopuheisiin, joiden tuoreesta painoksesta jokaiselle jaettiin kopio, ja selitti miten uskonnollisesti tarkasteltuna jokaisen yksilön, ei kunnan, tulisi julistautua itsenäiseksi. Hän ennusti sellaisen ajan olevan tulossa, jolloin aikuiset ”kokonaan vapautuvat toistensa vallanalaisuudesta” palvellakseen kaikkia tottelematta ketään, ja tuo ”ajan henki” näkyi kaikilla elämänaloilla tapahtuvina itsenäisyyspyrkimyksinä. Eri puolilla maailmaa oli vaadittu vapautta pienille kansoille, jotka olivat kiiruhtaneet itse vapauttamaan itsensä, isojen ollessa sitoutuneina sotiinsa. Mutta Järnefeltille ”jokin riittämättömyys, pystymättömyys, neuvottomuus, milteipä suora mielettömyyskin näyttää lyövän leimansa kaikkiin hallituksiin, olivatpa nämä suurten tai pienten kansain johtajina”.

Kun käynnissä arveltiin olevan jonkinlainen tärkeä ylimenoaika, ei ihmisiä voinut enää kirjailijan mukaan hallita vanhaan malliin, ”jolloin hallitsija on suhtautunut meihin enemmän tai vähemmän omavaltaisena käskijänä ja me vain hänen alamaisinaan”. Ihmisten täytyisi itsenäistyä jo sisäisestäkin pakosta, ja vasta itsenäistymisen jälkeen ruveta mukavuussyistä puuhaamaan johtoa yhteisten asioiden hoitamiseksi. Silloin johtaja ei enää olisi ylhäältä hallitseva virkamies vaan kansan valitsema joko tehtäväkohtaisesti tai ”niin lyhyeksi ajaksi kuin ikinä haluamme”, eikä johtajalla olisi riippumatonta asemaa, palkkaa ja eläkettä, vaan palkka riippuisi valitsijoista ja johtajan olisi tyytymisen samaan kuin heidänkin.

Minkäänlaisen maanlaajuisten yhteishallinnon rakentaminen ei kuitenkaan ollut mahdollista luopumatta ”kaikista entisistä pakkohallitsijoista ja pakkovalloista”, ja koska ”vapauttava uskonnollinen tunne ei ole vielä ehtinyt tunkeutua jokaisen yksilön rintaan”, oli toimittava kuntatasolla. Siinä sanouduttaisiin irti hallituksista, jotka eivät pysty ”luomaan uuden ajan vaatimia oloja”. Nuo olot taas olisi voitu Järnefeltin mukaan saada sillä, että ”julistamme Lohjan kunnan rajoissa olevan maan

168 Järnefeltin kuvaus kokouksen kulusta: Sunnuntai 24.6.1917, 1–3.

kaikkien yhteisomaisuudeksi, hävitämme juurta jaksain yksityisen maanomistus-oikeuden, säädämme omin päin meille tarpeellisia lakeja ja verotamme itseämme niinkuin itse parhaaksi näemme”.

Tässä kohtaa yleisö alkoi huolestua mahtaisiko moisesta hommasta saada sakkoja osakseen. Muutenkin asiasta alkoi viritä vilkasta keskustelua. Lopulta osanottajat jakoutuivat kahteen puolueeseen. Toiset tahtoivat odottaa eduskunnan säätävän kunnallislait yleisestä äänioikeudesta, kun taas toiset olivat sitä mieltä ettei sillä saataisi aikaan oleellisia muutoksia, koska se ei antaisi kunnille oikeutta säätää lakeja ja määrätä veroista, mitkä olisivat itsenäisyyden edellytys. Jyrkimmät olivat sitä mieltä, että mitä vallankumouksen aikaan ei otettaisi, jäisi ”saamatta tuhanneksi vuodeksi”, ja julistivat maan kuuluvan kaikille. Äänestyksen päätteeksi itsenäisyyden kannattajat voittivat.

Sakkoja ja sanktioita pelänneet rauhoittuivat, kun kokous päätti pitää valtiolle maksettavan veron toistaiseksi ennallaan ”hyvien suhteiden säilyttämiseksi” muun Suomen kanssa, vaikka se kerättäisiin kunnasta itse. Ongelmaksi tuli saada kerättyä rahat kunnallistoimintojen ja tarvittavien uudistusten toteuttamiseksi. Tässä kohtaa Järnefeltin ja osanottajien näkemykset erkanivat ja pientä riitaakin syntyi. Osanottajille asia oli suoraviivainen, että köyhiltä ei enää yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden alla veroa kannettaisi vaan ne kerättäisiin vain rikkailta. Järnefelt piti sellaista ryöstönä, mikä sai muut epäilemään, oliko kirjailija alkuunkaan vallankumouksellinen vai pelkkä teeskentelijä. Huolta herätti, että rikkaat pääsisivät pälkähästä ja köyhäin kohtalona olisi jäädä jatkossakin pelkiksi muonamiehiksi ja rengeiksi. Järnefeltiltä vaadittiin vastausta siihen, milloin köyhä sitä maata sitten saisi, jos se kerran kaikille kuuluu.

Suunvuoron saatuaan Järnefelt totesi maan kuulumisen kaikille olevan ”uskonnollinen perustuslaki”. Silloin se tarkoitti sitä, että sen tuli kuulua kaikille puheiden lisäksi myös todellisuudessa. Järnefelt kuitenkin nosti esiin myös toisen lain: vuorisäärnan opin, jossa ei pidä tehdä toiselle sitä, mitä ei toivoisi itselleen tehtävän. Jos oli itse ”perinyt vähän rahaa tai ahkeroisellasi jotain itsellesi säästänyt etkä toivo, että sinulta otettaisiin nuo varat kunnan yhteisten menojen suoritukseksi”, tällöin ei tulisi pyrkiä ottamaan toistenkaan perintörahoja tai säästövaroja heidän tahtonsa vastaisesti. Mitään työllä ansaittua ei Järnefeltin mukaan pitänyt verottaa, vaan ihmisten säästöt, ojankaivuut, rakennukset, istutukset ja maanmuokkaukset tuli jättää täydellisesti rauhaan. Vertauksena hän esitti maitaan katsomassa olleen entisen isännän, joka näki torpparinsa työn tulokset ja kaksinkertaisti veron. Ihmisiä ei saisi veroilla rankaista ahkeroinnista. Järnefelt varoitti olemasta ”kuin kiljuvat jalopeurat” etsimässä syötävää, vaan kehotti pitämään ”työn hedelmiä pyhänä” ja olemaan himoitse-

matta niitä itselleen. Verotuksesta ei saisi tehdä ”ryöstöä, kavallusta ja varkautta, niinkuin tähänastiset verottajat ovat tehneet”.

Tämä sai kuitenkin vain miehet vastaamaan ivallisesti, että köyhältäkö ne kunnan verot sitten kannetaan, jos ei rikkailta saa ottaa. Järnefelt vastasi vertauskuvalla lehmästä ja leskestä, että jos vanha leski on viimeisillä säästöillään ostanut lehmän, minkä jälkeen on käynyt ilmi ettei myyjä ollutkaan lehmän oikea omistaja, olisiko oikeudenmukaista ja kohtuullista, jos oikea omistaja ei haluaisi leskeä saattaa nälkäkuolemaan vaan haluaisi pistää vahingon tasan ja ehdottaisi, että leski saisi pitää lehmän, mutta antaisi omistajalle vuokrana maitoliträn arvon päivässä? Muut vastasivat myöntävästi ja totesivat harvassa olevan tuollaisia omistajia. Nyt Järnefelt asetti lehmän tilalle maapalstan, jonka joku oli säästövaroillaan ostanut, kunnes ”me pääsimme sen suuren totuuden perille, ettei maata voikaan yksityinen ihminen omistaa, vaan että maa kuuluu kaikille”. Nyt voitaisiin kauppa julistaa mitättömäksi, mutta ei olisi oikein ”maatilanomistajille tuottaa kaikkien hänen säästövarojensa häviötä”. Siksi olisi oikein, että maaperän oikeille omistajille, eli kaikille, tulisi maksaa vuokraa oikeudesta hallita maapalstaa.

Järnefeltille tärkeää oli, että mitään vuokraa ei pyydettäisi ”maan päällä olevista rakennuksista, laitoksista” tai ”edes pellonmuokkauksista, ojituksista, maan parannuksista tai mistään muusta työstä, mitä maahan on kiinnitetty”. Ainoa vuokra olisi kohtuullinen korvaus maaperän hallinnasta, joka maksettaisiin riippumatta siitä oliko siinä viljelyksiä vai ei, siinä missä aiemmin veroa oli maksettu vain viljellyistä pelloista. Tämä sai taas muut ihmettelemään, että ei kai viljelemättömästä pellostä pitäisi veroa maksaa, mutta Järnefelt vaati asian olevan näin. Viljelemättömästä pitäisi maksaa yhtä paljon veroa kuin viljellystäkin, sillä maaperä on kaikkien. Jos se ei olisi kannattavaa, silloin viljelijän tulisi luopua sellaisen maan hallinnasta. Kokousväki ilmaisi olevansa tällaisessa tilanteessa oitis valmiina ottamaan tällaisen maan viljeltäväkseen ja maksamaan siitä veroa.

Eräs mies alkoi kertoa, miten maan arvon alituisen kohoamisen vuoksi Lohjallakin ”kannattaa mainiosti pitää maata viljelemättömänäkin hallussaan”, jolloin se tuottaa paremmin kuin sen viljeleminen palkkatyövoimalla tai rahan pitäminen pankissa. Tämä herätti ihmetystä siitä mikä maan arvoa tuohon malliin nostaa, johon samainen mies kertoi maan arvon nousevan väkiluvun lisääntyessä ja maattomien määrän kasvaessa. Ilmiötä vauhditti vielä uusien koneiden keksiminen, jossa yhä suurempia alueita pystytään viljelemään yhä pienemmällä henkilömäärällä. Kaikki tuosta arvonnoususta syntyvät rikkauudet menivät maanomistajien taskuihin, mutta maatyöläisten palkat pysyivät entisellään, mies selitti.

Tästä sai Järnefelt tilaisuuden hypätä keskusteluun toteamalla kuinka itsenäistymisellä tuo maanarvon kohoamisesta nouseva ”suunnaton rikkaus” saadaan kunnan yhteiseen kassaan. Kun kunnassa seurataan maan arvonnousua, sitä voidaan verottaa ”niiden korkoa vastaavalla summalla”. Silloin verottomaksi jäisi ”kaukaisimmassa erämaassa oleva maa”, mutta koska Lohjalla ei sellaista ollut, siellä olisi kaikella maalla jonkinlainen vuokra. Maan parantuessa hintakin nousisi, niin että jos maaperä sijaitsi ”jossain liikekeskuksessa tai muuten asemansa puolesta edullisessa paikassa, mikä kohottaa sen tuotteiden hintaa tai erikoisten luonnonvoimien tai mineraalien vuoksi tekee sen erittäin tuotteliaaksi, niin tietysti sellaisesta maasta otamme suhteellisesti vieläkin enemmän vuokraa”. Järnefeltin laskelmien mukaan Lohjan huonoin maa olisi ollut arvoltaan neljä markkaa hehtaarilta, mutta rautatien varrella se olisi neljäkymmentä markkaa, liikekeskuksessa neljäsataa markkaa ja kauppalassa seitsemäsataa markkaa hehtaarilta. Tällä tavalla hän sanoi kunnan saavan kerättyä lähes 300 000 markkaa vuodessa, ”eli jokseenkin kaksi kertaa niin paljon kuin meillä on nykyisin kunnan menoja”, ja tulot nousisivat maanarvon kohotessa.

Taas syntyi osanottajissa epäilyksiä siitä kuka jaksaisi niin suuria veroja maistaan maksaa. Järnefelt puolusti laskelmiaan esittämällä miten keskivertosijainnilla olevan keskivertomaatilan verot eivät tulisi muuttumaan, mutta vero nousisi liikekeskuksissa ja rautatiensivustilla. Pääitulo tulisi kuitenkin ”niistä viljelemättömistä maista, joita nyt maanomistajat, etenkin suurtilalliset pitävät aivan verottomina hallussaan ja joita on viljelemättöminä parhaissakin keskuksissa”. Tästä seuraisi se, että maata ei kannattaisi pitää hallussaan viljelemättömänä, ja tällainen maa päätyisi niiden haltuun, jotka olisivat valmiita sitä viljelemään. Lisäksi Järnefeltin mukaan viljely ei kannattaisi muuten kuin omin ja perheen voimin, ”sillä jokainen tietysti pyrki itsenäistymään omalle maalleen eikä enää alistuisi renkinä tai edes alustalaisenakaan toista ihmistä palvelemaan”. Rengin palkka olisi niin korkea, ettei kukaan ajattelisi hallussaan olevan maan viljelemistä muuten kuin omin voimin. Lopulta tästä päätäisiin siihen, että ”koska yhteisvoima on aina taloudellisesti edullisempaa kuin eri perheiden eristetyt yksityisvoimat, niin perheet lyöttäytyisivät itsenäisinä suuriin yhteisviljelyksiin ja pitäisivät korkeintaan jonkun pienen puutarhan asuntojensa ympärillä erikoisalanaan”.

Hämärän laskeutuessa ei laskelmista meinannut saada enää selvää, mutta lopulta ensimmäinen kokous päättyi siihen lopputulemaan, että Lohjan tulee julistautua itsenäiseksi. Kokouksen osanottajat saivat tehtäväkseen kerätä tilastoja kuntaelämän eri aloilta seuraavaa kokousta varten. Omalle kontolleen Järnefelt otti vielä kertaluokkaa suuremman tehtävän, jonka hän heinäkuun alussa kirjasi päiväkirjaansa. Hänen täytyi muuttaa koko maailma, ”kaikki ihmiset minun täytyy saada käänty-

mään, palvelemaan vain Isää, minun täytyy tehdä kaikki autuaiksi uskossa Isään, kuolemattomuuteen, onneen”. Kaikki tuo olisi mahdollista, ”jos vain itse menen täydellisyyttä kohden ja täytän sen”.¹⁶⁹

Toinen kokous pidettiin 30. heinäkuuta.¹⁷⁰ Tällä kertaa väkeä oli paikalla paljon enemmän kuin edelliskerralla, ja ensimmäisen kokouksen asioita piti selittää uudestaan. ”Entiset ukot” olivat kuitenkin tuoneet mukanaan pyydettyjä tilastoja, joihin kokous alkoi perehtymään. Niistä kävi selväksi, että Lohjan pitäjässä asukkaiden valtava enemmistö oli maattomia työläisiä. Kun eduskunta vahvistaisi kunnallislait ja jokainen saisi yhtäläisen äänen, voisivat he ”todella ratkaisevalla enemmistöllä hallita kunnan asioita, jopa itsenäisyysjulistuksemme jälkeen täydelleen hallita myöskin itseverotuskysymystä”.

Kokousväessä oli kuitenkin tällä kertaa ”muuan teräväpäinen sosialisti, sangen lukenut mies, jonka kysymyksistä ja vastaväitteistä meillä oli koko tekeminen”. Hän ei ymmärtänyt miksi kokouksessa haluttiin saada kunta irrotettua valtiosta, ”erittäinkin nyt kun hallitusvalta oli joutunut taattuihin sosialistisiin käsiin ja uudistusten aika näytti vihdoinkin koittaneen”. Kokousväki kysyi sosialistin ehdotusta maakysymyksen ratkaisemiseksi, mihin hän ehdotti maan ottamista yhteiskunnan haltuun ja ”viljellyttää sitä sitten koko yhteiskunnan etuja vastaavalla tavalla, työvälineiden, kuten koneiden, juhtain jopa tavallaan ihmisvoimainkin ollessa ikäänkuin yhteiskunnan omaisuutta, joiden avulla se tätä ’suurviljelystä’ käyttäisi”.

Kokousväestä huomautettiin, että valtion teettämät työt oli yleisesti havaittu kannattamattomaksi, kun ”kukaan ei pidä tulosta sydämen asianaan, joten töiden jouduttaminen ja säästeliäisyyden noudattaminen, mikä on kaiken kannattavaisuuden elinkysymys, jää syrjäasiaksi”. Järnefelt puuttui vastaväitteeseen, ja sanoi että jos maa olisi yhteiskunnan eli kaikkien oma, ”niin silloin täytyy otaksua yhteistunnonkin jo siksi paljon kohonneen”, että ihmiset työskentelisivät kuin itselleen. Vallitsevassa tilanteessa työntekijä ei kokenut valtion työtä omakseen, eikä välittänyt sen koommin joutuisuudesta kuin säästäväisyydestäkään, mutta tuo suhde muuttuisi, ”kun koko valtio kerran tulee työmiehen ’omaksi””. Järnefeltin mielestä ongelma oli kuitenkin siinä, että tuollainen muutos vaatisi odottelua, mutta maalaiselle ”maattomuus on melkein samaa kuin ilmattomuus tai vedettömyys”, eivätkä he voineet jäädä odottamaan, vaan aika tarvitsi ”välitöntä toimeen ryhtymistä”.

169 Karkama 2010a, 507.

170 Järnefeltin kirjoittama kuvaus toisen kokouksen kulusta, Sunnuntai 26.8.1917, 1-2.

Sosialisti vastasi pitämällä ”loisteliaan puheen”, jossa osoitti ettei puolue ollut jäänyt toimeettomaksi maakysymyksen suhteen, ja kuinka esimerkiksi pakkoluovutuksilla voitaisiin edistää maan joutumista työväestön käsiin ”vielä tämän kapitalistisenkin järjestelmän vallitessa”. Heti kun työväenpuolue saisi vallan ratkaisevasti käsiinsä, alkaisi kaikkien mahdollisten maiden pakkoluovutus viljeltäväksi, ensimmäisenä kruununmaat. Viljelysmaat ositettaisiin siten, että ”kukin maataviljelevä perhekunta saisi maata niin paljon kuin lasketaan sen voivan omin voimin viljellä ja elatukseen tarvitsevan”. Tällainen viljelysmaan tasajako laskennallisen ”elatus- ja työvoimayksikön mukaan” olisi välivaihe maanviljelyn ja sen kaikkien työvälineiden siirtämisessä valtion hallintaan, jolloin se muuttuisi pienviljelyksestä ”mahtavaksi koko kansan suurviljelykseksi”.

Tähän esitti Järnefelt vastalauseen, että maanjako elatus- ja työvoimayksikön koon pohjalta olisi mahdoton, koska vaihtelut niin maan laadussa kuin sijainnissa oli niin suurta. Asiaa voitaisiin lähestyä niin, että huonoa tai huonolla sijainnilla olevaa maata annettaisiin enemmän, mutta silloin saman tuloksen saamiseksi tarvittaisiin paljon enemmän työtä kuin hyvällä maalla. Isojaossa oli maat jyvitetty niin että huonompaa sai enemmän ja parempaa vähemmän, mutta Järnefeltin mielestä vanhassa kyläkuntaisessa viljelyksessä eivät talonpojat pystyneet mitenkään suostumaan sellaiseen, koska paremman maan saaja oli aina paremmassa asemassa saadessaan ”ruistynnyrinsä vähemmällä työllä maasta kuin huonomman maan omistaja”. Pelkän työvoiman suhteen tasan jaettuna taas lopputulos tulisi eriarvoiseksi, jolloin ongelmat saataisiin ratkaistua Järnefeltin ajamalla tasoittavalla maan arvon verotuksella.

Järnefelt arveli jo perin masentaneensa sosialistin, joka kuitenkin vastasi jämäkästi kokouksen puuhien olleen pelkkää omaan mahdottomuuteensa sortuvaa nurkkakuntaisuutta. Kyse ei ollut Lohjasta, Vihdistä tai edes Suomesta, vaan koko maailmasta. Kun sosialismin opit olisivat levinneet koko maailmaan, kaikkialla pantaisiin toimeen samanaikaisesti ”olojen täydellinen mullistus eli kapitalistisen yhteiskunnan kukistuminen”.

Kirjailija vastasi kokouksen toivovan ”muidenkin kuntain seuraavan esimerkkiämme ja julistautuvan itsenäiseksi sekä panevan toimeen kukin keskuudessaan maa-arvoverotuksen, joka on tekevä lopun yksityisestä maanomistuksesta ja antava maan kokonaan viljelijöitten haltuun”. Järnefelt selitti sosialistille edelliskokouksessa puhutun asian siitä miten tällaisessa järjestelmässä maanviljely vieraalla työvoimalla käy kannattamattomaksi, mikä johtaa siihen, että ”yksityiset perhekunnat pitävät erikoisominaan vaan asuntonsa, juhtansa ja lähimmät puutarhansa, ja lyöttäytyvät viljelemään suurempia peltojaan yhteisesti, koskapa yhteisvoimain käyttäminen maanviljelyksessä on aina kan-

nattavampaa kuin varojen hukkaaminen eri koneiden ostamisessa jokaiselle pikku perheelle”. Perhekunnat tulisivat mäkitupalaisien tapaan joka aamu majoistaan yhteisviljelyksille, mutta toisin kuin mäkitupalaisilla, he menisivät ”iloiseen työhön ’omalle’ maallensa, eikä niinkuin ennen vieraan isännän työhön, joka pistää taskuunsa heidän työnsä tuloksista hyötyisimmän osan”.

Korupuheet eivät uponneet sosialistiin, joka vakuutti miten ”aatteenne mahdottomuus, mikäli kysymys joutuu oman kuntanne ulkopuolelle eli siis koko maata käsittäväksi, on peräti helppo todistaa”. Jos oletettaisiin, että kaikki kunnat julistautuisivat itsenäisiksi ja toteuttaisivat yhteisviljelyä, olisi kuntien välillä silti eroa, koska toinen kunta olisi maaperänsä laadun tai sijaintinsa puolesta paremmassa asemassa kuin toinen, ja tulisi näin ollen ajan myötä paljon toista rikkaammaksi. Tällaisten itsenäisten kuntien välillä tulisi ”vallitsemaan mitä räikein varallisuuden erilaisuus, joka ei tule perustumaan ahkeruuden, säästeliäisyyden tai tarmon erilaisuuteen”, vaan luonnonolosuhteisiin. Näin ollen Lappi köyhtyisi ja Uusimaa rikastuisi, ja vaikka Lohja vaurastuisi, joku naapuripitäjä voisi köyhtyä, mikä voisi synnyttää ”tappeluja ja taisteluja, jotka eivät suinkaan tule olemaan vähemmän verisiä kuin muinaiset heimotaistelut, joiden kinastuksia kalavesistä ja järvijätöistä ei mikään valtiovalta ollut asettelemassa”.

Järnefelt puolustautui sillä miten tilanne oli jo valmiiksi sellainen, että toiset kunnat olivat rikkaita ja toiset köyhiä, ja kuinka heillä oli mielessään tämänkin eriarvoisuuden poisto. Heimoaikoihin ei kannattanut verrata, koska aika oli toinen ja koko maalla oli ”paljon yhteisiä asioita, joita ei käy laiminlyöminen, kuten rautateiden rakentamisia ja paljon muita”. Tällaisten asioiden hoitamista varten itsenäiset kunnat tulisivat muodostamaan yhteenliittymiä, joissa olisi ”yhteinen valtuusto, joka hoitaa heidän yhteisiä asioitansa ja kokoo varat yhteisten yritysten toimeenpanemiseksi”. Tällaiseen kansalliskassaan ei jokainen kunta maksaisi yhtäläisesti, vaan maksu tehtäisiin maa-alueen suuruuden, maa-alueen hedelmällisyyden sekä kunnan sijainnin edullisuuden mukaisesti. Näin ollen kunnan tasolla toteutettavaa veromallia toteutettaisiin myös valtakunnan tasolla, jolloin erot kuntien välillä tasoittuisivat.

Nyt närkästyi sosialisti ja moitti ihmisiä siitä etteivät nämä ”tiedä mitään Internationaalesta” vaan aina vain puhuvat kansallisuudesta korkeimpana saavutuksena. Sosialismi sen sijaan haluaa yhdistää kaikkien kansojen köyhälistön ja ”tähtää koko maailman yhteyteen”, ja sosialistit ovat ”kaikkien kansain kapitalisteja vastaan ja hävitämme heidän järjestelmänsä koko maailmasta sen äärimmäisiä sopukoita myöten”. Sosialisti ilmoitti heidän estävän myös ”teidän aatteenne toteutumisen, sillä se-

kään ei ole mitään muuta kuin kapitalismin viimeinen ponnistus olemassaolonsa säilyttämiseksi”, ja lopuksi huudahti kapitalismia alas sekä ”eläköön Internatsionale”.

Järnefelt ei ymmärtänyt, miten heidän suunnitelmansa olisi ollut kapitalistinen, mutta sosialistin väkeillä sanoilla oli tuntuva vaikutus kokousväessä. Epäluulo heräsi ja alkoi pohdinta siitä, olisiko edessä sittenkin ansa, jonkinlainen ”isänmaallinen” petkus, jonka päätteeksi ”pistävät kapitalistit sievoiset summat jälleen taskuihinsa meidän tyhmyytemme laskuun”. Yksi ukko sentään nousi suunnitelmaa puolustamaan. Hän sanoi, että jos pitää odotella kunnes koko maailma on kaikkialta kukistanut kapitalismin, eivät hänen lapsenlapsensaakaan ”tule näkemään sitä aikaa, jolloin maa kuuluu kaikille”.

Tämän jälkeen puheenvuoron sai mies, joka kertoi myöskin kuuluvansa sosialisteihin. Hänen uskoakseen sosialisteille ei ollut merkitystä sillä miten maasta tulee yhteinen, kunhan siitä tulee yhteinen. Mies oli varma, että sosialistit puoluekokouksessaan hyväksyvät kyllä esitetyn ohjelman kuntien itsenäistymisestä, jos vain sinne saadaan asian selvittäjiä. Aikaisempi sosialisti puuttui nyt puheeseen ja kiisti edellisen puheet, sanoen sosialisteilla olevan velvoite seurata puolueen ohjeita eikä missään nimessä saanut toimia omin päin. Varsinkin esitetyssä asiassa oli oltava varuillaan, koska ehdotus oli luonteeltaan enemmän kansallinen kuin kansainvälinen.

Järnefelt tarttui tähän ja huomautti, että voitaisiinhan samaa periaatetta jatkaa kansojenkin välille, niin että kun syntyy kansainvälisiä yhteisiä asioita, ”jokin suunnaton yhteinen kanava esimerkiksi tai muu sellainen yritys, jota emme voi vielä aavistaa mahdolliseksi sen suurien kustannuksien vuoksi”, tulisi toimeenpanna sellainen maailmanvaltuusto, joka toteuttaisi hankkeet ja keräisi niihin tarvittavat varat, ja jonka jäsenet valittaisiin väkiluvun mukaisesti, ja jonka jäsenmaksut riippuisivat edelleen maa-alueen suuruudesta, hedelmällisyydestä ja sijainnin edullisuudesta. Sama periaate kuntatasolta koko maailmaan, jossa matemaattisella tarkkuudella laskettaisiin kunkin tahon oikeamielinen suoritettava määrä.

Sosialisti jäi nyt miettiväiseksi, ja kokous jatkoi keskustelua. Se tuli lopulta siihen tulokseen, että ”koko kysymys riippuu siitä saammeko sosialistien kannatuksen osaksemme vai ei”. Seuraavaa kokousta varten päätettiin tiedustella puolueen suhtautumista hankkeeseen, sillä ”ainoastaan myönteisessä tapauksessa oli meillä toivoa päästä enemmistöön ensikertaa äänestäessämme vastaisen uuden kunnallislain mukaan, joka antaa äänen mieheen ja vapauttaa meidät kaikki”.

Kolmatta kokousta ei kaikesta päätellen koskaan järjestetty. Toista kokousta seuraavana päivänä väliaikainen hallitus julisti eduskunnan hajotettavaksi, koska se oli pari viikkoa aiemmin Valtaliilla julistautunut korkeimman vallan käyttäjäksi Suomessa. Alkoi poliittinen taistelu, joka päättyi porvariston tukemaan eduskunnan hajotukseen ja uusiin vaaleihin, jossa sosialistit menettivät enemmistönsä. Yhteiskunnan ristiriidat kärjistyivät entisestään eikä Lohjan itsenäisyys ollut ajankohtaisten kysymysten kärkipäässä. Järnefeltillekin tuli uutta ajateltavaa, kun kirkkopuheiden tutkinta eteni. Muutama päivä toisen kokouksen jälkeen hänet kutsuttiin Helsinkiin kuulusteltavaksi.

3.7. Tuomiopäivät

Järnefelt oli pyytänyt etsivältä osastolta, että se jättäisi kirkkopuheiden tutkinnan sikseen, mutta pyyntöön ei suostuttu. Tutkimuksia jatkettiin ja syyllisiä etsittiin, mikä sai Järnefeltin kirjoittamaan kesäkuun puolivälissä päiväkirjaansa, miten esivalta halusi kirjoitetun lakinsa riemuvoittoa, mikä olisi suuri erehdys, sillä rangaistus ei pelottaisi ketään. Hän myös jyrkästi tuomitsi sen kannan, että esivalta vain noudatti lakia eikä voinut muuta, koska hänen mukaansa se olisi voinut myös keskeyttää minkä oikeudenkäynnin hyvänsä tai olla nostamatta syytteitä, mikäli vain kokisi sen hyödylliseksi itselleen.¹⁷¹ Järnefelt kuvitteli, mitä tulisi sanomaan oikeudessa, mutta tuli siihen tulokseen ettei pitänyt olla mitään kuvitelmia edeltäpäin, täytyi vain suuntautua vihan voittamiseen rakkaudella.¹⁷² Varsinainen kuulustelu pidettiin 4. elokuuta, mitä varten kirjailija joutui käymään Helsingissä. Päiväkirjassaan hän pohti kuulusteluja Johanneksen evankeliumin kautta, jossa ”rakkaus tekee rohkeaksi”, ja sen turvin ”uskaltaa sanoa totuuden milloin hyvänsä ja kelle hyvänsä, siis myöskin tuomareille”.¹⁷³

Tutkinta valmistui nopeasti, kun jo elokuussa tuli haaste oikeuteen vastaamaan ”jumalanpalveluksen häiritsemisestä”. Järnefelt ei mennyt vaan pysytteli kotonaan, katsoi kauran niittämisen olleen oikeudenkäyntejä tärkeämpää. Elokuun puolivälin päiväkirjamerkinnän mukaan haasteen tottelematta jättäminen oli jumalan tottelemista.¹⁷⁴ Käsittelyä lykättiin syyskuun puoliväliin. Tällä kertaa kirjailija määrättiin tuotavaksi istuntoon, johon oli haastettu myös urkumarvelle kiivenneet miehet:

171 Häkli 1955, 486.

172 Niemi 2010, 117,

173 Niemi 2010, 118.

174 Häkli 1955, 486.

”pari räätäliä, eräs lyseolainen ja muuan metallimies”.¹⁷⁵ Haaste sai Järnefeltin siinä määrin mietteliköksi, että 20. elokuuta hän kirjasi päiväkirjaansa kuinka ”Jeesus tuomittiin kuolemanrangaistukseen ja sinä suret pienestä oikeudenkäynnistä”.¹⁷⁶

Virkkalan konstaapeli Weckström saapui 14. syyskuuta Rantalaan hakemaan Järnefeltiä, joka vietiin vankikyydillä junassa Helsinkiin. Kirjailija kertoi muiden matkustajien katsoneen ihmeissään, hie-man kauhuissaan, kuinka konduktöörille esitettiin matkalipun sijasta vankipassi. Helsingissä hän saapui iltamyöhällä Katajanokan lääninvankilaan. Paikka oli tuttu, Järnefelt oli käynyt siellä useasti Mathilda Wreden kanssa vankeja auttamassa, jolloin he saivat vapaasti kiertää selleissä ja jutella vankien kanssa miten halusivat. Tällä kertaa moista vapautta ei ollut. Vartijat harmittelivat sitä, että kirjailija ei ollut mennyt itse oikeuteen vaan oli valinnut ikävän vangitsemisen tien, mutta vankina hän oli vanki siinä missä muutkin.¹⁷⁷

Selli oli karu myös askeesiin tottuneelle vanhalle aatelismiehelle. Sieltä oli vasta viety ruumis pois, ja vainajan harmaa lakki sekä vangin raitatakki olivat vielä tuolilla. Vuoteen virkaa toimitti olkipatja, jonka päällä oli likaiset lakanat ja kivikova tyyny. Vartijan viimeiset terveiset kehottivat käyttämään sylkiastiaa yöastiana hädän koittaessa, minkä jälkeen raskas lukko naksautti ja Järnefelt oli telkien takana. Valojen sammuttua seinän valaisi rautaristikon heijastuma ulkona paistaneesta kuutamosta ja sähkövalosta. Kirjailija ei saanut nukuttua, kun ajatukset pyörivät päässä. Hän koki jopa nauttivansa siitä, että oli nyt lukkojen takana, kaukana omaisista, joiden tahtoon hän ei voinut nyt heikkouttaan taipua. Se oli kuin vastaus rukouksiin, joissa oli pyytänyt jumalaa laittamaan pakon hänen päällensä.¹⁷⁸

Aamulla Järnefelt istui vankilan kansliassa odottamassa oikeuteen lähtöä ja katseli ulkoilevia vankeja. Joukosta erottui eräs ”herrasvanki”, joka oli pukeutunut muista poikkeavasti ja yritti jatkuvasti päästä vartijan kanssa juttusille saadakseen erityisasemaa toisiin nähden. ”Täälläkin elämä kuvassa, onnetonta harmaapukuisten edessä”, kirjasi kirjailija muistivihkoonsa. Lopulta kaatosade ajoi vangit sisätiloihin, herraskaisuuteen katsomatta.¹⁷⁹ Järnefeltin aamiainen oli suolasilakoita, reikäleipää ja sahtia.¹⁸⁰

175 Häkli 1955, 487.

176 Niemi 2010, 123.

177 Häkli 1955, 487. Niemi 2010, 147.

178 Häkli 1955, 487. Niemi 2010, 147-148.

179 Niemi 2010, 148.

180 Niemi 2010, 148.

Oikeuden istunnon piti alkaa aamukymmeneltä, mutta lähtö vankilalta viivästyi puoleen kahtentoista saakka. Lopulta Järnefelt saatettiin vankivaunuun, jossa oli hänen lisäkseen kuusi ilotyttöä. Kirjailija laitettiin vaunussa erilliseen, hyvin ahtaaseen osastoon, jossa hän istui kuin olisi vessassa ollut. Rankkasade piiskasi vaunua ja vaununpyörät kolisivat katukivetyksellä, mutta siitä huolimatta Järnefelt saattoi kuunnella naapuriosastosta kuuluvaa keskustelua siitä miten oikeuden puheenjohtaja tulisi puhutella. Ilo ja nauru raikasi, ”aivan kuin matkalla hurjiin huveihin”. Raastuvan pihakivetyksellä ”tytöt pyrähtivät vaunuista keveinä kuin perhoset” suomatta katsaustakaan Järnefeltille, jonka palttoo oli kastunut vaunuun vuotaneesta sadevedestä, ja joka arveli parroittuneine naamoineen olleen ”kaiketi hyvin ikävän vangin näköinen”.¹⁸¹

Juttu oli ehtinyt jo olla käsiteltävänä, mutta sitä oli lykätty vastaajan poissaolon vuoksi. Järnefelt olisi pitänyt palauttaa vankilaan, mutta tuomari sai kuulla hänen olevan saapuvilla ja määräsi uuden käsittelyn iltapäiväksi. Odotus tapahtui pienessä huoneessa muiden pidätettyjen kanssa, jotka olivat pienissä karsinoissa, mutta Järnefelt oli jätetty erilleen penkille. Eräs vartijoista vaikutti hieman hermostuneelta ja epävarmalta tunnistettuaan kuuluisan kirjailijan. Oikeuden vahtimestari käski Järnefeltin asianajajain huoneeseen odottamaan, mikä aiheutti kirjailijalle suurta harmitusta, sillä hänen mielestään hänenlaistensa ainoa oikea paikka on vankien keskuudessa.¹⁸²

Lopulta tuli aika mennä uuteen istuntoon. Ensin kuultiin Kallion kirkossa urkurina toiminutta tohtori Krohnia. Tämä ei vaatinut minkäänlaista rangaistusta kenellekään. Sitten tuli Järnefeltin vuoro. Hän ilmoitti ottavansa kaiken syyn omalle vastuulleen, mutta ei aikonut puolustaa itseään millään tavalla, sillä ei tunnustanut koko oikeutta eikä sen tuomareita. Asiaa käsiteltyä tuomari hymähti ja määräsi käsittelyn lykättäväksi taas kuukaudella.¹⁸³

Elisabeth Järnefelt yritti saada poikaansa suostumaan siihen, että tämä ottaisi lakimiesserkkunsa avustajakseen. Vielä uutta oikeudenkäyntiä edeltävänä päivänä serkku soitti ja pyysi valtakirjaa ja vetosi paitsi Elisabethin myös Emmy-vaimon tahtoon, ja otaksui ettei itse kirjailijakaan voinut olla rauhassa. Mutta vetoisuus ei tehonnut. Järnefeltille valtakirjan antaminen olisi tarkoittanut ettei hän puolustaisi itseään, ja olisi kyllä tolstoilaisen säännön mukaisesti vastustamatta pahaa, mutta ei noudattaisi saman säännön toista puolta, tottelemattomuutta. Tämä olisi ollut raukkamaisuutta. Jos taas

181 Niemi 2010, 148-149.

182 Niemi 2010, 149.

183 Häkli 1955, 487-488.

olisi noudattanut säännöstä pelkkää tottelemattomuuden puolta, se olisi ollut yltiöpäisyyttä. Totuuden edistämiseksi tarvittiin molempia samanaikaisesti, ja mitä ”johdonmukaisemmin noudattaa tottelemattomuutta, sitä suurempaa rakkautta ja nöyryyttä voi ihmisille osoittaa tulematta raukkamaisesti”.¹⁸⁴

Järnefelt jätti taas menemättä oikeuteen eikä lähettänyt minkäänlaista valtuutettua. Päiväkirjaansa hän merkitsi poisjäännin tarkoittaneen sitä ettei hän tunnusta oikeutta vaan elää omatuntonsa mukaisesti. Hänelle maailman parantumisen ehtona oli ”lakata tunnustamasta toisen ihmisen yliherruutta ja tuomitsemisoikeutta”. Jos tuomarit väittäisivät sen johtavan vain huligaanien temmeltämiseen, Järnefeltin vastaus kuuluisi: ”lakatkaa te ensin maata omistamasta ja kapitaalia kokoomasta ja tulkaa sitten kysymään minulta, mimmoiseksi maailma on muuttunut”. Jännitys kävi kuitenkin siinä määrin kirjailijan hermoille, että toisessa kirjauksessaan hän toivoi Jumalan pakottavan hänet vankeuteen, rukoilevansa pakkoa ja toivovansa joutuvan vankilaan ”ikipäiviksi”.¹⁸⁵

Oikeuskäsittelyä lykättiin taas vastaajan poissaolon vuoksi. Toinen kanssasyytettynä olleista räätäleistä, jota Järnefelt ei tuntenut, oli oikeudessa paikalla ja toimeenpani siellä hysteerisen kohtauksen. Kirjailija katsoi räätälin toimineen väärin, mutta oli myös kiitollinen, että tämä oli pannut tappeluksi hänen puolestaan. Järnefelt halusi rohkaista räätälin mieltä, ”selittää, että hän on kuolleitten ihmisten joukossa, joita ei tarvitse pelätä” sekä herättää ”hänet Jumalan valtakunnan ymmärtämiseen”. Lakiin hän suhtautui kertakaikkisen kielteisesti ja kirjoitti päiväkirjaansa:

Laki on vallassa olevan luokan tahdon ilmaus. Se on aina kirjoitettu laki, sillä sitä ei muuten alaluokka tunnustaisi laiksi. Jotta todellinen laki syntyisi, pitäisi ensin tulla sovinto ylä- ja alaluokan välille. Maan pitäisi tulla yhteiseksi, yksityinen kapitaali hävittää. Mutta silloin tulisikin kirjoitettu laki tarpeettomaksi, se olisi sydämissä. Kirjoitettu laki on aina vain yksipuolinen, vallassa olijan säätämä laki, siis se ei ole ensinkään laki.¹⁸⁶

Sovintoa ei kuitenkaan ollut näköpiirissä. Vuoden lähestyessä loppuaan tuli suurlakko, ja vallankumouksen kehittyminen luokkien väliseksi aseelliseksi valtataisteluksi alkoi näyttää väistämättömältä. Järnefeltin henkinen hyvinvointi ei sekään osoittanut paranemisen merkkejä, kun tämä alkoi toden teolla painia omaisrakkauten kysymyksen parissa, jota Häkli kutsui kirjailijan elämän traagisimmaksi ristiriidaksi. Evankeliumi oli kehottanut jättämään talonsa ja perheensä Jeesuksen nimes-

184 Häkli 1955, 488.

185 Häkli 1955, 488-489.

186 Häkli 1955, 489.

sä, ja Järnefelt koki yhä vahvemmin, että säilyttääkseen yhteytensä Jumalaan hänen täytyi noudattaa tuota oppia kirjaimelleen. Ristiriita oli siinä, että perheensä jättämällä hän toimisi rakkaudettomasti, mutta hän ratkaisi sen päättelemällä, että olisi perheen palvelemista tehdä totuudenmukaisesti.¹⁸⁷

Lähtemisen ajatus alkoi liittyä myös ajatukseen vankilasta. Järnefeltille vankila tarkoitti viimeistä lähtöä kotoa. Joulukuun alussa hän valvoi öitä ja ajatteli kuinka vankila olisi hänelle vapaaehtoinen kuolema, sillä hän kieltäytyisi syömästä ja pelkkä Jumalan tahdon toteuttaminen olisi hänen ruokansa. Vankilaan joutuminen ja siellä kuoleminen tuntui onnellisemmalta kuin vapaaehtoinen kotinsa jättäminen. Nälkäkuolemaa ajatellessaan hän ei tuntenut huolta perheen jättämisestä, mutta ajatus perheen jättämisestä ja elämään jäämisestä tuntui vääryydeltä, ettei hän olisi läheisistään huolta pitämässä. Kuolema vapauttaisi ristiriidalta.¹⁸⁸

Lähtö tuli joulukuussa, mutta se ei vienyt vankilaan eikä pois läheisistä, päinvastoin. Vihdissä lastenkodissa työskennellyt tytär Liisa oli sairastunut vakavasti. Emmy oli ensimmäiset päivät hoitamassa Liisaa, minkä jälkeen Arvid meni hänen tilalleen, jotta vaimo pääsisi kotiin vielä alaikäisten lasten luokse. Junassa matkalla Vihtiin, joulun alla, kirjailija pohti ristiriitaa siitä, miten tämän tapauksen vuoksi hän saattoi jättää kotinsa nopeastikin, mutta muiden sairaiden tähden ei voisi samalla tavalla lähteä. Tämä epäjohdonmukaisuus sai Järnefeltin pyytämään jumalalta johdatusta ja pakottamista. Liisalla oli lavantaudin lisäksi aivokuume ja vatsahaava, ja joulu oli hirvein, mitä Järnefelt oli koskaan kokenut. Häkli muotoili joulutunnelman niin, että ”tuskiensa tulella tapahtuu sekä hoitajan että potilaan henkinen kirkastuminen”.¹⁸⁹

Seuraavat viikot kuluivat Liisaa hoitaessa, minkä takia loppiaisaatolle lykätty oikeudenkäynti siirtyi taas kuukaudella, jolloin puolestaan vastapuhjennut sisällissota esti istunnon. Liisan tilanne oli toivoton, ja helmikuun puolivälissä Järnefelt sai ”sisäisen käskyn” viedä tyttärensä kotiin, mikä tuntui mielettömältä, mutta hän ajatteli suovansa lapselleen mahdollisuuden kuolla kotona. Hän joutui tinkimään periaatteistaan hakiessaan matkaluvan Vihdin vallankumoukselliselta keskusneuvostolta. Riutunut Liisa oli höyhenenkevyt, kun Järnefelt nosti tämän rekeen viimeiselle kotimatkalle. Matkan varrella aseistautuneet kaartilaiset pistimineen pysäyttivät heidät useaan otteeseen, mutta lupalapun turvin tarkastuspisteet sujuivat ongelmitta ja he pääsivät kotiin.

187 Häkli 1955, 489-490.

188 Häkli 1955, 490-491.

189 Häkli 1955, 491.

Lääkäri ei antanut toivoa, mutta kuin ihmeen kaupalla Liisan voimat alkoivat hiljalleen palautua. Myös sota tuli entistä lähemmäs, kun ensin punakaartin lentävä osasto Kouvolan seudulla teloitti Isohiiden veljekset näiden kieltäytyttyä tarttumasta aseeseen, ja sitten saksalaiset tulivat Lohjalle ja Virkkalaan, ajaen punakaartin pakosalle. Punaisten panssarijuna suojausi perääntymistä ja saksalaisten tykkiresiinat paukkuivat. Jäät täyttyivät ihmisistä vähine omaisuuksineen, osa meni itään, osa metsiin. Kirjailijan kotiin tuli kolmisenkymmentä pakolaista, jotka autoivat arjen töissä. Taistelujen jälkeen kuului enää yksittäisiä laukauksia, kun sotilaat teloittivat vangiksi jääneitä, Järnefeltille tuttuja paikallisia. Lopulta sota vaimeni ja kylä oli kuin kuollut, ihmiset hävinneet, tehtaat pysähtyneet. Kuoleman koettellessa ympäröivää maailmaa Järnefeltin oma perhe oli säästynyt. Mutta vaikka yhteiskunta oli kokenut dramaattisen ja traumaattisen muutoksen, ei tuomiolaitos ollut unohtanut Järnefeltiäkään.¹⁹⁰

Lopulta oikeutta istuttiin tammikuussa 1919, mutta Järnefelt ei edelleenkään suostunut menemään paikalle. Käsittely tehtiin ilman syytettyä ja tuomioksi tuli kaksi kuukautta vankeutta. Oikeudenkäyntiä seuraavana päivänä Järnefelt meni Helsinkiin äitinsä syntymäpäiväjuhliä varten, kun tämä oli täyttämässä 80 vuotta. Kirjailija oli hyvällä tuulella eikä suunnitellut enää nälkäkuolemaa, vaan odotti vangitsemistaan eikä huolehtinut tulevaisuudesta, koittaen ”vain nykyisyydessä elää parempaa minuuttani, silloin on kovin ihanaa ottaa vastaan kaikkea, mikä suvaitsee vastaan tulla”. Hetkessä eläminen oli nyt se ihmisille annettu onni, jota nämä eivät hyväkseen käyttäneet.¹⁹¹

Järnefelt kuuli ettei häntä tulla vangitsemaan ainakaan kuukauteen, jolloin hän palasi kotiinsa ja tuli vasta kuukauden päästä takaisin Helsinkiin odottelemaan vangitsemistaan, majoillen vuoroin äitinsä ja vuoroin Helsingin Sanomien ulkomaanosaston toimittajana työskennelleen poikansa Eeron luona. Vangitsemista ei taaskaan tullut, kun tuli uutinen armahduksesta, vankilan voisi välttää maksamalla sata markkaa sakkoa. Järnefelt ei missään nimessä suostunut maksamaan sakkoa, sillä se olisi saanut hänet tunnustamaan itsensä rikolliseksi, mitä hän piti petollisena juonena, mutta pohti myös sitä, että kenties taustalla oli aito hyväntahtoinen armahdus, jossa sakon turvin katsottiin ettei armahdus perustunut ”johonkin lausuntoon minun ’järkeni tilasta’”.¹⁹²

Sakko jäi maksamatta ja maaliskuussa Järnefelt toteutti aikeensa lähteä kotoa. Hän kulki toista kuukautta pitkin eteläistä Suomea talosta toiseen, auttamassa ihmisiä arjen askareissa ja juttelemassa

190 Häkli 1955, 492-493.

191 Häkli 1955, 496.

192 Häkli 1955, 496.

heidän kanssaan, mitään heiltä pyytämättä. Ehtipä välissä tunkeutua myös Suojeluskunnan kutsuntoihin julistamaan rauhansanomaa. Pari viikkoa kotiinpaluun jälkeen, 13. toukokuuta, poliisi soitti Järnefeltille ja käski olemaan asemalla seuraavana aamuna, hänet vietäisiin Helsinkiin tuomiota istumaan. Asemalla konstaapeli Weckström laittoi kätensä kirjailijan olkapäälle ja julisti tämän vangituksi.

Helsingissä kuljetus sai kuitenkin uuden käänteen, kun asemasillalla vastaan juoksi kaksi hengästyntä etsivää ilmoittamaan, että Järnefelt täytyi välittömästi laskea vapaaksi. Hänet oli vangittu erehdyksessä, tietämättä valtionhoitajana toimineen Mannerheimin antamasta armahduksesta. Kirjailijalle tarjottiin hyvityksenä ilmaista paluumatkaa, jota hän ei ottanut vastaan, olihan hän päässyt maksutta Helsinkiin, mikä oli oikein mukavaa, kun samana päivänä kaupungissa oli tolstoilaisten kokous, johon tulisi myös isovelji Kasper ja äiti Elisabeth. Kokouksesta tuli juhla, jossa Järnefelt piti esitelmän. ”Hauska kokous”, merkitsi päiväkirjaansa harmaantunut, vanha mutta vapaa mies.¹⁹³

193 Häkli 1955, 500-509. Karkama 2010a, 510-511.

Anarkistit ovat kaiken suhteen oikeassa, niin vallitsevan järjestyksen torjumisessa kuin siinä, että ilman esivaltaa ei voisi olla pahempaa väkivaltaa kuin vallitsevissa olosuhteissa esivallan käyttämä väkivalta. He erehtyvät vain kuvitellessaan, että anarkia voitaisiin saavuttaa vallankumouksella.

– Leo Tolstoi¹⁹⁴

Ainoastaan anarkistit olivat perinpohjin ja oikein käsittäneet lain järjestämän väkivallan epäpyhyden. Ainoastaan heillä olikin täysi totuus sydämissään. Mutta heidän keinonsa olivat väkivaltaisia ja verisiä, ja ne myöskin sisälsivät vääryyttä. Semmoisia keinoja ei saanut käyttää yhdenvertaisuuden aatteen toteuttamiseksi.

- Arvid Järnefelt¹⁹⁵

4. Anarkismi

Kun Järnefeltin toimintaa ja ajatuksia lähdetään sijoittamaan eurooppalaiseen aateperinteeseen, jo aikalaiset totesivat sen edustavan jonkinlaista anarkismia. Se istuu hyvin myös Tolstoihin, sillä poliittisten aatteiden saralla tolstoilaisuus on läheisimmin liitetty juuri anarkismiin. Anarkismi on kuitenkin käsitteenä epämääräinen ja sitä on tavattu käyttää ylimalkaisesti kuvaamaan kaikkea kaotisuutta, terroristisia menetelmiä tai mitä tahansa kuritonta esivallan vastustamista. Toisinaan sitä on pidetty synonyymina täydelle mielivallalle ja epäjärjestykselle. Anarkismi on kuitenkin myös eurooppalaisesta aateperinteestä ammentava yhteiskunnallinen ideologia, joka voidaan määritellä sen keskeisten, yleisesti tunnustettujen ajattelijoiden kautta. Näin ollen Järnefeltin anarkismia ja anarkistisuutta ei tule johtaa vain tämän omavaltaisista menetelmistä, vaan sekä Järnefeltin ajatukset että teot tulee vertailua varten heijastaa toista maailmansotaa edeltäneen klassisen anarkismin aateperintöön.

Tolstoilaisuutta ja anarkismia yhdistää sekin, että molempien kukoistuskausi oli 1900-luvun taitteessa ja niiden kohtalona oli pitkälti jauhautua ensimmäisen maailmansodan rattaisiin, paitsi Espanjas-

194 Knowles 2004, 271.

195 Järnefelt 1894, 54.

sa, jossa anarkismi kasvoi ja kehittyi aina toiseen maailmansotaan asti. Anarkismi koki kuitenkin uuden nousun 1960-luvun kansalaisliikkeiden myötä ja on siitä asti kehittynyt ajan mukana teoreettis-käytännöllisenä liikehdintänä, joka marginaalisesta asemastaan huolimatta on saavuttanut sijansa yhteiskunnallisesti jossain määrin relevanttina ja legitiiminä oppirakennelmana, etenkin marxismin leninismien romahdettua Neuvostoliiton hajoamisen myötä.

Tolstoilaisuus ei ole kokenut tällaista uutta nousua, minkä takia se on jäänyt pelkäksi historialliseksi kuriositeetiksi. Se on heikentänyt tolstoilaisuuden ja anarkismin suhteen käsittelyä, mikä on jäänyt vähintäänkin epämääräiseksi. Tolstoilaisuuden tunnusmerkkinä kun yleensä pidetään kahta Järnefeltin toimissakin vahvasti näkynyttä asiaa, kristillistä uskonnollisuutta ja ehdotonta väkivallattomuutta, jotka kummatkin istuvat kovin huonosti yleiseen käsitykseen anarkismista, jonka lähtökohtina tavataan katsoa olevan yhdistelmä ateistista tieteellistä rationalismia sekä laista ja säädyllisistä moraalisisista rajoitteista piittaamattomia väkivaltaisista toimintamenetelmiä. Klassinen karikatyyri anarkistista onkin ollut 1900-luvun taitteen iskuista ja attentaateista muodostunut käsitys varjoissa hiipivästä pomminheittäjästä.

Viimeisen puolen vuosisadan uusanarkismi ei ole uusintanut näitä vanhoja hahmoja, mutta tilalle on tullut uusi ateistisen ja väkivaltaisen toiminnan kuva. Anarkismi on elänyt ja kehittynyt ennen kaikkea yliopistojen ja aktivistiliikkeiden piirissä, jolloin sen teoreettista puolta on määrittänyt tieteellinen ja ateistinen yhteiskunnallis-humanistinen rationalismi ja käytännöllistä puolta erilaiset suoran toiminnan protestiliikkeet, joiden näkyvimpinä muotoina on ollut alistavaksi koettuun omaisuuteen ja rakenteisiin kohdistuva vahingonteko sekä mielenosoitukset ja etenkin mellakointi. Kuva mustapartaisesta pomminheittäjästä on korvautunut kuvalla intomielisestä nuoresta alakulttuuriradikaalista, joka ei epäröi rikkoa lakia ja omaisuutta käydessään mielestään oikeamielistä taistelua yhteiskunnallisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puolesta. Tähänkään kuvaan ei kovin hyvin istu ajatus harmaasta herrasmiehestä vaatimassa ehdotonta väkivallattomuutta jumalan ja Jeesuksen nimissä.

Klassisen anarkismin kiistatta keskeisimmiksi ajattelijoiksi voidaan nostaa ranskalainen Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) sekä venäläiset Mihail Bakunin (1814-1876) ja Pjotr Kropotkin (1842-1921). Heidän kauttaan päästään lähemmin tarkastelemaan myös Leo Tolstoin (1828-1910) elämää ja ajatuksia. Alustavan katsannon painopisteenä on anarkismin sosiaalis-taloudellinen puoli, minkä jälkeen katsotaan vielä erikseen klassisen anarkismin suhdetta uskontoon ja väkivaltaan, jotta pääs-

tään tekemään riittävä arvio Tolstoin ja Arvid Järnefeltin (1861-1932) istumisesta anarkismin aateperintöön.

4.1. Köyhästä maalaisesta renegaattiruhtinaaseen

Anarkisti oli aiemmin ollut pelkkä haukkumasana kaaoksen kannattajille, mutta ensimmäinen itseään anarkistiksi kutsunut ajattelija oli ranskalainen Pierre-Joseph Proudhon, juravuorten maaseudun köyhistä oloista tullut lukenut työläinen, joka ryhtyi kirjanpainajaksi opintien noustua pystyyn varattomuuden vuoksi. Hän luki ahkerasti valistus- ja muuta ajan kirjallisuutta, tutustuen henkilökohtaisesti muun muassa Charles Fourieriin, tunnettuun utopistisocialistiin. Kirjassaan ”*Mitä on omaisuus?*” Proudhon sanoi sen olevan varkautta ja kutsui anarkiaa luonnolliseksi järjestykseksi.¹⁹⁶

Taustalla oli osaltaan Ranskan 1830 vallankumouksesta alkanut kansalaiskuninkaan aikakausi, joka ei ollut luvattua liberalistista utopiaa vaan silkkaa ahneutta, korruptiota, eriarvoisuutta ja mammonanpalvontaa. Proudhonin mielestä jokaisella tuli olla oikeus työhön ja työnsä tulokseen, mutta ei oikeutta omistaa toisten työtä tai sen edellytyksiä. Ihmisten tuli elää omalla työllään, ei omistamalla, ja oikeus työvälineisiin ja raaka-aineisiin tuli olla yhteinen, sillä ne perustuivat aikaisempien sukupolvien tekemään työhön, mikä Proudhonille muodosti todellisen lisäarvon, minkä lisäksi työn tekeminen yhdessä oli tehokkaampaa kuin yksin.¹⁹⁷

Proudhon ei kuitenkaan kannattanut kommunismia, koska katsoi sen olevan sortoa ja orjuutta, joka tekisi yhteiskunnasta omistajan kaikelle, jolloin työstä tulisi merkityksetöntä pakkotyötä, yhteiskunnasta tyrannia ja poliisista inkvisitio. Omaisuuden ja kommunismin synteesinä hän näki vapauden, jossa yhteiskunta rakentuisi pientuottajien vapaiden sopimusten varaan, jossa jokainen hallitsisi omaa työtään, mutta kenelläkään ei olisi oikeutta omaisuuteen, jonka turvin voisi hallita toisten työtä. Suuremmissa kokonaisuuksissa työntekijät muodostaisivat vapaita yhdistyksiä hallinnoimaan tuotantoa.¹⁹⁸

Proudhonille tällaisessa yhteiskunnassa kukoistaisi tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, itsenäisyys ja yksilöllisyys, se olisi itsehallintoa ja näin ollen anarkiaa, luonnollinen ja järkevä järjestys. Vapaat yhteisöt eli kommuunit muodostaisivat sopimuksilla federaatioita toisten yhteisöjen kanssa, niin että

196 Woodcock 1987, 1-44.

197 Kelley & Smith 2008, xi. Woodcock 1987, 47-48.

198 Woodcock 1987, 48-51. Proudhon 2008. 197.

federaatiolla ei olisi toimeenpanovaltaa vaan pelkästään koordinoiva ja ohjaava rooli, vallan ollessa mahdollisimman hajautettu. Mitä korkeammalla federaatiotasolla oltaisiin, sitä vähemmän siellä tuli olla valtaa, ja edustajien piti olla aina vaihdettavissa välittömästi, mikäli nämä ylittivät mandaattinsa. Millä tahansa federaation osatekijällä tuli olla milloin tahansa oikeus irtaantua siitä.¹⁹⁹

Kaiken perustana olisi suvereeni yksilö, mihin liittyen Proudhon katsoi jo nuorena tehneensä oivaluksen, että toisin kuin kielitieteilijät olivat esittäneet, kaikkien kielten tärkein sana ei ollut *olla* vaan *minä*. Kirjeenvaihdossaan nuoren Karl Marxin kanssa Proudhon korosti, että olisi tärkeää olla luomatta uusia dogmeja vanhojen tilalle, ja pysyä avoimena uusille ajatuksille, niin ettei mikään kysymys olisi koskaan loppuun käsitelty. Kun Proudhonia syytettiin siitä, että tämä lietsoi vallankumousta kyseenalaistamalla omaisuuden, hän vastasi ettei kuulu mihinkään puolueeseen, havittele seuraajia, ole perustamassa mitään lahkkoa tai ryhtymässä miksikään johtajaksi, vaikka hänelle sellaista paikkaa tarjottaisiinkin, koska ei halunnut orjuuttaa itseään.²⁰⁰

Vuoden 1848 vallankumouksen jälkeen Proudhon tosin asettui ehdolle ja tuli valituksi parlamenttiin, minkä hän nopeasti tuomitsi havaittuaan sen vieraannuttavan hänet työläisten arjesta ja elämästä. Hän kutsui politiikkaan osallistumista ”käsien pesemiseksi paskalla”. Parlamenttiuransa jälkeen Proudhon alkoi puuhata kansanpankkia, jossa työläiset luotottaisivat toisiaan, mutta hanke hyytyi Proudhonin jouduttua vankilaan kirjoitustensa johdosta. Vankilaolot olivat siinä määrin kohtuulliset, että hän pystyi kuitenkin sieltä käsin pitämään kirjallisesti tuottavimman kautensa.²⁰¹

Talousajatteluaan Proudhon kutsui mutualismiksi, minkä nimen oli ottanut lyonilaisten teollisuustyöläisten ryhmältä, joihin hän oli tutustunut asuessaan kaupungissa 1840-luvun alussa. Talous oli Proudhonille aina politiikkaa tärkeämpää, ja viimeisinä vuosinaan hän organisoi vaaliboikotin, jonka ympärille ei kuitenkaan syntynyt mitään pysyvää liikettä. Seuraajia hän kuitenkin sai, ja Proudhonin kannattajilla oli merkittävä rooli sekä kansainvälisen työmiesliiton synnyssä että Pariisin kommuunissa.²⁰²

Proudhon ei ollut ajatuksissaan johdonmukainen ja julisti ylpeästi olevansa ristiriitojen mies. Hän sanoi kuinka kukaan ei voi rehellisesti olla johdonmukainen itsensä kanssa vuodesta toiseen. Proud-

199 Marshall 2010, 252-253.

200 Woodcock 1987, 53, 92-93.

201 Woodcock 1987, xv, 122-123, 129, 141-144, 181.

202 Marshall 2010, 244-245,

honin kirjoitustyyliä on kuvattu erikoiseksi sekoitukseksi ”abstraktia logiikkaa ja agitaatiota, perinteistä oppineisuutta ja matemaattista laskelmointia, anekdootteja ja analyysia, sarkasmia ja totista tuomitsemista sekä ylevää idealismia ja katkeraa yhteiskuntakritiikkiä”.²⁰³ Se oli siinä määrin vaikeaselkoista, että ensimmäisiä kirjoja seurannut syyte kansankiihotuksesta kaatui, kun oikeus piti Proudhonin ajatuksia liian hankalina ymmärtää.²⁰⁴ Joku niitä kuitenkin katsoi ymmärtävänsä, sillä kaikesta huolimatta Proudhon onnistui luomaan poliittisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen ajattelun perinteen, joka on kestänyt näihin päiviin saakka. George Woodcock kirjoitti paitsi klassisen anarkismin historiikin, myös Proudhonin elämäkerran, ja totesi kaikkien anarkismin perusajatusten löytyvän Proudhonin kirjoista.²⁰⁵

Mihail Bakunin oli venäläinen aatelismies, joka valistushenkisen kotikasvatuksen saatuaan lähti Berliiniin opiskelemaan ja radikalisoitui Hegelistä. Pariisissa hän ystäväystyi Proudhonin kanssa ja osallistui vuoden 1848 tapahtumiin Pariisiin lisäksi myös Prahassa ja Dresdenissä, minkä seurauksena virui vuosia vankilassa, kunnes 1860-luvun taitteessa pakeni Siperiasta Yhdysvaltojen kautta läntiseen Eurooppaan puuhailemaan vallankumouksellisia salaseuroja vauraiden tukijoidensa mahdollistamassa huvila-arjessa. Bakuninin kerhot olivat järjestään farsseja, joissa diktatoristen organisaatiokaavioiden ja suurten julistusten takana ollut todellisuus oli lähinnä mestari muutaman kaverinsa kanssa juomassa saamansa lahjoitukset. Hänen ajattelussaan oli ollut vahvasti kansallisromanttinen viire, mutta Italiassa 1860-luvun alkupuolella hän näki miten Mazzinin ja Garibaldin kansallinen vallankumous ei ollut poistanut sortoa ja eriarvoisuutta, jolloin Bakunin alkoi kääntämään selkäänsä nationalismille ja lähestymään anarkismia ja sosialismia.²⁰⁶

Bakuninin viimeinen salaseura oli *Kansainvälinen veljeskunta*, jonka ohjelmaksi 1866 kirjoitettua *Vallankumouksen katekismusta* on pidetty anarkistiliikkeen perustavana henkisenä ohjelmajulistuksena.²⁰⁷ Se oli sekava ja ristiriitainen, mutta siitä on ongittavissa tietyt perusperiaatteet. Yhteiskunnan perusyksikkönä tulisi olla vapaa kommuuni, johon kuulumisen olisi yksilölle vapaaehtoista. Jokaisen tulisi saada voida irtaantua yhteisöön osallistumisesta ja sen tarjoamasta turvasta, kunhan pystyisi elämään alistamatta muita. Vapaassa kommuunissa päätösvalta jaettaisiin aikuisten kesken

203 Kelley & Smith 2008, xxviii.

204 Woodcock 1987, xiii, 66.

205 Woodcock 1987, xvii-xviii.

206 Carr 1961, 333-335. Woodcock 1962, 156. Shatz 2005b, xiii-xxii.

207 Dolgoff 1971, 73. Carr 1961, 333-334. Leier 2006, 192. Marshall 2010, 276-277. Kyseessä on eri dokumentti, kuin Sergei Netsjaevin myöhemmin julkaisema *Vallankumouksellisen katekismus*, johon osallistumisesta Bakuninia syytettiin.

tasaa yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella sukupuoleen katsomatta, avioliitot olisivat täysin vapaasti sovittavissa ja lapset olemassa itseään, ei vanhempiaan tai yhteiskuntaa varten. Uskonto olisi yksityisasia ja yhteisö huolehtisi hoivasta ja koulutuksesta, joka perustuisi tieteelliseen rationalismiin ja ateismiin. Keskitetty valtio, vakinainen armeija ja valtiollinen poliisi lakkautettaisiin. Vapaa kommuuni säätäisi itse lakinsa, valitsisi virkamiehensä suoralla vaalilla ja yhdistyisi toisten kommuunien kanssa autonomiseksi maakunniksi, jotka muodostaisivat vapaan kansallisen federaation, joka puolestaan olisi osa kansainvälistä konfедераatiota, jossa liikkuminen ja kaupankäynti olisi täysin vapaata. Yhteiskunnan tulisi järjestyä alhaalta ylös ja periferiasta keskukseen vapaiden ja tasa-arvoisten yksilöiden sekä näiden muodostamien yhteenliittymien varaan. Tasa-arvo ei olisi vapaata ja aitoa ellei se ulottuisi myös talouteen, jossa perustana olisi työn tekijöiden vapaa yhteistoiminta sekä maan, luonnonvarojen ja tuotantovälineiden yhteisomistus, jossa oikeus maahan syntyy sen viljelemisestä ja oikeus tuotantovälineisiin niiden käyttämisestä omalla työllä, jolla jokaisen työhön kykenevän tulisi itsensä elättää.²⁰⁸

Kun veljeskunnasta ei tullut mitään, Bakunin muutti 1867 Italiasta Sveitsiin, jossa hän osallistui vastaperustetun *Rauhan ja vapauden liiton* toimintaan ja koitti saada sen suunnattua vallankumoukselliseen suuntaan. Liitto oli perustettu estämään sotaa Preussin ja Ranskan välillä, ja sen tavoitteena oli Euroopan Yhdysvallat. Bakunin tuli valituksi liiton keskuskomiteaan, mutta kun pohjimmiltaan porvarillinen ja maltillinen järjestö piti Bakuninin ehdotuksia ja suunnitelmia liian radikaaleina, hän erosi liitosta 1868 ja perusti lähimpien tukijoidensa kanssa *Sosialistisen demokratian kansainvälisen allianssin*, joka otti ohjelmansa pitkälti *Kansainväliseltä veljeskunnalta*, mutta diktatorisen keskusjohton ja täydellisen kurin sijaan perustui itsenäisiin paikallisorganisaatioihin. Keskusneuvostolla olisi vain koordinoiva rooli ilman toimeenpanovaltaa. Allianssi ei jäänyt pelkäksi ryypymiseksi vaan alkoi saada jäseniä eri puolilta eteläistä ja keskistä Eurooppaa.²⁰⁹

Bakunin yritti saada allianssin liitettyä osaksi *Kansainvälistä työmiesliittoa*, eli internationaalia, mutta kun se ei käynyt päinsä, allianssi lakkautettiin muodollisesti ja sen osastot liittyivät internationaaliin suoraan. Internationaalista tuli näyttämö kahden voimahahmon välillä, kun työmiesliiton johtoon ei voinut mahtua kuin yksi porvari kerrallaan. Marx ja tämän seuraajat halusivat järjestää työväen puolueeksi, joka ottaisi valtiovallan haltuun ja toteuttaisi kommunistisen yhteiskunnan käyttämällä valtiota proletariaatin diktatuurina. Bakunin taas vastusti valtiovallan käyttämistä, ja hänelle vapaus ilman sosialismia oli etuoikeuksia ja eriarvoisuutta, sosialismi ilman vapautta taas or-

208 Dolgoff 1971, 76-97.

209 Carr 1961, 335-336, 341-362. Marshall 2010, 279-280.

juutta ja raakuutta. Bakuninin synteesi oli alhaalta käsin ilman pakkovaltaa järjestäytyvä anarkistinen sosialismi, kuten hän sitä kutsui, mikä sai kannatusta etenkin allianssin tukialueilla, mutta Marx seuraajineen onnistui lopulta erottamaan Bakuninin ja tämän kannattajat internationaalista, jolloin nämä jatkoivat omassa, anarkistisessa federaatiossaan.²¹⁰

Bakunin omaksui Marxilta suuren osan kapitalismin kritiikistään ja arvosti suuresti tämän oppineisuutta, katsoen oman sosialisminsa olevan puhtaasti vaistonvaraista. Hän ei kuitenkaan arvostanut Marxin menetelmiä. Heidän suhtautumista toisiinsa kuvaa Bakuninin kommentti siitä, että Marx oli täysin oikeassa kutsuessaan häntä tunteelliseksi idealistiksi, ja hän oli täysin oikeassa kutsuessaan Marxia kieroksi, petolliseksi ja turhamaiseksi mieheksi. Bakunin katsoi Proudhonin ymmärtäneen vapautta paremmin kuin Marx, minkä seurauksena Bakuninin ajattelua on kutsuttu synteetiksi Proudhonin politiikkaa ja Marxin taloutta.²¹¹

Suurten teosten sijaan Bakunin sai kirjoitettua valmiiksi asti vain yhden kirjan, ja muuten hän jätti jälkeensä vain julistuksia, luonnoksia, kirjeitä sekä yksittäisiä artikkeleita. Hän ei ollut millään tapaa systemaattinen ajatuksissaan ja toimissaan eikä ollut kiinnostunut historian lainalaisuuksista, vaan katsoi ihmisten tekevän itse kohtalonsa. Hän oli vetovoimaisena ja innostavana puhujana tunnettu toiminnan mies, joka säilytti loppuun asti lapsenomaisen innokkuutensa. Bakuninin merkittävimpin perintö oli saada idulleen anarkismi kansainvälisenä liikkeenä, jonka jatkaminen ja kehittäminen jäi nuorempien kontolle.²¹²

Pjotr Kropotkin oli kolmisenkymmentä vuotta Bakuninia nuorempi venäläinen, Rurikin sukuun syntynyt ylhäisaatelinen ruhtinas. Hän kävi nuorena sotilaskoulua ja luki runsaasti valistuskirjallisuutta. Parikymppinen Kropotkin lähti kasakaksi Siperiaan 1860-luvun alussa, suunnitellen pystyvän tekemään yhteiskunnallisia uudistuksia, minkä suhteen joutui pettymään. Eräs Siperiaan karkotettu radikaali kuitenkin antoi Kropotkinille luettavaksi Proudhonia, mitä kautta hän tutustui anarkismiin. Siperiassa hän teki myös laajoja maantieteellisiä tutkimuksia, jotka saivat tunnustusta laadustaan, minkä seurauksena hän erosi armeijasta ja lähti Pietariin opiskelemaan. Kropotkin ei kuitenkaan jatkanut tarjotulla tutkijanurallakaan, vaan koki tärkeämmäksi levittää jo olemassa olevaa tietoa kansan pariin. Hän liittyi internationaaliin vieraillessaan Sveitsissä 1872, mutta ei pitänyt sen

210 Marshall 2010, 280-283, 301-302. Shatz 2005b, xxvii. Internationaaliriidan kattava käsittely Eckhardt 2016.

211 Marshall 2010, 270, 295. Shatz 2005b, xvii.

212 Shatz 2005b, xxv-xxvi. Marshall 2010, 306. Dolgoff 2002, 6. Avrich 2005, 20-21.

tarjoamasta sosialismista. Kropotkin tunnustautui anarkistiksi perehdyttyään internationaalista erotetun Juran federaation ohjelmaan.²¹³

Poliittinen radikalismi vei Kropotkinin vankilaan Venäjällä, mutta aatelistaustansa turvin hän sai erioikeuksia ja onnistui 1876 pakenemaan länteen, jossa toimi aktiivisesti kansainvälisessä anarkistiliikkeessä, asuen niin Sveitsissä, Ranskassa kuin Englannissa. Kropotkin toi tiedemiehen lähestymistapansa mukanaan anarkismiin. Historiaa tutkiessaan hän löysi valtiottoman yhteisöllisyyden malleja kivikaudelta keskiajan kaupunkeihin, ja luontoa tutkiessaan esitti evoluution kantavan voiman olevan yhteistyö ja keskinäinen apu, ei kilpailu. Historialla ei hänelle ollut mitään determinististä suuntaa, vaan sivilisaation historia oli ollut jatkuvaa köydenvetoa kahden jännitteen välillä, joita hän kutsui roomalaiseksi ja populistiseksi, kansanomaiseksi. Siinä missä edellinen oli imperiaalista ja autoritaarista, jälkimmäinen oli federalistista ja vapaudellista, libertaarista.²¹⁴

Bakunin ja tämän kollektivismiksi kutsuttu anarkismi oli lähtenyt siitä, että jokaisen tulee saada tuotannon tuloksia tekemänsä työn mukaan, mutta Kropotkin katsoi, että koska kaikki vauraus oli ylisukupolvisen kollektiivisen työn tulosta, yksittäisen työpanoksen arvon täsmällinen määrittäminen oikeudenmukaisesti ei olisi mahdollista. Tämän takia talous tulisi järjestää niin, että jokainen antaisi kykyjensä mukaan ja saisi tarpeidensa mukaan, ihmisten keskinäisen avun ja vapaan yhteistyön pohjalta. Se oli anarkistista kommunismia, josta tuli klassisen anarkismin keskeisin oppi 1880-luvulta alkaen.²¹⁵

Kropotkinin mielestä aikaisemmat vallankumoukset olivat epäonnistuneet, koska ne eivät olleet onnistuneet ratkaisemaan leipäkysymystä. Vallankumous saattoi onnistua vain, jos ihmiset saivat ruokaa pöytään. Tieteen, teknologian ja tekniikoiden kehityksen tuli vapauttaa ihmiset tarpeettomalta raatamiselta, kun fyysinen ja henkinen työ yhdistyisi hajautetussa tuotantomallissa, missä pellot, puutarhat, tehtaat ja verstaat muodostaisivat orgaanisen kokonaisuuden talouden perustaksi. Kropotkin laski, että jos työ jaettaisiin oikeudenmukaisesti, viisi tuntia päivässä riittäisi tuottamaan kaikille sivistyneen yhteiskunnan jäsenille runsaan ja monipuolisen ravinnon sekä yleisesti ottaen sellaisen elämismukavuuden, mikä oli ollut vain etuoikeutettujen luokkien osana. Vastakohtana Proudhonin ristiriitaisuudelle ja Bakuninin impulsiivisuudelle Kropotkin oli systemaattinen ja johdonmukainen

213 Woodcock 1990, 13-58, 93-96, 109-119. Marshall 2010, 309-311.

214 Woodcock 1962, 23-26. Woodcock 1990, 122-144. Marshall 2010, 4. Shatz 2005a, xvii-xviii.

215 Shatz 2005a, xvi.

ajattelija, joka perusteli näkemyksensä rationalistisella logiikalla, vetosi uusimpiin tutkimuksiin tieteen eri osa-alueilta ja tarjosi tuekseen yksityiskohtaisia lukuja ja laskelmia.²¹⁶

Kun anarkisteilta puuttui marxilaisten deterministinen historiakäsitys, päämäärä ei ollut pitkälle järjestäytynyt ja keskitetty valtiollis-teollinen tuotantokoneisto kehityksen huippuna vaan spontaanimpi ja maanläheisempi, hajautettu ja yksinkertaisempi yhteiskuntamalli.²¹⁷ Woodcockin mukaan anarkistit hakivat yhteiskunnan suurta yksinkertaistamista niin päätöksenteon kuin tuotannon saroilla, ja näkee sen taustalla moraalisen käsityksen yksinkertaisen ja askeettisen elämän hyveellisyydestä. Vaikka Kropotkin puhui ”ylellisyyksien tarpeesta”, hän ei tarkoittanut materiaalista ylellisyyttä vaan mahdollisuutta käyttää aikaa tieteen ja taiteen hengellisiin ylellisyyksiin siinä kohtaa kun materiaaliset perustarpeet on turvattu.²¹⁸

Woodcock esittää anarkistien merkittävimmän kannatuspohjan löytyneen 1800-luvun mekanisaation ja yhdenmukaistamisen ulkopuolelle jääneistä väestöryhmistä, jotka eivät mahtuneet Marxin selvärajaiseen luokkajakoon.²¹⁹ Siinä missä Marxille teollinen työväestö oli tuotantoasemastaan johtuen kaikista tärkein luokka, vallankumouksen tekijä, anarkisteilla ei ollut tällaista yhden ryhmän nousua muita tärkeämmäksi. Bakuninille yhden työläisryhmän nostaminen muita tärkeämmäksi tarkoitti työväestön sisäistä aristokratiaa, joka tulisi keskiluokkaisten arvojen korruptoimaksi. Teollisen työväestön lisäksi anarkistit ammensivat etenkin maarahvaasta ja yleisesti ottaen kaikista osattomista ja sorretuista.²²⁰

Woodcockin mukaan anarkistien sopeutumattomuus uuteen tuotantotekniseen keskittävään logiikkaan saattaa osittain selittyä keskeisten varhaisajattelijoiden taustalla. Proudhon tuli maalaisesta työväestöstä, joka oli ollut köyhää mutta vapaata ikimuistoisista ajoista asti, Bakunin oli alemmaa maalaisaatelia ja Kropotkin ylhäisaatelia. Muutamissa keskeisissä kaupungeissa, kuten Lyonissa ja Barcelonassa, anarkismilla oli vahva kannatus teollisuustyöväestön parissa, mutta muuten kannatuspohjassa korostui käsityöläiset, taiteilijat ja boheemit, sekä yhteiskunnan alimmissa kerroksissa irtolaiset ja pikkurikolliset, missä kohtaa anarkismin ja alamaailman raja oli epämääräinen. Tässä mie-

216 Marshall 2010, 326-331. Shatz 2005a, xvii-xix.

217 Woodcock 1962, 26. Marshall käsittelee samoja teemoja 2010, 14-17.

218 Woodcock 1962, 28-29.

219 Woodcock 1962, 27.

220 Marshall 2010, 26-27, 304. Dolgoff 2002, 294. Shatz 2005b, xxxiii-xxxiv.

lessä anarkismi edusti henkilökohtaista kapinahenkeä, jonka vapauskäsitys ei kunnolla istunut valtioiden taloudellisten olosuhteiden muutokseen.²²¹

Proudhon oli antanut anarkismille idean ja identiteetin, Bakunin lisäsi siihen tunteen ja laittoi sen liikkeeseen, johon Kropotkin tuli ja teki siitä tiedettä. Anarkismin perustajasta ei jää epäselvyyttä, kun muistetaan Bakuninin julistus siitä, miten ”Proudhon on meidän mestarimme, olemme hänelle velkaa kaikesta”, ja kuinka tämän toverit liikkeessä tekivät selväksi, että ”anarkia ei ole Bakuninin keksintö ... Proudhon on anarkian isä”.²²²

Kun tarkastellaan Arvid Järnefeltin elämää, tekoja ja ajatuksia suhteessa anarkismiin, esiin nousee ilmeisiä yhtymäkohtia. Kirjailija vastusti valtiota, kaikkea pakkovaltaa ja yksityistä maanomistusta, kannattaen alhaalta käsin rakentuvaa federatiivista yhteiskuntarakennetta ja yksinkertaista maalaiselämää talouden perustana. Järnefeltin ajatus jumalasta minuudessa muistuttaa Proudhonin käsitystä yksilön suvereniteetista. Yhtäläisyydet eivät ole yllättäviä, kun muistetaan, että Järnefelt tutustui anarkisteihin jo opiskeluaikanaan, ja kirjoitti kuinka häneen teki vaikutuksen se, etteivät anarkistit halunneet valtaa tai yhden ryhmän ylivaltaa muiden yli, vaan yhtäläisiä oikeuksia ja vapautta kaikille.²²³ Järnefelt oli myös usein läsnä, kun vallankumoukselliset kokoukset Helsingissä Kockin johdolla.²²⁴ Epäilemättä hän tunsi Proudhonin, Bakuninin ja Kropotkinin, kun etenkin viimeksimainitun *Taistelu leivästä* myi Suomessa hyvin ja tunnettiin laajalti. Järnefeltin kiistaton oppi-isä oli kuitenkin Tolstoi, jolloin on syytä tarkastella tarkemmin myös Tolstoita ja tämän suhdetta anarkismiin.

4.2. Kummallinen kreivi

Leo Tolstoi syntyi 1828 venäläiseen aatelistiperheeseen. Hän jäi lapsena orvoksi, mutta varttui perheen tiluksilla ja sai sukulaisilta hengellisen kasvatuksen. Valistusajattelijoista Jean-Jacques Rousseau teki suuren vaikutuksen nuoreen Tolstoihin, mutta muuten tämä kävi läpi säädyllistä kasvutarinaansa, johon kuului opiskeluaikojen rietastelu sekä asepalvelus tsaarin armeijassa. Kokemukset Sevastopolin piirityksestä 1850-luvun alkupuolella jättivät Tolstoihin jälkensä ja tämä alkoi suhtautua suurella vastenmielisyydellä sotaan ja väkivaltaa kohtaan, sekä hahmotella väkivallattomuuden

221 Woodcock 1962, 27.

222 Marshall 2010, 236.

223 Järnefelt 1894, 53-54.

224 Tuomikoski 2010, 119.

etiikkaansa, jossa uskonnolla oli keskeinen rooli.²²⁵ Päiväkirjamerkinnässään 1854 hän kuvaili haluaan ”perustaa uusi ... Kristuksen uskonto, josta on riisuttu kaikki dogmit ja mystiikka, käytännön uskonto, joka ei lupaa autuutta jossain tulevassa vaan sen toteuttamista maan päällä”.²²⁶

Tolstoi alkoi ajattelussaan osoittamaan valtionvastaisuutta samoihin aikoihin, kun hän teki ensimmäisen matkansa läntiseen Eurooppaan 1850-luvun puolivälissä. Matkatessaan hän luki kertomakirjallisuutta, evankeliumeja, politiikkaa ja historiaa. Hänen lukemistoonsa kuului myös Proudhonin tuotantoa, todennäköisesti *Mitä on omaisuus*. Palattuaan Tolstoi perusti kokeellisen koulun tilustensa maaorjien lapsille.²²⁷

1860-luvun taitteessa hän teki toisen matkansa läntiseen Eurooppaan, jonka aikana tapasi mm. Proudhonin ja vakuuttui entistä enemmän vapaaehtoisuuteen pohjautuvan koulutuksen hyödyistä. Koulun lisäksi hän perusti palattuaan myös opettajaseminaarin, mutta joutui sulkemaan molemmat katsottuaan aikalaisajattelun liian kankeaksi uudistuksille. Toisen matkan jälkeen Tolstoi tuli myös vastentahtoisesti valituksi seutunsa rauhantuomariksi, missä tehtävässä hän yritti riitoja sovitellesaan ajaa maaorjien asiaa isäntiä vastaan, mutta erosi pestistään koettuaan ettei pystynyt murtamaan vallinneita valtarakenteita. Samalla hän menetti uskonsa kansalaisyhteiskunnan instituutioiden kautta tapahtuvaan vaikuttamiseen.²²⁸

1860- ja 1870-luvuilla Tolstoi kirjoitti kaksi suurteostaan, Proudhonin samannimisen kirjoituksen mukaan nimetyn *Sodan ja rauhan* sekä *Anna Kareninan*, ja suuri osa 1870-lukua kului syvässä jaa-kopinpainissa elämän merkityksellisyydestä, mikä ajoi kirjailijan itsemurhan partaalle. Varsinainen käänne tapahtui 1880-luvun taitteessa, Tolstoin ollessa jo yli viidenkymmenen. Moskovassa vieraillessaan hän tutustui henkilökohtaisesti kaupungin köyhien olosuhteisiin, ja vaikka oli tottunut maa-seutuköyhyyden näkemiseen, kaupunkiköyhyyden kurjuus oli hänelle uutta, yllättävää ja käsittämätöntä. Kyvyttömyys heidän auttamiseensa jätti Tolstoin hämmennyksen ja turhautumisen valtaan.²²⁹

225 Tolstoin elämän ja ajatusten kaari on parhaiten ja ytimekkäimmin kuvattu Alexandres Christoyannopoulosin kirjassa *Tolstoy's Political Thought* (2019) sekä Rob Knowlesin Tolstoita käsittelevässä luvussa hänen kirjassaan *Political Economy from Below* (2004).

226 Knowles 2004, 273.

227 Knowles 2004, 273.

228 Knowles 2004, 273-275

229 Knowles 2004, 275.

Samoihin aikoihin hän kuitenkin tapasi talonpojan nimeltä Sjutajev, joka oli jättänyt yrityksensä Pietarissa, antanut herranrukouksen hengessä anteeksi velallisilleen ja muuttanut paimeneksi maalaiskylään. Sjutajev kehotti Tolstoita luopumaan hyödyttömistä hyväntekeväisyshankkeista ja työskentelemään yhdessä maarahvaan kanssa vastavuoroisen oppimisen hengessä. Tolstoille nuo sanat olivat yksinkertaisuudessaan lähempänä kristinuskon henkeä kuin mikään mitä hän koki siihen asti tehneensä tai sanoneensa, minkä seurauksena Tolstoi alkoi innostuneena opettelemaan suutarintyötä ja maanviljelyä omin käsin, sekä pukeutumaan maalaisen työvaatteisiin.²³⁰

”Otsasi hiessä pitää sinun syömän leipäsi” tuli olemaan Tolstoin uusi perimmäinen laki, jonka hän katsoi olevan kaikkien ihmisten ensimmäinen velvollisuus: ruokkia itsensä omien kättensä työllä. Tolstoi näki tämän leipätyön periaatteen noudattamisen tienä ihmisten väliselle yhtenäisyydelle ja kurjuuden poistamiselle.²³¹ Periaate oli samanaikaisesti sekä moraalinen että uskonnollinen, kaksi asiaa, jotka Tolstoilla linkittyivät erottamattomasti toisiinsa:

uskonto on suhde, jonka ihminen muodostaa oman erillisen persoonansa sekä maailmankaikkeuden ja sen alkuperän äärettömyyden välille. Moraali on tuosta suhteesta juontuva pysyvä ohjenuora elämälle.²³²

Näin ollen Tolstoille uskonto oli jotain, mikä kaikilla ihmisillä väistämättä on, sillä jokaisella on jonkinlainen suhde maailmaan sekä siitä juontuva moraalikäsitelmä. Tästä seurasi myös se, että tuollainen uskonto ei tarvinnut mihinkään kirkollisia rituaaleja ja instituutioita, joita Tolstoi piti väärinä ja haitallisina. Tutkittuaan maailmanuskontoja 1870-luvulla hän oli jo tullut siihen tulokseen, että kaikkien uskontojen taustalla oli pohjimmiltaan yhteinen jumalallinen sanoma. Tolstoille Jumala oli henki ja kaiken lähde, jonka tahdon suurin opettaja oli ollut Jeesus. Tolstoin Jeesus oli kuitenkin vain ihminen, ja Jeesuksen pitäminen jumalana ja rukousten osoittaminen hänelle oli Tolstoille mitä suurinta pyhäinhäväistystä.²³³

Tolstoin uskonto oli hänelle järkioppi, joka tuli olla vaihdettavissa parempien selitysten löytyessä. Sen eettinen perusta oli uskossa yleiseen universaaliin veljesrakkauteen ihmisten välillä, jossa kaikki ovat tasa-arvoisia, suhteet ovat vastavuoroisia ja jossa ei ole sijaa minkäänlaiselle esivallalle tai väkivallalle. Vain tällaisissa olosuhteissa olisi Tolstoin mielestä mahdollista ihmiskunnan olla aidos-

230 Knowles 2004, 275.

231 Knowles 2004, 276.

232 Lainaus otettu Knowles 2004, 278.

233 Knowles 2004, 277-279.

ti vapaa ja saavuttaa onni ja rauha.²³⁴ Hän ei suunnitellut minkäänlaista järjestelmää, vaan katsoi ettei ihmisten välinen yhteistyö – sosiaalinen kommunismi, kuten hän sitä kutsui – voi seurata organisaatiosta, vaan pelkästä vaistosta, jossa ihmiset spontaanisti toteuttavat omatuntoaan, ”elämänlakiaan”, eivätkä vain filosofi tyhjiössä. Leipätyötä tekemällä ihminen löytäisi nautinnon ja onnen yksinkertaisesta askeesista eikä sortuisi joutilaisuuden aiheuttamiin turhamaisuuden ja ikävystymisen synteihin.²³⁵

Tolstoi kritisoi Marxia siitä miten tämä asetti talouden etusijalle kaiken takana olevaksi perusrakenteeksi, kun taas Tolstoille etiikka tuli aina ensin ja oli talouden perustana, ei päinvastoin. Tästä seurasi se, että Tolstoi ei kategorisesti torjunut tieteen ja teknologian parissa tapahtunutta edistystä, mutta hänen mielestään sen tuli olla alisteista ihmisten hyvinvoinnin, ei talouden ja liiketoiminnan edistämiseksi. Näin ollen uusien keksintöjen käyttöönotosta tuli Tolstoin mielestä pidättäytyä, kunnes ne opittaisiin tuottamaan heikentämättä ihmisten onnellisuutta ja hyvinvointia.²³⁶

Tuo hyvinvointi tuli kuulua yhtäläisesti kaikille, ja Tolstoin visiossa se tapahtuisi edistämällä maalemmuutta, jolloin ihmiset lakkaisivat tuottamasta haitallisia asioita, ja keskinäisten palvelusten kommunistisissa yhteisöissä – ilman yksityisomaisuutta – tuottaisivat tarpeensa itse, jolloin työnjako tapahtuisi vapaaehtoisesti ja luonnollisesti. Teollisuustyön Tolstoi näki pakottavana, koska siinä vietiin tekijältä oikeus päättää itse työajoistaan ja -tavoistaan, mutta ei poissulkenut paikallista pienimuotoista teollisuutta, joka vaatisi tekijältä vain osa-aikaisen työpanoksen ja istuisi yksilön itsemääräämisoikeuteen.²³⁷

Proudhonin lausahdusta omaisuudesta varkautena Tolstoi piti absoluuttisena totuutena.²³⁸ Näkemyksissään maatyöstä, teollisesta tuotannosta ja kehityksestä hän ammensi Kropotkinilta, jota hän suositteli luettavaksi.²³⁹ Kuten Bakunin, hän piti esimerkkinä perinteisen venäläisen maalaiskommuunin tapaa järjestää yhteiselo keskinäisten sopimusten varaan ilman yksityisomistusta tai tarvetta valtiolle.²⁴⁰ Kun Kropotkin kirjoitti Tolstoin kuolinvuonna 1910 *The Encyclopaedia Britannicaan* osion anarkismista, hän hahmotteli sille kolme pääsuuntausta: mutualismi, kommunismi sekä Tolstoin

234 Knowles 2004, 279.

235 Knowles 2004, 281-282.

236 Knowles 2004, 279, 281.

237 Knowles 2004, 292-295.

238 Knowles 2004, 290.

239 Knowles 2004, 286.

240 Knowles 2004, 295-296.

kristillinen anarkismi.²⁴¹ Kropotkinin mielestä Tolstoi yhdisti Jeesuksen hengen ja ajan yhteiskunnallisten ongelmien havainnoinnin siinä määrin taitavasti, ”että hänen työnsä anarkistiset puolet ve-toavat yhtä lailla niin uskonnolliseen kuin uskonnottomaan lukijaan”.²⁴²

Niin pasifismissaan, anarkismissaan kuin uskonnollisuudessaan Tolstoin äärimmäisyys asetti hänet erilleen niin rauhanliikkeestä, anarkistiliikkeestä kuin herätysliikkeistä. Hän oli myös ristiriitainen hahmo ehdottomuudessaan: työvaatteisiin pukeutunut askeetti aateliskartanossa palvelusväen ympäröimänä. Tolstoita tutkinut Alexandre Christoyannopoulos katsoi, että Tolstoin ajattelun uskonnollisen retoriikan takaa löytyy sen määritelmällinen ydin, ”kristillinen anarkopasifismi”. Sen perustana oli kristinuskon rationalistinen tulkinta, jonka pohjalta Tolstoi kehitti määrätietoisen väkivallattomuuden periaatteen, josta taas seurasi tämän häpeilemättömän anarkistiset yhteiskunnalliset johtopäätökset.²⁴³

Tolstoi antoi anarkismille hengen, joka elähdytti syvästi Arvid Järnefeltiä, jonka toiminta oli käytännössä täyttä tolstoilaisuutta. Anarkistien parissa Tolstoin uskonnollinen sävy ei aina herättänyt innostusta, mutta he eivät varsinaisesti ottaneet sen takia etäisyyttä häneen. Max Nettlau ylisti sekä Tolstoin passiivisen vastarinnan opetusten että omatunnon kautta tapahtuvan henkilökohtaisen muutoksen merkitystä niin muutoksen mahdollistajana, jälleenrakennuksen edistäjänä kuin kollektivismin ja individualismin yhdistäjänä.²⁴⁴ Nettlaulle anarkistit eivät olleet millään tavalla eri mieltä Tolstoin kanssa, ja hän katsoi tämän kyenneen kiinnittämään huomiota anarkistien suuriin ongelma-kohtiin, mutta piti kohtalokkaana virheenä Tolstoin päätöstä esittää ajatuksensa uskonnon kautta ja uskonnon kielellä, mistä katsoi ajan ajaneen ohi.²⁴⁵ Anarkismin ja uskonnon suhde oli kuitenkin hie-man monimutkaisempi.

4.2. Uskonto

Anarkismin uskontosuhteen lähtökohtana oli 1800-luvun ympäristö, jossa kirkko oli massiivinen kaikkialle tunkeutuva valtarakenne, toisinajattelijoiden vainoaja, peruspilari vanhalle hierarkkiselle järjestykselle sekä tieteen, vapauden ja itsemääräämisoikeuden leppymätön vastustaja. Proudhon sa-

241 Kropotkin 2005, 243.

242 Kropotkin 2005, 246.

243 Christoyannopoulos 2020, 212-213.

244 Nettlau 1996, 251-252.

245 Nettlau 1996, 252-253.

noi Jumalan olevan paha. Bakunin totesi valtion olevan kirkon pikkuveli, ja että jos ”Jumala olisi todella olemassa, hänet täytyisi hävittää”.²⁴⁶ Emma Goldman (1869-1940) ja Alexander Berkman (1870-1936) julistivat uskonnon olevan alistavaa ja nöyryyttävää ylivaltaa ihmisten mielistä, mitä vastaan anarkismin tulisi yllyttää kapinoimaan.²⁴⁷

Anarkistien uskontokäsitys ei kuitenkaan tarkemmin katsottuna ollut aivan näin yksioikoinen. Viidessä uskontovihansa niin pitkälle, että nosti itsensä Saatanan jalustalle ”ikuisena kapinallisena, ensimmäisenä vapaa-ajattelijana ja maailmoiden vapauttajana”, Bakunin astui, kenties tiedostamattaan, jonkinlaisen käänteisen uskonnollisuuden areenalle.²⁴⁸ Saatanan ylistyksessään Bakunin oli kuitenkin poikkeus, sillä anarkistit keskittyivät pohdinnoissaan enemmän Jeesukseen, ja kuten edeltävien vuosisatojen uskonnolliset kapinaliikkeet, tekivät eron tämän ja kirkon välille. Berkmanille kirkko ja uskonnolliset instituutiot olivat kuin Juudas suhteessa Jeesukseen, jonka opetukset olivat Berkmanille anarkismia.²⁴⁹ Proudhonille kaikki kirkot olivat unohtaneet Jeesuksen opin.²⁵⁰ Kropotkinille kristinusko oli alkujaan kapinaliike, jonka roomalainen valtio kesytti ja käänsi pääläelleen ”vastustamaan mitä raivokkaimmin kaikkia kommunismintapaisia liikkeitä, joilla on alkuperäisen kristinuskon vetovoima”.²⁵¹ Jopa itse Bakunin kirjoitti kuinka Jeesus vetosi yhteiskunnan syrjityimpiin ja sorretuimpiin, kuten naisiin ja orjiin, ja miten varhainen kristinusko oli ”proletariaatin ensimmäinen periaatteellinen kapina”.²⁵²

Anarkismin historiikin kirjoittanut Peter Marshall kytki anarkismin uskontoon toteamalla ”anarkismin vetovoiman perustuvan juurikin siihen, miten se yhdistää uskonnollisen kiihkeyden filosofiseen syvällisyyteen”.²⁵³ Hän kuvaili Bakuninia vapauden fanaatikoksi, joka samaan aikaan sekä vannotti ateismia ja järkeä että kritisoi tieteen valtaa, ylisti vaistojen viisautta ja teki spontaaniudesta kultin.²⁵⁴ Nuoren Bakuninin kenties tunnetuin lentävä lause tuhon luovuudesta sisältää, etenkin kontekstissaan, varsin herätyshurmoksellisen vireen:

246 Bakunin 2016, 35. Marshall 2010, 289, 296. Meggitt 2017, 129.

247 Kemmerer 2009, 200.

248 Bakunin 2016, 14.

249 Meggitt 2017, 124, 152.

250 Kemmerer 2009, 201.

251 Kropotkin 2018, 476.

252 Bakunin 2016, 93.

253 Marshall 2010, 75.

254 Marshall 2010, 263.

Luottakaamme iänkaikkiseen kapinahankeeseen, joka hävittää ja tuhoaa vain koska on tutkimaton ja ikuisesti luova kaiken elämän lähde. Halu tuhota on myös luova halu ...

Vielä tulee koittamaan laadullinen muutos, uusi, elävä ja elämänantava ilmestys, uusi taivas ja uusi maa, uusi ja mahtava maailma, jossa kaikki nykyiset ristiriitamme ratkeavat harmoniseksi kokonaisuudeksi.²⁵⁵

Anarkismin hengestä sen käytännön sovellutuksissa voidaan katsoa Espanjaa, jossa 1860-luvulta lähtien kehittyi historian merkittävin anarkistiliike. Espanjassa anarkismista kasvoi työväenliikkeen pääsuuntaus, joka ei hajonnut tukahduttamiseen eikä sisäisiin riitoihin tai sulautunut marksilaisuuteen, vaan kykeni viemään anarkistisen ohjelmansa aina vallankumoukseen asti 1930-luvun puolivälissä. Murray Bookchin kuvaili kuinka Espanjan anarkistit suhtautuivat *Asiaan* uskovaisen harraudella ja vakavuudella, työväentalojen toimittaessa pyhydessään kirkkojen virkaa.²⁵⁶ Antony Beevor kirjoitti anarkismin olleen Espanjassa moraalinen vaihtoehto valtion ja kirkon korruptoituneisuudelle, ja sitä levittivät pyhimysmäiset hahmot, jotka saivat käännyttäen luopumaan tupakasta, alkoholista ja uskottomuudesta, minkä takia anarkismia on kutsuttu maalliseksi uskonnoksi.²⁵⁷

Syvyyttä anarkistien uskontoajatteluun toi Vapaajoukkojen murhaama Gustav Landauer (1870-1919), joka niin Marshallin kuin Paul Avrighin kirjoissa nousee 1900-luvun merkittävimmäksi saksalaiseksi anarkistiajattelijaksi.²⁵⁸ Hän piti Proudhonia kaikista suurimpana sosialistina ja saksansi niin Bakuninia, Kropotkinia ja Tolstoita kuin keskiaikaisen mystikko Mestari Eckhartin saarnoja.²⁵⁹ Landauerin ajattelussa valtio sijaitsi sosiaalisissa suhteissa, joihin ihmiset ovat sen itse luoneet symbolisena ja ideologisena ulkoisena järjestelmänä, jonka juuret on keskiaikaisen kirkon tavassa nostaa kirjallinen tulkinta ensisijaiseksi tiedonhankinnan menetelmäksi. Tuo järjestelmä asettui yksilön ja todellisuuden väliin korvaamaan hengen, joka oli intuitiivinen, kieleton ja järjetön²⁶⁰ tapa merkityksellistää kokemusta, ja joka muodosti välittömän yhteyden yksilön, todellisuuden ja maailman-kaikkeuden välille. Landauerin valtio symbolisena järjestelmänä katkaisi tuon yhteyden ja loi yksilöstä atomisoidun objektin. Hänelle aito yhteisö syntyi hengen kautta, jolloin valtio kumottaisiin luomalla uudenlaisia sosiaalisia suhteita, jossa sosialismi on ”yritys saattaa ihmisten yhteiselon si-

255 Lainausta otettu Woodcock 1990, 12.

256 Bookchin 1998, 48-50.

257 Beevor 2006, 11-12.

258 Avrigh 1988, 248. Marshallille Landauer oli Saksan toiseksi tärkein anarkistiajattelijaksi heti Max Stirnerin jälkeen, Marshall 2010, 410.

259 Marshall 2010, 412-413. Hoppen 2017, 200.

260 Järjetön tarkoittaa tässä ei-rationaalista, ”non-rational”, Hoppenin käyttämä termi. Hoppen 2017, 208.

teeksi yhteinen vapauden henki, eli uskonto”, joka antaisi ihmisen olemassaololle tarkoituksen ja sijaan maailmassa.²⁶¹

Tarkemmassa katsannossa Järnefeltin ja Tolstoin uskonnollisuus asettuu melko mutkattomasti osaksi klassisen anarkismin aateperintöä, jossa uskontokritiikki ei niinkään kohdistunut tolstoilaisuuden mukaiseen Jeesuksen oppiin kuin kirkkoon ja valtioon valtarakenteina. Tolstoi ja Järnefelt eivät edes teologisesti katsottuna olleet kristittyjä, koska eivät uskoneet kolminaisuuteen, ihmeisiin, neitseelliseen syntymään, toiseen tulemiseen, ylösnousemukseen, taivaaseen, helvettiin tai muuhunkaan mystiikkaan. Heidän paratiisinsa oli jotain mikä ihmisten tuli itse rakentaa maan päälle tässä elämässä. Heidän uskonnollisuutensa oli anarkistisuudessaan enemmänkin animistista uskonnollisuutta, mutta vielä pitää selvittää heidän ehdottoman väkivallattomuutensa suhde klassisen kauden anarkistien ajatuksiin.

4.3. Väkivalta

Kenties syvimmin eurooppalaiseen mieleen painunut kuva anarkismista on kommunardin poika Émile Henry (1872-1894), joka helmikuuisena iltana 1894 heitti pommin porvariskahvilaan Pariisin kahdeksannessa kaupunginosassa, tarkoituksenaan aiheuttaa mahdollisimman paljon tuhoa. Oikeudenkäynnissään hän julisti anarkian olevan ”väkivaltainen reaktio vallitsevaa järjestystä vastaan”, ja vielä giljotiininsa edessä vannoi kosta, mitä italialainen anarkisti Sante Caserio (1873-1894) toimitti puukottamalla Ranskan presidentin hengiltä myöhemmin samana vuonna. Henryn isku oli kosto Auguste Vaillant (1861-1894) giljotiinittamisesta tämän heitettyä pommin parlamentin istuntoon kostona Francois Koenigsteinin (1859-1892) teloitukselle. Viimeksimainittu tunnettiin paremmin nimellä Ravachol, ja hän päätyi giljotiiniin pommitettuaan tuomareiden koteja näiden tuomittua anarkisteja vankeuteen, kun poliisi oli avannut tulen työväen vappumielenosoituksiin 1891.²⁶²

Ilmiön nousu liittyy vahvasti 1870-luvun tapahtumiin, kun Pariisin kommuunia seurannut tukahduttaminen sekä liikkeen ensimmäisen aallon ja sen järjestöjen kuihtuminen olivat kasvattaneet väkivaltaisten iskujen suosiota.²⁶³ Etenkin tsaarin kuolema Bakuninilta vaikutteita ottaneiden nihilistien pommiattentaatissa kevättalvella 1881 villitsi anarkisteja terrorismin voimaan.²⁶⁴ Samana kesänä

261 Marshall 2010, 414. Hoppen 2017, 205-210.

262 Merriman 2016, 206. Marshall 2010, 437-438.

263 Nettleau 1996, 147. Marshall 2010, 631-632.

264 Pernicone 2009, 188-189. Leier 2006, 328. Merriman 2016, 47-49. O'Donoghale 2011, 138, 143.

järjestetty Lontoon kansainvälinen anarkistikongressi kehottikin päätöslauselmassaan perehtymään kemiantieteen uusiin keksintöihin ja tekemään iskuja, jotka ”kertovat massoille enemmän kuin tuhannet julkaisut”.²⁶⁵

Tunnetuin dynamiitin apostoli oli Yhdysvaltoihin muuttanut saksalainen Johann Most (1846-1906), joka otti Lontoon kongressin neuvosta vaarin julkaisemalla 1885 ”vallankumouksellisen sodankäynnin oppaan” räjähteiden ja myrkkyjen käytöstä terrori-iskuissa.²⁶⁶ Most jatkoi 1876 kuolleen Bakuninin hengellistä perintöä julistamalla ”tuhon ja hävityksen kyltymättömän hengen” elämänoimaa.²⁶⁷

Bakunin oli ollut suurten tunteiden mies, joka ei koskaan menettänyt uskoaan kansannousun voimaan. Hänelle vallankumous tarkoitti valmiutta polttaa kaikki maan tasalle, kun laajamittainen tuho olisi edellytys uuden maailman rakentamiselle. Hän ei kuitenkaan suunnannut tuhovimmaansa ihmisiin vaan piti murhia vallankumousasian kannalta haitallisena. Etuoikeutettuja luokkia ei pitäisi karkottaa saati tappa, riittää kun heistä tulisi tasa-arvoisia muiden kanssa. Hän uskoi vallankumouksen olevan kollektiivinen ja spontaani räjähdys, jota ei voitaisi käynnistää keinotekoisesti, mutta jonka ei tarvitsisi olla koston- tai verenhimoinen eikä turvautua verilöylyihin tai karkotuksiin. Jakobiinien terroria Ranskan vallankumouksessa hän piti osoituksena poliittisen vallankumouksen kyvyttömyydestä ratkaista perustavia yhteiskunnallisia ja taloudellisia ongelmia, minkä tuloksena hirmuvaltaan ja teurastuksiin turvautuminen synnyttäisi vain katkeraa vihaa eikä veisi asiaa eteenpäin.²⁶⁸ Bakuninin mielestä kaiken sorron alku ja juuri oli patriarkaatti, ja hänen viimeisiä kehotuksiaan nuorisolle oli mennä maaseudulle kansan pariin elämään heidän vertaisenaan, auttamaan heitä vapautumaan yksilön alistamisesta sekä uskosta keisariin ja jumalaan, kohottamaan heidän ymmärrystasoaan sekä tuomaan maalaiskommuunit tekemisiin toistensa kanssa, valmistelemaan maaperää suurelle kansannousulle.²⁶⁹

Kropotkin oli ollut hyväksymässä Lontoon kongressin päätöslauselmaa, muttei ollut siitä mielisään.²⁷⁰ Hän kuitenkin uskoi kapinallisten tekojen innostavaan voimaan ja hyväksyi väkivaltaisen toiminnan, kunhan se olisi tarkkaan harkittua ja suunnattu ennemmin rakenteita kuin ihmisiä vas-

265 Cahm 2002, 158. Nettlau 1996, 148. Pernicone 2009, 194.

266 Merriman 2016, 73-77. Marshall 2010, 346, 416. O’Donghaile 2011, 138-139.

267 Merriman 2016, 75.

268 Bakunin 2005, 28. Dolgoff 2002, 412-413, 421-422. Leier 2006, 226, 235, 237-238. Marshall 2010, 299-300.

269 Shatz 2005b, xxxiv-xxxvi. Bakunin 2005, 212-217.

270 Cahm 2002, 158-159.

taan.²⁷¹ Kropotkin kammoksui terrorismia muttei tuominnut sen tekijöitä, koska katsoi sen olevan seurausta epätoivoisista olosuhteista. Ikääntymisen myötä Kropotkinin näkemykset pehmenivät kuitenkin siinä määrin, että lopulta hän kannatti vain itsepuolustuksena tehtyä väkivaltaa, ja väkivallantaisen vallankumouksen sijaan suosi evoluution tapaista asteittaista ja rauhanomaista muutosta.²⁷²

Vastaavantyyppinen kehityskaari näkyy myös monen muun anarkistin väkivallanäkemyksissä. Errico Malatesta (1853-1932), jota Marshall kutsui ”kiistatta 1800-luvun merkittävimmäksi italialaiseksi anarkistiajattelijaksi”, liittyi liikkeeseen teini-ikäisenä 1870-luvun alussa ja oli mukana yrityksissä järjestää kansannousuja, joiden menestys jäi kuitenkin kovin laihaksi.²⁷³ Vuosikymmenen loppua kohden Malatesta ja italialaiset olivat avainroolissa väkivallantaisen ”teon propagandan” edistämässä kansainvälisessä anarkistiliikkeessä, mikä näkyi Lontoon kongressissa ja sen lopputulemassa.²⁷⁴ Vuosisadan lopulla hän katsoi pommien ja tappamisen olevan anarkismin väkivallattoman perusluonteen vastaista, ja väkivallalla olevan haitallinen vaikutus tekijäänsä, välittämättä väkivallan motiiveista.²⁷⁵ Hän asettui lopulta sille kannalle, että anarkismi lähtökohtaisesti vastustaa väkivaltaa, mutta väkivaltainen vallankumous olisi välttämätön paha, koska etuoikeutetut luokat eivät luopuisi asemastaan vapaaehtoisesti, mutta väkivaltaa tulisi käyttää niin vähän kuin mahdollista.²⁷⁶

Emma Goldman oli viitisentoista vuotta Malatestaa nuorempi, liittyi anarkisteihin parikymppisenä ja avusti Alexander Berkmania tämän yrityksessä murhata liikemies Henry Clay Frick vuonna 1892. Kymmenisen vuotta myöhemmin häntä syytettiin yllytyksestä, kun puhetilaisuudessaan ollut Leon Czolgosz ampui Yhdysvaltain presidentti McKinleyn. Goldman piti tekoa vääränä valintana, mutta kieltäytyi tuomitsemasta Czolgoszia, koska näki tämän teon kummunneen ”yliherkkyydestä ympäröivälle vääryydelle”. Goldman katsoi valtion olevan väärin siitä syystä, että se perustui väkivallantaan, ja näki yhteiskunnan pohjalla tapahtuneen yksilöllisen väkivallan aiheutuvan yhteiskunnan huipulla tapahtuvasta järjestäytyneestä väkivallasta.²⁷⁷ Loppuaikoinaan hän tuli Marshallin mukaan yhä vahvemmin sille linjalle, että tolstoilaiset olivat oikeassa torjuessaan kaiken väkivallan.²⁷⁸

271 Marshall 2010, 316. Cahm 2002, 159.

272 Marshall 2010, 315-316, 633. Woodcock 1962, 210-211.

273 Marshall 2010, 345-346.

274 Marshall 2010, 346, 632.

275 Frazer & Hutchins 2019, 267.

276 Marshall 2010, 354-355. Richards 1984, 59.

277 Marshall 2010, 404.

278 Marshall 2010, 634.

Landauer puolestaan oli kovasti pettynyt väkivaltaiseen vallankumoukseen uskoviin anarkisteihin. Hänen mielestään ”pöytä voidaan kaataa ja ikkuna lyödä hajalle”, mutta vain sofistit voisi uskoa ”myös valtion olevan asia tai fetissi, joka voidaan kaataa tai lyödä hajalle”. Kun Landauerille valtio sijaitsi sosiaalisissa suhteissa, hän muokkasi vanhan absolutistikuninkaan lausahduksen muotoon ”valtio olemme me”, ja sanoi asiointilan jatkuvan ennallaan niin pitkään kun ihmiset eivät olisi jostain muuta. Hän piti kaikkea väkivaltaa diktatuurina ja Tolstoin tapaan uskoi passiivisen vastarinnan ja tottelemattomuuden voimaan.²⁷⁹

Tolstoi ei kutsunut itseään anarkistiksi, joskaan hänen ei sanottu panneen pahakseen, kun anarkismin suuntauksista vuonna 1900 tutkimuksen kirjoittanut Paul Eltzbacher laski Tolstoin mukaan joukkoon ja katsoi tämän oppien istuvan hyvin anarkismin yleisajatteluun.²⁸⁰ Tolstoin yhteiskunnallinen kausi ajoittuu aika lailla yksin anarkismin terroristisen kauden kanssa, mikä tekee ymmärrettävämmäksi sen, miksi Tolstoi ei ottanut yllään anarkistin viittaa, vaikka kirjoittikin päiväkirjaansa anarkian olevan paras ihannetilä.²⁸¹ Suhtautumistaan anarkisteihin hän kuvasi suorasanaisesti sanomalla anarkistien olevan kaiken muun suhteen oikeassa paitsi uskossaan vallankumoukseen.²⁸² Ajatus on varsin lähellä Proudhonia, joka 1846 kirjoitti Marxille luopuneensa vallankumouksen kannattamisesta, koska piti sitä mielivaltaisena voimankäyttönä, jonka sijaan tulisi suosia taloudellista muutosta hitaalla liekillä.²⁸³

Anarkistien väkivaltanäkemyksissä on helppo havaita jatkumo terrorismista ja itsetarkoituksellisesta väkivallasta ehdottomaan väkivallattomuuteen. Tarkemmassa katsannossa voidaan nähdä anarkistien näkemysten eläneen ajassa sekä yhteiskunnallisella että yksilöllisellä tasolla, kun kenties vähemmän yllättäen voidaan havaita ihmisten suhtautumisen väkivaltaan muuttuneen kriittisemmäksi ikääntymisen myötä. Kuten uskonnon tapauksessa, myös väkivaltakysymyksessä Järnefelt ja Tolstoi sijoittuvat ääripäähän, mutta Järnefelt oli ehdottomassa väkivallattomuudessaan johdonmukainen tolstoilainen anarkisti.

Järnefelt kieltäytyi tunnustamasta valtiollisia väkivaltakoneistoja sekä käyttämästä minkäänlaista väkivaltaa asiansa ajamisessa. Sen sijaan hän uskoi passiivisen vastarinnan voimaan, jota hänen

279 Hoppen 2017, 204-205. Marshall 2010, 412-414.

280 Woodcock 1962, 222.

281 Knowles 2004, 273.

282 Knowles 2004, 271.

283 Woodcock 1987, 93.

kirkkopuheensa ja oikeusistuinnoista kieltäytymisensä ilmensi, kun hän kieltäytyi tottelemasta ja noudattamasta lakia, mutta samalla otti vastaan siitä koituvan seurauksen. Järnefelt myös eli parikymmentä vuotta Tolstoita pidempään ja ehti nähdä ensimmäisen maailmansodan ja siitä kumpuneen totalitarismin nousun kommunistisissa ja fasistisissa muodoissaan, eikä hänen myöhäisvuosiensa anarkismilla ollut enää samanlaista taakkaa kuin vuosisadan vaihteessa, mikä vapautti kirjailijaa itsemäärityksensä.

*Jos joku kysyy sinulta, mikä minä oikein olen miehiäni,
niin sano hänelle, että minä olen anarkisti.*

– Arvid Järnefelt²⁸⁴

5. Arvid Järnefeltin anarkistinen vallankumous

Vuotta 1917 on sanottu Euroopan hulluksi vuodeksi. Kun Käkisalmeilla keskusteltiin hullujenhuoneen laajentamisesta, vanha lääkäri ehdotti teltan rakentamista kaupungin ylle niin homma olisi siinä.²⁸⁵ Kun katsotaan Järnefeltin vallankumousvuotta pintapuolisesti, se näyttää siltä, että henkisen tasapainonsa menettänyt vanhus teki täysin järjettömiä tempauksia ja puhui kirkoissa uskonnollisia sekavuuksia, vailla mitään kunnollista kosketuspintaa todellisuuteen.

On selvää, että kirjailijan henkinen tasapaino oli järkkynyt, mutta kun pystymme katsomaan asiaa ajankulun tuottamalla jälkiviisaudella, osa tuosta järkkymisestä selittyy sillä, että hän tuntui hyvissä ajoin ymmärtävän tilanteen vakavuuden. Toisin kuin kirkkoherra, jolle vallankumous oli pelkkä hetkellinen häiriö, jota ei tarvinnut ottaa kovin vakavasti, Järnefeltillä vaikutti olevan käsitys niistä riskeistä, mitä edessä oli. Hän ennakoisi paitsi kirkkojen käytön siveettömiin tarkoituksiin myös vallankumouksen kehittymisen sisällissodaksi ja brutaaliksi väkivallaksi, jossa veri virtaa ja päitä putoaa. Hän yritti estää tuon kehityksen, mutta joutui pilkatuksi sekä oikeiston että vasemmiston ylimielisyyden edessä. Jälkiviisauden turvin tarkasteltuna on suorastaan tragikoomista, millä tavalla luvattomista kirkkopuheista pöyristyttiin toukokuussa 1917, kun tiedetään seuraavan toukokuun tapahtumat.

Christoyannopoulos kirjoitti Tolstoista, että kun hänen jutuistaan riisutaan pois uskonnollinen retoriikka ja ulkokuori, sen taustalta löytyy johdonmukaista anarkismia. Sama voidaan huomata myös Järnefeltin toimista vuonna 1917. Jos kirjailija otetaan vakavasti ja katsotaan pintakuvan taakse, hänen toimintansa näyttää suunnitelmalliselta, loogiselta ja rationaaliselta. Kysymys kirkkojen avaa-

284 Järnefelt viimeisinä vuosinaan nuorelle Erkki Valalle. Niemi 2005, 281.

285 Tanner 1957, 48.

misesta kaikille voi tämän päivän näkökulmasta kuulostaa kaukaiselta, mutta omana aikanaan se oli aktiivisen keskustelun aiheena ja saavutti lehdistössä myös kannatusta niin sosialisteilta kuin liberaaleilta. Kirkkojen avaamisen kautta ja tolstoilaisen näkökulman nostamisella voimallisemmin esiin oli mahdollisuuksien rajoissa ajaa yhteiskunnallisia uudistuksia laajasti levinneen yhteisötason jaetun rajapinnan – kristinuskon opetusten – kautta tavalla, joka liennyttäisi jännitteitä samalla kun ratkaisisi ongelman juurisyitä, jotka Järnefelt näki vallan ja omaisuuden epätasaisessa jakautumisessa.

Kirkkojen avaamisen onnistumisen edellytyksenä olisi ollut maltillisen keskustan saaminen mukaan, mistä oli nähtävissä merkkejä, kun sekä työväen että porvariston parissa osoitettiin mielenkiintoa ja myötämielisyyttä asiaa kohtaan. Kirkonmiesten periaatteellisen vastentahtoisuuden seurauksena kuitenkin pelkkä puhetilaisuuden saaminen tapahtui vain rettelön kautta, jolloin huomio keskittyi rettelöistä pöyristymiseen eikä itse asiaan, kuten vielä Nikolainkirkon ja Johanneksenkirkon tapahtumien jälkeen.

Avaintekijäksi nousi sosialistinen puolue, mutta sen oppi oli kurinalainen keskusjohtoisuus, johon ei mahtunut ajatus omavaltaisesta alhaalta ylös rakentuvasta yhteistoiminnasta luokkarajojen yli, jolloin kirkkojen avaamisen mahdollisuus kansan yhdistäjänä kuivui kokoon. Järnefeltin päämäärä oli kuitenkin selvä ja julkilausuttu. Hän mielestään olisi tullut toteuttaa proudhonilaisen sosialistinen – eli anarkistinen – yhteiskuntareformi, jossa ylemmät luokat ymmärtäisivät tarpeen luopua etuoikeuksistaan oikeudenmukaisuuden ja yhteiskuntarauhan nimissä, ja alemmat luokat luopuisivat väkivaltaisista menetelmistä tavoitteidensa ajamisessa, niin että lopputuloksena ja tavoitteena olisi taloudellinen tasa-arvo eikä poliittinen ylivalta. Tähän ei ollut riittävää tahtoa kummallakaan puolella, ei ennen kuin oli käyty Järnefeltin pelkäämä katkera sisällissota ja verivirtojen vuotaminen.

Kirkkopuheiden jälkeen Järnefelt lähti toteuttamaan toista uudistusta, joka on aikaisemmassa tutkimuksessa sivuutettu käytännössä täysin. Taas kerran ajatus Lohjan julistautumisesta itsenäiseksi kuulostaa alkuun pähkähullulta, kuten se kuulosti kokousyleisöllekin ennen kuin Järnefelt selitti asian, mutta vallankumouksen oloissa se oli konkreettinen ja varsin yksityiskohtainen suunnitelma toteuttaa tarvittavien yhteiskuntauudistusten kärjessä ollut kunnallisen vallan uusjako. Tarkemmassa katsannossa voidaan huomata, että Järnefeltin suunnitelma oli kuin suoraan otettu anarkistiliikkeen henkisestä peruskirjasta. Lohjasta piti tulla vapaa kommuuni, joka itse säätäisi lakinsa, veronsa ja virkamiehensä yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella, ja verkostoituisi toisten yhteisöjen kanssa maakunniksi ja kansalliseksi federaatioksi, jonka päälle rakentuisi kansainvälinen konfедераatio

kohti Euroopan Yhdysvaltoja, jota jo Bakunin koitti tavoitella. Lisäksi Järnefelt toi suunnitelmaan mukanaan yhden veron periaatteen, jossa maaveron laskennallinen tuotto paitsi jakaisi taloudelliset mahdollisuudet proudhonilaisen hallintaoikeuden mukaisesti oikeudenmukaisella tavalla, myös tuottaisi verotuloja aikaisempaa enemmän ja mahdollistaisi julkisten palveluiden kehittämisen.

Jos kirkkopuheet olivat sisällöltään silkkaa tolstoilaista etiikkaa, Lohjan kommuuni vaikuttaa olevan enemmän yhdistelmä Proudhonia, Bakuninia ja Kropotkinia. Järnefelt kykeni järjestäytymään ja selittämään ohjelmansa paikallisille selväsanaisesti, ja sai heitä mukaansa hankkeeseen, mutta tälläkin kertaa sen läpivienti olisi vaatinut myötämielisyyttä sosialistipuolueelta, jonka oppeihin ei edelleenkään sopinut alhaalta käsin vapaasti rakentuva omavaltainen toiminta, jolloin hanke kuivui kokoon ja hautautui valtakunnanpolitiikan kuohuntojen ja eduskunnan hajotuksen alle, yhteiskunnan harpatessa kohti aseellista yhteenottoa.

Järnefeltin yksilöeettinen lähestymistapa ei ollut etukäteen rakentanut mitään liikettä, joka olisi vallankumouksen koittaessa ollut valmiina ja kyennyt toimimaan nopeasti jaetun ohjelman kautta. Hän ei sellaista edes halunnut ja seurasi tässä Proudhonia ja Tolstoita. Sosialisteilla tällainen oli, ja pisimmälle viety anarkistinen yhteiskuntakokeilu Espanjan vallankumouksessa 1936 oli seurausta siitä, että Bakuninin allianssista alkaneen anarkistiliikkeen ammattiliitossa oli noin miljoona jäsentä vallankumouksen koittaessa, jolloin se pystyi laittamaan nopeasti koko programmin toimeen ja pysäyttämään fasistien vallankaappauksen ripeällä aseellisella yhteistoiminnalla. Järnefeltin tilanne oli kuitenkin seurausta anarkisteille ominaisesta piirteestä: ehdottomuudesta ja kompromissihaluttomuudesta.

Järnefeltille, kuten anarkisteille yleisesti, päämäärien tuli olla keinoissa, ja hänelle muutoksen tuli tapahtua spontaanisti hetkessä elämällä ja henkilökohtaisella parannuksella. Kun kirjailijan vuotta katsotaan, sitä hallitsi loppuun asti valtava tuska siitä miten hän henkilökohtaisesti kykenisi elämään täysin ihanteidensa mukaisesti. Syvä sisäinen vakaumus kuitenkin tarkoitti sitä, että hän ei tehnyt kompromisseja käytännöllisyyden nimissäkään ja kieltäytyi loppuun asti tunnustamasta oikeuslaitosta ja sen valtaa. Kompromissinsa hän teki kuolemaa tehneen tyttärensä tähden, joka pelastui kaiken kauhun keskellä Järnefeltin rukoiltua jumalalta pakkoa, joka avaisi pitkään vaivanneen henkisen umpisolmun.

Marx kirjoitti ihmisten tekevän historiansa valinnoilla olosuhteissa, joita eivät ole itse valinneet.²⁸⁶ Keväällä 1917 Arvid Järnefeltin hermostollinen tila oli haasteellinen, hänellä ei ollut valtaa eikä voimaa, mutta valintoja hän teki ja parhaansa yritti. Antropologi Clifford Geertz kirjoitti kuinka jokaisella ihmisellä on syntymässä valmiudet elää tuhansia eri elämiä, mutta lopulta jokainen elää vain yhden, toisiaan seuraavien valintojen tuloksena.²⁸⁷ Sama pätee historiaan ja yhteiskuntiin. Jälkikäteen tarkasteltuna tapahtunut näyttää ainoalta mahdolliselta, mutta se on seurausta sarjasta luke-mattomia valintoja, joissa yksittäisillä ratkaisuilla voi sopivissa olosuhteissa olla valtavat vaikutuk-set, aivan kuten keisarin valinnalla olla ottamatta Rodzjankon huolia vakavasti. Anarkisti Arvid Jär-nefelt yritti parantaa hajonneen yhteiskunnan, estää sitä vajoamasta väkivaltaiseen mielipuo-lisuuteen. Hän ei onnistunut, mutta se oli oikein hyvä yritys.

Uskon ettei tärkeintä ole se ovatko suunnitelmamme, hankkeemme ja utopiamme voitollisia vai ei, sillä se saa vahvistuksensa vain kokemuksen kautta, ja kokemus tulee sitä muovaamaan ja kehittämään, sovitta-maan sen ajassa ja paikassa vallitseviin todellisiin moraalisiin ja materiaalsiin olosuhteisiin. Eniten on väliä sillä, että ihmiset, miehet ja naiset, karistavat lammasmaiset vaistonsa ja tapansa, oppivat ajattele-maan ja toimimaan vapaasti. Tähän moraalisen vapautumisen suureen työhön tulee anarkistien erityisesti omistautua.

- Errico Malatesta²⁸⁸

286 Marx 1991, 15.

287 Geertz 2000, 45.

288 Kirjeestä Nestor Mahnolle 1929, kolme vuotta ennen Malatestan kuolemaa. Malatesta 1995, 110-111.

Lähteet ja kirjallisuus

Sanomalehdet

Työmies (TM)

Helsingin Sanomat (HS)

Uusi Suometar (US)

Vapaa Ajatus (VA)

Wapaita Aatteita (WA)

Länsi-Uusimaa (LU)

Hufvudstadsbladet (HBL)

Dagens Press (DP)

Sunnuntai

Verkkolähteet

Bonanno, Alfredo M. *Aseistettu Riemu*. Anarkistinen kirjasto 2012.

[<https://fi.theanarchistlibrary.org/library/alfredo-m-bonanno-aseistettu-riemu.pdf>].

Luettu 15.5.2020.

Valtiopäivät 1917. [<https://www.eduskunta.fi/pdf/VP/Ptk35-1917.pdf>]. Luettu 13.10.2020.

Kirjallisuus

Avrich, Paul. *Anarchist Portraits*. Princeton University Press 1988.

Avrich, Paul. *The Russian Anarchists*. AK Press 2005.

Bakunin, Michael. *Statism and Anarchy*. Cambridge University Press 2005.

Bakunin, Mihail. *Jumala ja valtio*. Savukeidas 2016.

Beevor, Antony. *Taistelu Espanjasta*. WSOY 2006.

Bookchin, Murray. *The Spanish Anarchists. The Heroic Years 1868-1936*. AK Press 1998.

Cahm, Caroline. *Kropotkin and the Rise of Revolutionary Anarchism 1872-1886*. Cambridge University Press 2002.

Carr, E. H. *Michael Bakunin*. Vintage Books 1961.

- Christoyannopoulos, Alexandre. *Tolstoy's Political Thought. Christian Anarcho-Pacifist Iconoclasm Then and Now*. Routledge 2020.
- Dolhoff, Sam. *Bakunin on anarchism*. Black Rose Books 2002.
- Evans, Richard J. *In Defense of History*. W.W. Norton et Company 1999.
- Fagerudd, Hanna. *Helsingin kirkkomellakat 1917 kolmen eri julkisuuskuvan kautta tarkasteltuna*. Julkaisematon Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2017.
- Frazer, Elizabeth & Hutchins, Kimberly. *Anarchist ambivalence: Politics and violence in the thought of Bakunin, Tolstoy and Kropotkin*. European Journal of Political Theory 2019, Vol. 18(2) 259-280.
- Geertz, Clifford. *The Interpretation of Cultures*. Basic Books 2000.
- Haapala, Pertti. *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920*. Edita 1995.
- Hietaniemi, Tuija. *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948*. SHS 1992.
- Hobsbawm, Eric. *The Age of Revolution 1789-1848*. Abacus 2003.
- Hobsbawm, Eric. *The Age of Capital 1848-1875*. Abacus 2004.
- Hoppen, Franziska. "A Reflection on Mystical Anarchism in the Works of Gustav Landauer and Eric Voegelin", teoksessa Christoyannopoulos, Alexandre & Adams, Matthew S. (toim.). *Essays in Anarchism and Religion*. Stockholm University Press 2017.
- Huxley, Steven Duncan. *Constitutionalist Insurgency in Finland*. SHS 1990.
- Häkli, Pekka. *Arvid Järnefelt ja hänen lähimaailmansa*. WSOY 1955.
- Jussila, Osmo. *Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899-1914*. SHS 1979.
- Järnefelt, Arvid. *Heräämiseni*. Otava 1894.
- Järnefelt, Arvid. *Maa kuuluu kaikille*. Otava 1980.
- Karkama, Pertti (a). *Vallan orjat ja ihmisarvo. Arvid Järnefeltin ajatusmaailma*. SKS 2010.
- Karkama, Pertti (b). "Ihmiset vallan varjossa. Tolstoilaisuutta suomalaisessa kulttuurielämässä 1800- ja 1900-luvun vaihteessa", teoksessa Turtiainen, Minna & Wahlroos, Tuija (toim.). *Maaemon lapset. Tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. SKS 2010.

- Kelley, Donald R. & Smith, Bonnie G. "Introduction" teoksessa Proudhon, Pierre-Joseph. *What is Property?* Cambridge University Press 2008.
- Kemmerer, Lisa. "Anarchy: foundations in faith", teoksessa Amster, DeLeon, Fernandez, Nocella & Shannon (toim.). *Contemporary Anarchist Studies. An introductory anthology of anarchy in the academy.* Routledge 2009.
- Knowles, Rob. *Political Economy from Below. Economic Thought in Communitarian Anarchism, 1840-1914.* Routledge 2004.
- Kropotkin, Peter. *Modern Science and Anarchy.* AK Press 2018.
- Kropotkin, Peter. *The Conquest of Bread and Other Writings.* Cambridge University Press 2005.
- Leier, Mark. *Bakunin. Creative Passion – A Biography.* Seven Stories Press 2006.
- Louhikko, E.K. *Teimme vallankumousta.* Oy Suomen Kirja 1943.
- Malatesta, Errico. *The Anarchist Revolution. Polemical Articles 1924-1931.* Freedom Press 1995.
- Marshall, Peter. *Demanding the Impossible. A History of Anarchism.* PM Press 2010.
- Marx, Karl. *The 18th Brumaire of Louis Bonaparte.* International Publishers 1991.
- Meggitt, Justin. "Was the historical Jesus an anarchist? Anachronism, anarchism and the historical Jesus", teoksessa Christoyannopoulos, Alexandre & Adams, Matthew S. (toim.). *Essays in Anarchism and Religion.* Stockholm University Press 2017.
- Merriman, John. *The Dynamite Club. How a Bombing in Fin-de-Siècle Paris Ignited the Age of Modern Terror.* Yale University Press 2016.
- Nettlau, Max. *A Short History of Anarchism.* Freedom Press 1996.
- Niemi, Juhani. *Arvid Järnefelt. Kirjailija ajassa ja ikuisuudessa.* SKS 2005.
- Niemi, Juhani. *Toinen Herääminen. Arvid Järnefeltin päiväkirjamerkintöjä vuosilta 1916-1919.* SKS 2010.
- Nokkala, Armo. *Tolstoilaisuus Suomessa.* Tammi 1958.
- Nyström, Samu. *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914-1918.* Helsingin yliopisto 2013.
- O'Donghaile, Deaglán. *Blasted Literature. Victorian Political Fiction and the Shock of Modernism.* Edinburgh University Press 2011.

- Pernicone, Nunzio. *Italian Anarchism, 1864-1892*. AK Press 2009.
- Polvinen, Tuomo. *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917-1920 I*. WSOY 1967.
- Proudhon, Pierre-Joseph. *What is Property?* Cambridge University Press 2008.
- Richards, Vernon. *Malatesta. Life & Ideas*. Freedom Press 1984.
- Ripatti, Mikko. *Arvid Järnefelt kasvatusajattelijana*. Jyväskylän yliopisto 2002.
- Salkola, Marja-Leena. *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi I*. Valtion painatuskeskus 1985.
- Shatz, Marshall (a). "Introduction" teoksessa Kropotkin, Peter. *The Conquest of Bread and Other Writings*. Cambridge University Press 2005.
- Shatz, Marshall (b). "Introduction" teoksessa Bakunin, Michael. *Statism and Anarchy*. Cambridge University Press 2005.
- Soikkanen, Hannu. *Sosialismin tulo Suomeen*. WSOY 1961.
- Soikkanen, Hannu. *Kohti kansanvaltaa I*. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 1975.
- Tanner, Väinö. *Kuinka se oikein tapahtui: vuosi 1918 esivaiheineen ja jälkiselvittelyineen*. Tammi 1957
- Tokoi, Oskari. *Maanpakolaisen muistelmia*. Tammi 1959.
- Tuomikoski, Mervi. *Arvid Järnefelt ja venäläisen symbolismin aatetausta*. Teoksessa Turtiainen, Minna & Wahlroos, Tuija (toim.) *Maaemon lapset. Tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. SKS 2010.
- Turtiainen, Minna & Wahlroos, Tuija. "Esipuhe" teoksessa Turtiainen, Minna & Wahlroos, Tuija (toim.). *Maaemon lapset. Tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. SKS 2010.
- Upton, Anthony F. *Vallankumous Suomessa 1917-1918, I osa*. Kirjayhtymä 1980.
- White, James D. *Lenin, Trotskii and the arts of insurrection: The Congress of Soviets of the Northern Region, 11-13 October 1917*. Teoksessa Wade, Rex A. (toim.) *Revolutionary Russia. New Approaches*. Routledge 2004.
- Woodcock, George. *Anarchism. A History of Libertarian Ideas and Movements*. Meridian Books 1962.

Woodcock, George. *Proudhon. A Biography*. Black Rose Books 1987.

Woodcock, George. *From Prince to Rebel*. Black Rose Books 1990.